

صایب : ۹۵-۴

۹۶-۱

قیش ۱۳۷۳

بهار ۱۳۷۴

واپس

اون آلتی یاشیندا
تور کجه و فارسجا فرهنگي مجموعه
اون آلتینجی اون یئدینجی ایل

شانزده ساله
مجله فرهنگي فارسی و ترکی
سال شانزدهم و شروع هفدهم

شماره امتیاز ۸۵۳۸
صاحب امتیاز و مدیر مسئول:
دکتر جواد همیت

قیمت : ۳۰۰ تومان

تفصیله

- ۲ ۱- فضولینین ادبی تاثیروتا شری (۱- فضولی به تاثیر اشدن
 شا عبرلر) - دوکتور جوادهیث
- ۱۹ ۲- شعر عنمر و فضولینین شعرینده - بهرام اسدی
- ۲۶ ۳- نگاهي کوتاه بهرندوزا هده فضولی - از: نسیم احسانی
- ۳۳ ۴- علی قا واحدین ۱۰۰ ایللیگی - ح.م. سا والان
- ۵۲ ۵- تهراندا موسیقی گشجلر - م. ا. گلچین
- ۵۳ ۶- دورنا عاشیق قوشما لاریندا - ناصرا حمدی
- ۶۱ ۷- عاشیق صنعینده. طریقت عنعنه. نین بیثری - محرم قاسمی
- ۷۵ ۸- حسین جاویدین مورتلری - انور اوزون، کوجوره ن: م. ر. هیث
- ۸۳ ۹- سیاست توسعه طلبانه روسیه تزاری در اشغال سرزمینهای
 مسلمانان - فرهاد پرده دار
- ۸۹ ۱۰- خلقیمیزین قدیم الفبایسی - دوکتور شکوفه سرخعلیزاده
- ۹۳ ۱۱- آذربایجان اوشاق ادبیاتیندا. فولکلور موتبولری - آیدین
 حاجی بیثو - کوجوره ن: د. ابراهیم پور
- ۱۰۱ ۱۲- ایکی شعر آغشایسی - بابک دانشور، اسما عییل علیزاده.
- ۱۰۲ ۱۳- اوشاقلارا فرهنگي برنامہ
- ۱۰۳ ۱۴- دوکتور زهتابی واستادشیدانین ۱۷۰ ایللیگینی قوتلاما
 مراسیمی - رضا عالی
- ۱۰۴ ۱۵- عزالدین حسن اوغلو - م. حسینی دن
- ۱۱۰ ۱۶- سنله گشتدی (شعر) بهمن خادم
- ۱۱۱ ۱۷- پژوهشی بهرامون زبان خلج... دکتور محمد علی سجادیه
- ۱۱۳ ۱۸- "وارلیق" نین صدیق امکداشی ع. منظوری غامنه ای
- ۱۱۵ ۱۹- جمعه سوره سینین تورکجه ترجمه سی - واسیم محمد علی پفدن:
 کوجوره ن: عبدالکریم منظوری غامنه ای
- ۱۱۷ ۲۰- کرکوکه سلام - قوشان: قاضی اوغلو
- ۱۱۸ ۲۱- اوتانیرام - قوشان: بختیارواها بیزاده، کوجوره ن: ح.م. سا والان
- ۱۲۱ ۲۲- چچن قارداش - قوشان: نبی خزری - کوجوره ن: ح.م. سا والان
- ۱۲۴ ۲۳- بیزه گلن مکتوبلار - حایرلایان: م. ر. هیث
- ۱۲۷ ۲۴- آشنا - درجستجوی میراث فرهنگی مشترک - دوکتور ج. هیث
- ۱۳۰ ۲۵- بیثنی چیغان کتابلار: عزیز محسنی دن
- ۱۴۰ ۲۶- نخجوان اونیورسیتته تینده وارلیق مجله سینین ۱۵
 ایللیگی توتولدو
- ۱۴۱ ۲۷- باش ساغلیغی
- ۱۴۲ ۲۸- موزه ادبی شهریار
- ۱۴۵ ۲۹- باقی دن بیر عزل.

فصلنامه فرهنگی فارسی و ترکی
تورکجه - فارسجا فرهنگی درگی

وارلیق

۱۷ - جی ایل باهار سایبسی ۱۳۷۴ - سال هفدهم - شماره بهار

دو قئورجوا دهیشت دن:

○ فضولی نین ادبی تأثیر و تائیری

(۱- فضولی یه تأیر ائدن شاعیرلر)

تورک ادبیاتیندا فضولی قدهر تأثیر بوراخمیش شاعیر یوخدور . مرحوم پروفیسور فواد کؤپرولونون فیکرینه گؤره نسیمی و نواشی دن سونرا آنجا ق فضولی دیر کی، تورک - اسلام عالمین هر طرفینه اثرلری یا ییلمیش ، اوخونموش ، سئویلمیش ، تقلید و تنظیر ائدیلمیشدیر . فضولی - نین تأثیری آذری شاعیرلری ایله یاناشی عثماني و جغتای شاعیرلری نده و ادبیاتیندا دا چوخ قووتلی اولموشدور . تورکیه ده دیوان ادبیاتینین شاعیرلری عصرلر بویو اونون اثرلرینی اوخویوب و تاثیر آلتیندا قالمیشلار .

جغتای شاعیرلرینده فضولی نین تأثیری بؤیوک نواشی نین تأثیرینه قوشا گئدیپ ، اونونلا رقابت ائتمیشدیر . بو تأثیرین گؤزله نمونه لری جغتای ادبیاتینین ۱۹ - جو عصر شاعیری امیری (امیر عمرخان) نین شعر - لرینده ده گؤرولمکده دیر .

بو مقاله ده ایلك اؤنجه فضولی یه تأثیر ائدن و اونالهام قایناغی اولان شاعیرلردن بحث ائده جه ییک . مقاله میزین ایکینجی حیصه سینده فضولی نین معاصر و اؤزوندن سونراکی شاعیرلرده بوراخیغی تاثیردن و اونون ۴۵۰ ایلدن بری گئنیش بیر ساحه ده تاثیرینه داوام ائدن بؤیوک فضولی مکتبیندن بحث ائده جه ییک .

فضولی‌یه تأثیر ائدن شاعیرلر: فضولی ده باشقا بؤیوک شاعیرلرکیمی
اؤزوندن قاباق گلن شاعیرلرین اثرلرینی اوخوموش و بعضی‌لری نین
تأثیری آلتیندا قالمیشدیر.

فضولی‌یه ایران شاعیرلریندن ان چوخ جامی، حافظ، نظامی، سعدی،
مولوی، هاتفی، سلمان و کاتبینین تأثیری اولموشدور. تورکیه‌شا عیرلر-
یندن داها چوخ نظامی (۱۵-جی عصر) و اؤزوندن بیر آزاها یا شلی اولان
نجاتی و خیالی دن متأثر اولموشدور.

آذری شاعیرلریندن باشدا حبیبی اولماق اؤزره حامدی، خطائی‌دن
تأثیر آلمیشدیر. فضولی ان چوخ بؤیوک جغتای شاعیری نوائی‌نین
تأثیری آلتیندا قالمیشدیر. بورادا تاثیرلرینین حدودونو گؤستمک
اوچون بو شاعیرلردن بعضی نمونه‌لر درج ائده‌جه‌بیک:

سعدی: در رفتن جان از بدن گویند هر نوعی سخن
من خود بچشم خویشتن دیدم که جانم می‌رود

فضولی: گورمه میشدیر گرچه کیمسه جان بدنن گئتدیگین
ایشته من گؤردوم کی شیمدی کندو جانوم دور گئدن.

سعدی‌نین تأثیری فضولی‌نین نثرینده داها چوخ اؤزونو گؤستریر. مثلاً
حديقة السعدااا سعدی‌نین گلستاندا ایشلتدیگی شکل و اؤسلوبوندا
بنزه‌ین ونظم پارچا ادریله بزه‌نمیش مسجع بیر نثر ایشلنمیشدیر.
فضولی حديقة السعدانی ۱۵-جی عصرده هراتدا حسین واعظ کاشفی
طرفیندن فارسجا یازیلیمیش روضه الشهداء کتابیندن الهام آلاراق
یازمیش، فقط فضولی‌نین اثری اصلیندن داها گؤزه‌ل اولموشدور.

بورادا سعدی‌نین تاثیرینی گؤستمک اوچون فارسجا دیوانی‌نین
مقدمه‌سینده فضولی‌دن شعر یا زما سینی ایسته‌ین بیر ناصحه وئردیگی
جاوابی و ناصحین اونا دئدیکلریندن بیر پارچا سینی نقل ائدیریک:
" از من سودا زده توقع این فن عجب است که مولد و مقام عراق
عرب است. زیرا بقیعهاست از سایه سلاطین دور و بواسطه سُکان
بی‌شعور نامعمور، بوستان نیست سروهای خرامانش‌گرد بادهای صرصر
سموم و غنچه‌های ناشکوفه‌اش قبه‌های مزار شهیدان مظلوم. بزمگا هیست
شرابش خوناب جگرهای پاره‌پاره و نغمه‌اش نالهای غریبان آواره ...
در چنین ریاض ریاضت غنچه دل چگونه گشاید و لیل زبانه‌سراید.

جواب داد... بدانکه اکثر اولیا و صلحا و مشایخ و علما که سرمست
باده شوق الهی و عاشقان جمال محبوب حقیقی بوده‌اند... همه‌دراین
دیار خاک شده‌اند. حالا خاک این دیار بخاک آن مظلومان آمیخته‌است و

خون آن شهیدان براین خاک ریخته است و قضا طینت ترا بدین خساک سرشته و نصیب مقدرت براین خاک نوشته چون دراین مهد محنت به شیر مشقت پرورده و دراین آب و هوا نشو و نما کرده میدانم که در جبلت اثر درد داری و اثر درد است سرمایه سخن گذاری، مگو که اسباب عیش و عشرت سخن سرایی را بکار آید، از درد سخن گوی که گوی سخن را درد میربا بد... * ۱

بورادا سعدی نین تا شیریله برافرضولی نین دوغولوب بؤیود و گویولگه نین تاریخی و اجتماعی شرایطی و اونون دردلی طینتی و فاجعه لرله دولو کدرلی محیطی نین اوندان قویدوغو تا شیری و بیر سؤزله فضولی نین روحو و جسمی نین غممه یوغرولدوغو و اوره ک، قانیله سیراب اولدوغو — آچیقجا افاده ائدیلمیشدیر.

سعدی نین تا شیری فضولی نین تورکجه اثرلرینده خصوصیه نشر اثری اولان تورکجه دیوانین مقدمه سینده و مکتوبلاریندا و حدیقه السعداء کتابیندا هله یازی اولسوبو باخیمیندان سئیزیلیمکده دیر: بورادا اختصار اوچون اونون نشانچی پاشا مکتوبو آدیله مشهور اولان شکایت نامه دن و دیوانی نین مقدمه سیندن بیر پارچانی نقل ائدیریک :

شکایتنامه دن: حضور! رینا گشتدیم، بیر جمع گؤردوم، حکایتلری پریشان نه صفادان آندا اثر و نه صدق دن آندا نشان وار.

سلام وئردیم، رشوت دگولدور دیو آلمادیلار، حکم گؤستریم فایده — سیزدیر دیو ملتفت اولمادیلار، اگرچه ظاهرده صورت اطاعت گؤستریدیلر اما زبان حال ایله جمع سئوالیمه جواب وئردیلر. دیدوم: یا آیهها الاصاب بو نه فعل خطا و چین ابرو دور؟ دیدیلر: متصل عادیتموز بؤدور.

دیدوم: بنوم رعایتوم واجب گؤرمیشلر و بانا برات تقاعد وئرمیش لرکی اوقافدان همیشه بهره مند اولام و پادشاهها فراغ بال ایله دعا قیلام.

دیدیلر: ای مسکین سنون مظلایمونه گیرمیشلر و سانا سرمایسه ترده وئرمیشلر کی مدام بیفائده جدال ایده سون و نامبارک یوزلر گؤروب ناملایم سؤزلر ائشیده سون، ایندی مقدمه دن بیر پارچانی نقل ائدیریک:

أشني علی خیر الانام محمد
کشف الدجی بضیاء بدر جماله

بِشْنَائِهِ رُفِعَتْ مَدَارِجُ قَدَرِنَا
خُصَّتْ تَحِيَّتُنَا عَلَيْهِ وَآلِهِ

سعدی نین گلستان نینی اوخویا نلار بیلیرلرکی بو دؤردلوک گلستان نین باشلانغیچ و بیرینجی صحیفه سینده پیغمبریمیزین حقینده یا زیلان ایکی بیته نه قدەر بنزه بیرر .

بَلِّغِ الْعُلَى بِجَمَالِهِ، كَشَفِ الدُّجَى بِجَمَالِهِ
حَسَنَةً جَمِيعَ خِصَالِهِ صَلَّى عَلَيْهِ وَآلِهِ .
(۱)

اما بعد راقم تسویدات صحایف عصیان ، فضولی ناتوان ، بو طرز ایله بیان حال و نهج ایله شرح مافی البال^(۲) ایدرکه چون زورق وجودوم بادبان طبیعت بیرله دریای طفولیتدن ساحل ادراک و احساسه یتدی و تحریک هوا و هووس بیرله آتش جنون اشتعال بولوب حرارتی جان و جانانه تاثیر ایتدی...

معدن جواهر اکتساب کمالیم بیر دبستان جنت نشانی ایدی که صحن لطیفی صفوف غلمان^(۳) ایله خلد بریندن خبر ویریردی، و مطلع اختر حصول اقبالیم بیر مکتب مهذب ایدی که فضای شریفی سرو قد صنم لیر بیرله جان جان مزده سین یتورر ایدی.

صحن لطیف و خوبان در وی نشسته صف
دیدارشان مبارک همچون سطور مصحف (۷)
خورشید لوح چون مه هریک نهاده در پیش
برگ کتاب چون گل، هریک گرفته بر کف . ۳*

جامی نین تأثیرینی مثنوی، قصیده و غزل لرینده و عینی زاماندا جامی نین ترجمه حدیث اربعین "آدلی اثرینین عینی آددا منظوم ترجمه سینده ده گؤره بیلیریک .

فارسجا دیوانی نین اولینده یا زدیغی انیس القلب قصیده سیندی ده خاقانی نین "بحر الابرار" قصیده سینده نظیره اولاراق یا زمیشدیر (حسیبه ماضی اوغلو). فضولی دن اول بو قصیده یه امیر خسرو و ملّا جامی ده نظیره یا زمیشلار. فضولی هر اوچ قصیده لری اوخویاندان سونرا انیس

۱- یا زی ۲- بول ، طرز ۳- اورهک ، خاطر ۴- اورهک ، ایچپری ۵- گؤزه ل
اوغلان ۶- جنت ، بهشت . ۷- قرآن .

۱- لقلب قصیده سینی» قلمه آلمیشدیر. (۱)

حافظ: شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین حائل
کجا دانند حال ما سبکباران ساحل ها *۳

فضولی: بیابان گرد مجنونان غم و دردم سئوال ائتمه
نه بیلسین بحر حالین اول کی منزلگاهی ساحل دیر.

حافظ: حدیث حول قیامت که گفت واعظ شهر
کنایتی است که از روزگار هجران گفت "۴"

فضولی: واعظ بیزه دؤن دؤزخی وصف ائتدی فضولی
اول وصف سنین کلبه‌ی احزانین ایچون دیر.

حافظ: ره نبردیم به مقصود خود اندر شیراز
خرم آنروز که حافظ ره بغداد کند *۵

فضولی: فضولی ائشله‌دی آهنگ عیش خانه‌ی روم
اسیر محنت بغداد گؤردوگون کؤنلوم

* * *

مولوی: آتش عشقت کاندن نی فتاد
جوشش عشقت کاندن می فتاد. *۶

فضولی: عشق دیر اول نشئه کامل کیم آندادیر مدام
می ده تشویر حرارت نئی ده تاثیر صدا

* * *

کاتبی: گه منم و دشت و درگه منم و کوهسار
قصه‌ی مجنون مرآست قصه فرهاد هم *۷

فضولی: یا تدیلار فرهاد و مجنون مست جام عشق اولوب
ای فضولی بیز اولار یا تدیقجا نوبیت بکله‌ریز.

کاتبی: ما با وجود سنگ ملامت سلامتیم
گویا که سنگهای ملامت حصار ماست *۸

فضولی: نقد جان تاراج غمدن ساقلاماق دشوار اولور
عشق تا سنگ ملامتدن حصار ائتمز منا

۱- بو قصیده فضولی طرفیندن نصیحت ما هیتینده قانونی سلطان سلیمان -
نا یا زیلیمیش و اونا گؤنده ریلیمیشدیر. قصیده‌ده فضولی‌نین ادبی-
شخصیتی، دو یغو، دوشونجه و عقیده‌لری ده تماما عکس ائتمیشدیر.

سلمان ساوجی: قبله ما نیست جز محراب ابروی شما
دولت ما نیست الا در سر کوی شما * ۹

فضولی: زاهدان سن قیل توجه گوشه‌ی محرابا کیم
قبله طاعت خم ابروی دلبردیر منا

سلمان ساوجی: من کیستم تا واشوم سودای دیدار شما
اینم نه بس کاید بمن بویی ز گلزار شما * ۱۰

فضولی: من گدا سن شاها یار اولمان بیوق اما نیله‌ییم
آرزو سرگشته‌ی فکر محال ائیلر منی

نوائینین تأثیری:

فضولی هر کس دن جوخ امیرعلیشیر نوائین متاثر اولموشدور. او-
نون همشهریسی و جاغداشی عهدی تذکره‌سینده (ها بئله لطیفی) فضولی‌نین
شعری حقینده بئله یا زیرلار: گفتاری نوائی آئین، نوائی طرزینه قریب
بیر طرز دلفریب و اولسوب عجیبی واردیر، طرزینده مبدع و طریقتینده
مخترع دیر، بورادا نوائی‌یه یا زدیغی نظیره لردن بعضی نمونه‌لر
وئره رک مقاله‌میزین سونوندا نظامی، نوائی و فضولی‌نین لیلی و مجنون
منظومه‌لرینده کی بنزه رلیکلر و فرقلری تدقیق ائده‌جه بیک .

فضولی‌نین بیلگی‌سیز کاتب لردن شکایت ائدن:

قلم اولسون الی اول کاتب بد تحریرون
که فساد رقمی سوزوموزو شور ائیلر
گاه بیر حرف سقوطیله قیلور نادری نار
گاه بیر نقطه قصوریله گوزو کور ائیلر

قطعه‌سی سبعة سیاره‌سی‌نین سونوندا کی کاتب دن بحث ائدن بو بیتلری -
ندن الهام آلاق یا زیلمیشدیر:

یا نا کاتب کی تیزایتیب خامه
ایسته‌گی نقش قیلسا بو نامه
نی کی مین یا زدین ائیله سورسه قلم
نی رقم قیلدیم آنی قیلسا رقم
بیت لرده تخلف ائیله مه‌سه

نقطه لرده تصرف ائيله مهسه
 آق اولوب آنکا نامۀ اعمال
 توشون ايلکيگه خامۀ اقبال
 کيم کی يازماکا مزد قيلدی هوس
 بارجا مقصودی مزد بولسا و بس
 قارا پول اوزره ماجرا قيلسا
 يوزی ديك صفه نی قارا قيلسا
 گوز اوزه نقطه قويمای ائيلب زور
 مردمی بولماغان ديك ائيله سه کور
 غيب دين نقطه یی یونوب عمدا
 خط آرا عیب ائيله سه پيدا
 خامه سيگه کوزی مداد اولسون
 اول قارادين آنکا سواد اولسون
 تیلی شق بولسون ائيله کيم خامه
 عارضی تيره ائيله کيم نامه

فضولی دیوانی نین:

قَد أَنَا الرَّالْعِشَقِ لِلْعِشَاقِ مِنْهَاجِ الْهُدَى
 سالک راه حقیقت عشقه ائیلر اقتدا

بیتيله باشلانان غزلی نواشی نین:

أَشْرَقَتْ مِنْ عَكْسِ شَمْسِ الْكَاسِ أَنْوَارِ الْهُدَى

یار عکسینگ می ده کوردیپ جام دین چیکتی صدا

مطلعیله باشلانان ایلک غزلینه بیر نظیره کیمی دیر، فضولی نین نواشی
 یه یازدیغی نظیره لر چوخدور. مثلا " فضولی نین مشهور سؤردیفلسی
 قصیده سی نواشی نین سو ردیفلسی غزلینه بیر نظیره دیر .

نواشی: ساجتی تردن گول اوزه اول سرو گلرخسار صو
 کویمگیم (یا نماغیم) دفعینه قیلدی اوت اوزه اظهار صو (۱)

فضولی: ساجما ای گوز اشگدن کونلومده کی اودلارا صو
 کیم بوندلو (کیمی) دوتوشان اودلارا قبلماز چاره صو

۱- ممکن اولدوغو قدره، جغتای لهجه سینده اولان شعرلر، اوز لهجه میزه
 یا خینلاشدیریلیمیشدیر .

فضولینین آشاغیدا بوتووونو درج ائتدیگیمیز غزلی نواشینین:

بیر پری پیکر غمی آشفته حال ائتمیش مینی
ائله احوالیم دیمکدن گنگ و لال ائتمیش مینی

مطلع‌لی غزلینه بیر نظیره دیر:

حیرت ای بت سورتون گوردو کده لال ائیلر منی
صورت حالیم گوره ن صورت خیال ائیلر منی
مهر سالما زسن منا رحم ائیله مزسن بونجا کیم
سایه تک سودای زلفون پایمال ائیلر منی
ضعف طالع مانع توفیق اولور هر نیجه کیم
التفاتون آرزومند وصال ائیلر منی
من گها سن شاها یار اولماق یوق اما نیله ییم
آرزو سرگشته فکر محال ائیلر منی
تیر غمزه ن آتما کیم باغروم دله قانوم دؤکر
عقد زولفون آچما کیم آشفته حال ائیلر منی
دهر وقف ائتمیش منی نورس جوانلار عشقینه
هر بیئنن مهوش اسیر خط و خال ائیلر منی
ای " فضولی" قیلما زام ترک طریق عشق کیم
بو فضیلت داخل اهل کمال ائیلر منی

آشاغیدا کی مطلع‌رینی درج ائتدیگیمیز غزللر فضولینین نواشیییسه
یا زدیغی نظیره لردن بعضی نمونه لردیر. (۱)

نواشی: نه صنعتدن عجب یوز مین جهان اولماق بنا پیدا
نه ملکینه خلل یوز مین جهاندان اولسا نا پیدا

فضولی: زهی داتین نهان و اول نهاندن ماسوا پیدا
بحار صنعینه امواج پیدا قعر نا پیدا

نواشی: یانا (بینه) کؤر کوزدی صیوق آه و صاری رخسار صبح
گر نهانی مهردن من تک ایمس (دگیل) بیمار صبح

۱- مقاله میزده غزللرین بوتونونو یا زماق امکانی اولما دیغی اوچون
بالنیز مطلع‌رینی درج ائتمگه کفایتلندیک .

- فضولی: گر دگیل بیر ماه مهریله منیم تک زار صبح
باشین آجیب نییه هر گون یاخاسین بیرتار صبح
- نواژی: اول ملک سیما پری کیم خلق آنین حیرانی دور
جانلار آشوبی ولی آشفته جانیم جانی دور
- فضولی: اول پریوش کیم ملاحظت ملکی نین سلطانی دور
حکم آنین حکمی منا فرمان آنین فرمانی دور
- نواژی: خرم اولدی باغ و بیر گل دن ایچیمده غم هنوز
گولدی هر یان غنچه و کؤنگلوم ایشی ماتم هنوز
- فضولی: عالم اولدی شاد سندن من اسیر غم هنوز
عالم ایتدی ترک غم منده غم عالم هنوز
- نواژی: رشته دقت دور کلامینگدا در شهوار لفظ
رشته یه دُرلر چکرسین تا تاپار تکرار لفظ
- فضولی: درج دور لعل روانبخشین دُر شهوار لفظ
درچدن دُرلر تۆکرسین ائیله سن اظهار لفظ
- نواژی: طاغ عاشق لیک یوکوندن خم بُولورغا (خم اولماغینا) یوق خلاف
گۆرکی نه نوع اولدی خم چون قالدی عشق اوستینده قاف
- فضولی: محنت عشق ای دل آسان دور دیو چوق اورما الاف
عشق بیر یۆکدور که خم بُولموش آنین آلتیندا قاف
- نواژی: نفس قُطاع الطریق منزلی دُر بو رباط
نقد دین حفظیغا قیل اؤتکونجه آندان احتیاط
- فضولی: قیلما گیل محکم کؤنول دونیادا عقد ارتباط
سن بیر آواره مسافرسن بو بیر کهنه رباط
- فضولی جغتای شامیر لریندن لطفی دن ده تأثیر آلمیشدیر. اولطفی نین :
- ای ازلدن تا ابد کؤنلوم گرفتارینگ سنینگ
چاره قیل کیم بُولدی جانوم اسرو (چوخ) افغانین سنین
- مطلعلی غزلینه آشاغیدا کی مخمسی یا زمیشدیر :
- جاندادیر صبح ازلدن مهر رخسارین سنین

نولا تا شام ابد اولسام طلبکارین سنین
 ایندی جانا اولموشام من عاشق زارین سنین
 ای ازلدن تا ابد کؤنلوم گرفتارین سنین
 چاره قیل کیم دل اولوب دور زار و افکارین سنین.
 توتدولار تشخیص درد ایچون معالچلر رگیم
 بولدولار صحت کی صحت دن یاخین دیر اولمه گیم
 چون یقین اولدو دواسیز درد ایله جان وئرمه گیم
 جان وئرن دمده بانیم تانری ایچون گل بگیم
 باری گورمیش اولغامین (اولوم) بیرلحظه دیدارین سنین
 خوبلارنی امتحان قیلماق دا چکدیم جوخ جفا
 ناله زار ایله بیلدیم درد دل بولماز شفا
 من سیگادیم شیمدی سن پندیم ائشیت قیل اقتفا
 چونکی خوبلار مذهبینده یوخ ایمیش رسم وفا
 ای کؤنول نهیرگه یئتکی (هاری یئتیشر) ناله زارین سنین.
 کؤنلوم آلدی اول ایکی عیار چشم پر خمار
 شیمدی دن جان قصدین ائتمیش لر نه مکرایلن کی وار
 عرف ایچینده اولسا هر عیار قولی استوار
 شرعیلن گر دوتسالار اسرؤک گوزونه اعتبار
 قانیم بیرگی (وئره چک) طانیق (شهادت) ایکی عیارین سنین
 سانما جور ائتنن فضولی، اینجیبب ترکیب قیله
 گر جفا قیل گر وفا جانیم فدا سن قاتیله
 من خود اولدوم ایندی سن تیغ جفا آلوب اله
 لطفی تی اولدورسن ای دلبر جفا تیغی بیله
 آندا هم بولغای مینم روحوم مددکارین سنین

ایندی آنا طولی شاعیرلریندن نجاتی، نظامی، خیالی دن و فضولی نین
 اونلارا یا زدیغی نظیره لر دن نمونه لر وئره جه بییک ،
 نجاتی نین: دئمه کیم یاردا یوق جور و جفا دان غیری
 نه دیلرسن بولونور مهر و وفادان غیری
 مطلعلی غزلینه فضولی نظیره یا زمیشدیر:

حاصلیم یوخ سر کویینده بلادان غیری
 غرضیم یوخ ره عشقینده فنا دان غیری

نئی بزم غم، ای ماه به بولسان یئله وئر
اودا یانمیش قوری جسمیمده هوادان غیرى
پرده چک چهره مه هجران گونو ای قانلو سرشک
کی گوزوم گورمیه اول ماه لقادان غیرى

.....

نه یانار کیمسه منه آتش دلدن اوزگه
نه آچار کیمسه قاپوم باد صبادن غیرى
بزم عشق ایجره فضولی نیجه آه ائیله مه ییم
نه تمتع بولونور من ده صدا دامن غیرى

کینه فضولینین:

نه گورور اهل جفا منده وفادان غیرى
نه بولور شمع یاقان کیمسه ضیادان غیرى
ای اولان ساکن مسجد نه بولوبسان بیلمن
بوریا سیندا اونون بوی ریادان غیرى
جمله خلق منه یار ایچین اغیار اولدی
قالمادی کیمسه منه یار خدادان غیرى
عزم کویوندا گونول یارلیق ایستر بیزدن
الیمیزدن نه گلور خیر دعادان غیرى

نجاتی نین آشاغیدا ایکی سطرینى یازدیغیمیز غزلینه نظیره دیر:

دود آهیم نه عجب گوکلره توتسا یوزونو
عاشقین کیمسه سی یوق چونکی خدادان غیرى
یوزونه توتسا نجاتی نه عجب خلعت الین
نه سی وار یوزه گلور دست دعادان غیرى

فضولینین نواشییه نظیره اولراق یازدیغی:

ای کونول او خنجر مژگانا ائیلرسن هوس
قصد جان ائتدین بقای عمردن پیوندی کس

مطلعلی غزلی عینی زاماندا. نجاتی نین :

دل کیلیمز عشق دلبردن قوناصح سوزو کس
وهکی بو خواب اجل دیر اولاماز مانع مکس

آچیلیب دل قارشونا اشیر سر زولفون هوس
گل مرادینی وثر اول بیجاره نین اییینی کس

مطلعلی غزلربنه نظیره دیر .

* * *

نظامی: اول پری پیکر که دل زلف پریشانیندا دیر
آیت حسن لطافت اول پری شانیندا دیر .

فضولی: آشیان مرغ دل زلف پریشانیندا دیر
قاندا اولسام ای پری کونلوم سنین یانیندا دیر .

نظامی: خرم بودور کی اولموش ایکن جانا اثرمیشم
کیم هجر ایچینده وصلت جانانا اثرمیشم

فضولی: حانلار وثریب سنین کیمی جانانا یثتمیشم
رحم ائیله کیم یثتینجه سنا جانا یثتمیشم

فضولی ایله خیالی ده بیر- بیرلربنه نظیره لر یازمیشلار و بیر
بیریندن قارشیلیقلی تأثیر آلمیشدیلار. خیالی سلیمان قانونی-نیلین
بغداد سفری اشناسیندا سلطانین یانیندا بغدادا گئتمیش و فضولی
ایله گؤروشموشدور. آشاغیدا درج ائله دیگیمیز فضولی-نین غزلی خیالی
یه بیر نظیره دیر:

فضولی: توتوشدی غم اودونا شاد گوردوگون کونلوم
مقید اولدی اول آزاد گوردوگون کونلوم
دیار هجرده سیل ستم دن اولدی خراب
فضای عشقده او آباد گوردوگون کونلوم
نه گوردی باده ده بیلیم کی اولدی باده پرست
مرید مشرب زهاد گوردوگون کونلوم
فراقین اودونی گوردوگده موم تک اریدی
ثبات صبرده فولاد گوردوگون کونلوم
گتیردی عجز گوروب عشق مشکل اولدوغینی
قامو هنرلره استاد گوردوگون کونلوم
دگیلدی بیله اوایل بیر اهل مشرب ایدی
بو قانلار ایچمگه معتاد گوردوگون کونلوم

فضولى ائىلەدى آھنگ عىش خانە روم
اسىر محنت بغداد گۇردوگون كۇنلوم

خيالى: خراب اولويدور اول آباد گۇردوگون كۇنلوم
غمىلە طۇپ طۇلۇدور شاد گۇردوگون، كۇنلوم
جهاندا باشينا سلطان ايكن بنيم سرويم
قول اولدى سن شه آزاد گۇردوگون كۇنلوم
جفايه اوگره نيبن جوره جان وئيرير شيمدى
وفا و مهر ايله معتاد گۇردوگون كۇنلوم
گۇرونجه دانە خالونى دام زولفونده
تۇتولدى قالدى او صياد گۇردوگون كۇنلوم
قاريشدى قاره بيئره كوھسار محنت ده
(خيالى) شيمدى او شياد گۇردوگون، كۇنلوم

فضولى نين "سو" رديفلى مشهور نعت (مدح) قصيدهسى نواشىيه نظيره
اولدوغو حالده خيالى نين ده آشاغيدا مطلعلىرىنى يازديغىمىز ايكى
غزلى فضولىيه نظيره يازيلمىشدير.

دۇكسه گر چشميم حبابى سن سمن رخساره صو
قانلو ياشيم گىبى بو يانسون قيزيل قانارا صو

و

عاشقانه گۇنلونو آقيتما سايدى ياره صو
اولمازايدى وادى عشقه دوشن آواره صو

فضولى نين بو نعتينه خيالى نين رقيبى اولان يحيى دا بير غزلى
جاواب وئرميش يعنى نظيره يازميش و خيالى دان اۇستون اولماغا
جالىشمىشدير!

فضولى: شربت لعلون كه درلر چشمه ي حيوان اونا
اول وئيرير جان دمبدم عشاقا و من جان اونا
خيالى: اول ملك صورت پرى كيم بنزه مز انسان اونا
جان ايله دلدن فدا اولسون هزاران جان اونا

۱- فضولى ديوانى - عبدالباقي گول پينا رلى، استانبول ۱۹۸۵ - انقلاب
كتاب ائوى .

فضولی: منی ذکر ائتمز ایل افسانه‌ی مجنونا قائل دور
 نه بینهز اول منه دردی اونون تقریره قابل دور
 خیالی: دئمن مجنونا علم عشقی تکمیل ائتدی، کامل دور
 بنیم پانیمدا اول دیوانه بیلمز نسنه جاهل دور
 فضولی: اول پریوش‌کیم ملاحت مولکینین سلطانی دور
 حکم اونون حکمی دورور فرمان اونون فرمانی دور
 خیالی: شول گدا کیم کوپونون چشم ایله آب افشانی دور
 پادشاه بر و بحر اولموش جهان سلطانی دور.

فضولی آذری شاعیرلریندن حبیبی دن تأثیر آلیب اونون بیرغزلینی
 تخمیس و بیر مسدسینی تنظیر ائتمیش و بو مسدسین مشهور اولماغینا
 سبب اولموشدور؛

تخمیس: تا جنون رختین گئییب توتدوم فنا ملکون وطن،
 اهل تجریدم، قبول ائتمم قبا و پیره‌ن.
 هر قبا و پیره‌ن گئیسم مثال غنچه من،
 (گر سنین چون قیلما سام جا کای بت نا زک بدن،)
 (گوروم اولسون اول قبا اگنیمده پیراهن کفن)

* * *

گرچه سودای سر زلفنده‌ام زار و ذلیل
 گحمن اول سودادن اولدوقجه منا عمر طویل
 مانما ترک ایدم بو سودایی گز اولسم من قتیل
 (چیقیمییه سودای زلفین باشدن ای مه گر یوز ایل)
 (استخوان کله‌م ایچره دوتسه عقربلر وطن)

* * *

غالب اولموش صبحدم شوق گل رویون منا
 سیر باغ ایتدم که بوی گل وئره تسکین منا
 گل گوروب یادینله دُر اشک ساچدیم هر یانا

۱- ایکی شاعیرین شعرلری نظیره، تخمیس و سایر شکیللرده بیرلیکده
 کلنده اساس شاعیرین مصرعلری دیرناق ایچینده قویولموشدور.

(دوشدی شبنم باغه گل تا گل نثار ائتسین سنا)
(سبزه تک هر برگینه بیر دُر که طا پشورمیش چمن)

* * *

دثر ایدیم ای دل گتورمه هیچ درد اهلینه شک
تا سنی هم سالمیه بیر درده دوران فلک
آلمه دین پند ایمی دی عاشق سن ایشین آه ائیله مک
(ای کونول عشق اهلینه هر دم گولردین شمع تک)
(من دئتمیزی دیدیم که بیر گون آغلیاسی در گولن)

* * *

خواه سنجاب ائیله سون فرشین فضولی خواه گل
هجر دن مطلق بونو گورمز گوز اکلنمز کونول
یارسیز عشق اهلی نین دینلنمه سی ممکن دگیل
(نیجه دینلنسون حبیبیم سن سیز ای اندامی گل)
(چون با تار جسمیمده تنده هر توک اولموش بیر دیکن)

مُسدس دن ایکی بندی نقل ائده جگیک :

دون سایه سالدی باشیما بیر سرو سربلند
کیم قدی دلربا ایدی رفتاری دلپسند
گفتاره گلدی تا که آچوب لعل نوشخند
بیر پسته گوردوم آنده دؤکر ریزه ریزه قند
صوردوم مگر بو دُرچ دهن دیر دیدیم دیدی
یوخ یوخ دوای درد نهانین دورور سنین

ایمیش هلال اوستونه طرف کلاهیینی
جوخ دلشکسته نین گؤیه یئتیرمیش آهیینی
زلفون داغیتدی، گیزله دی ابر ایجره ماهیینی
گوردوم اوزونده حلقه زلف سیاهیینی
اول بیج و تابی جوخ نه رسن دیر دیدیم دیدی
دور روخوم ده رشته جانین دورور سنین

فضولی نین نظیره لری تنظیر ائدی لن شعرلرین هامیسیندان اوستون
دور، فضولی لیلی و مجنون مثنوی سین باشلا رکن نظامی نین اثرینسه
جاواب اولاراق یا زمیش، فقط نظامی دن جوخ هاتفی نین لیلی و مجنون

منظومه سینه یا خینا شمشیدیر،^(۱) اؤ اثرینین ترتیب و یازیلما سیندا
یئنلیک و دگیشیکلیکلر گتیرمکله تورکجه اؤریژینال بیر اثر
یا راتمیشدیر .

*۱- ترجمه : منیم کیمی سئودالی دان بئله بیر صنعت گؤزله مک عجب
دیر چونکی دوغولوب یا شادیغیم یئر عراق عرب دیر، بو اؤلکه شاهلارین
کؤلگه سیندن اوزاق اولوب اهاالینین شعور سوزلوغوندا ن خراب قالمیش
دیر، اؤیله بیر بوستان دیرکی نازلی سرولری زهرلی بۇرولقانلار و
آچما میس غنجه لری مظلوم شهیدلرین مزار قبه لری دیر، اؤیله بیس
بزمگاه و عشرتکده دیرکی شرابی پارچا - پارچا اولموش جگرلریسن
قانی دیر و نغمه سی آواره غریبلرین ناله لری دیر، بئله بیر ریاضت
باغچا سیندا اوره ک غنچا سی نئجه آجسین و دیل بولبولونه اوخوسون
دئدی کی: اکثر اولیا و صالح آداملار و ایلاهی شرابدان سرمست
اولوب حقیقی محبوبون جمالینا عاشیق اولان عالیملرین اکثریتی بو
دیاردا تورپاغا قوووشوبلار، ایندی بو دیارین تورپاغی او مظلوملار-
ین تورپاغیله قاریشمیش و او شهیدلرین قانی بو تورپاغا تۆکولمؤ-
شدر و طالع سنین فطرتینی بو تورپاغا یوغورموش و نصیبینی بو
تورپاقدا یازمیشدیر، بئله بیر محنت بئشیگینده مشقت سؤتو ایله
بسلندین و بۇرانین هاواسینی تنفس ائتدین اؤنون اوچون فطرتینده
درد اثری واردیر و درد تاثیر یارادیجیلیق قایناغی دیر، دشمه کی
عیش و عشرت اسبابی (واسیطه لری) سؤز صنعتینه یارار، درددن دانیش
چونکی سؤز درد یارادار .

*۲- ترجمه فضولی:

حیط ده گؤزه ل لر صف اؤتوروبلار
قرآن سطرلری کیمی یۆزلری اؤغورلو
پارلاق آی کیمی لوحه لری اؤنلرینده
گول کیمی کتاب صفحه لری الیرینده

*۳- ترجمه حافظ :

قارانلیق گئجه ده دالقالی دنیز وبئله بۇرولقان
ساحل ده کی بخته ورلر بیزیم حالیمیزی نئجه آنارلار

*۴- حافظ :

شهرین واعظی قیامتین احوالینی آناتدی
او هجران گونلریندن بیر کنایه ایدی

*۵- حافظ :

شیراز دا مرادیمیزا چا تمادیق
حافظین بغدادا یۆلاندیغی گون اؤغورلو اولسون

* ۶-مولوی: عشق آتشی دیر نئییه دوشوب
عشق جوششی دیر مئییه دوشوب

* ۷- کاتبی:

گاه منم و صحرالار گاه منم و داغار
مجنون داستانی دا فرهاد داستانی دا منیم دیر

* ۸- کاتبی:

بیز ملامت داشلاریله سلامت قالدیق
ساتکی ملامت داشلاری بیزه حصار اولموش

* ۹- ترجمه سلمان ساوجی:

قبله‌میز سیزین قاشلاری‌نیزین محرابی دیر
دولت و طالعی‌میز آنجا ق سیزین یا شادیغی‌نیز بیژده‌دیر

* ۱۰- سلمان ساوجی:

من کیم کی سیزین سئودانیزا توتولام
گلزاری نیزدان عطر آلماغیم بس دگیل می

* ۱۱- نظامی دن ترجمه:

ایستیرم مجنون عشقی یا دنیا
گیزی اینجی‌لری سؤزه گتیره‌سن
باکره لیلی کیمی سؤزده
ایکی اوچ بکر سؤز دییه‌سن

.....

فارس- عرب دیل‌لرینده

بو تازه گلینی بزه‌یه سن

تورکی وفامیزین صفتی دگیل

ترکانه‌صفت بیزه ایق دگیل

اولو نسلی‌ره

اولو سؤز گره‌کدیر

شاهین سؤزونو ائشیده‌نده

اوره‌گیمدن قان تپه‌مه ووردی

سؤزونو رد ائتمه‌یه جسارتیم یوخ

گئچه ده یول تاپماغا گؤزوم یوخ

اوتانماقدان حیران قالدیم

عمرون بوشلوغو و حالیمین ضعفیندان ده

سریمی سؤیله‌یه‌چک محرم یوخ

بو حکایه‌نی آنلاداجا ق کیمسه‌م یوخ

■ شعر عنصر و فضولی نین شعرینده

یا زان: بهرام اسدی

آیری ساحه لرده اولدوغو کیمی شعر ساحه سینده ده چوخ اسکی بیر تاریخه مالک اولان یوردوموز، اوزون ایلردن بری اوزونده زنگین شعرلر یا زان مختلف شاعیرلر بسله ییب و بو شاعیرلر هره سی اوز موقعیندن دؤنیانی، یاشاییشی، گؤزلیگی و انسانی دویغولاری اینجیلر کیمی ساپا دؤزوب و اوز دیوانلاریندا بیزیم الیمیزه چا تدریبیلار، آنجاق بوتون بو شاعیرلر آراسیندا مولانا محمد فضولی نین سیما سی گؤنش کیمی پارلاییر و اونو بیر چوخ شاعیرلریمیزله توتوشدورماق جرئتین سیزدن آلیر.

بیز شاعیر و شعر باره سینده دانیشماق ایسته دگیمیز زامان و " شعر نه دیر؟" و " شاعیر کیم دیر؟" سؤاللارینا جاواب آختاردیغیمیز زامان شاعیرلریمیزه و ادیبلریمیزه مراجعت ائتمه لی بیک. آنجاق بو، ایشی داها دا جتین لشدیریر، اونا گؤره کی شاعیرلریمیرین و ادیبلری - میزین سایی قدهر " شعر " معناسی وار و هرکس شعری، اوز موقعیندن تعریف ائدیب و اوز دؤشونجه لرینه او یغون معنا لاندیریب و دئیسه بیلهریکه هله ده شعر باره سینده هامینین طرفیندن قبول ائدیلن بیر معنا الیمیزده یوخدور.

بیز ایسه بو مقاله ده داهی شاعیریمیز حکیم فضولی نین شعرو شاعیر باره سینده اولان دؤشونجه لریندن بیر نئجه سینه اشاره میز اولاجاق.

شعر بیر معشوق دیر حسن عبارت زیوری
جان و دل دن نازنین محبوب لر عاشق لری

حکیم فضولی بیر چوخلاری کیمی شاعیر اوچون ذاتی بیر استعدادا مالیک اولماقی قبول ائدیر و شعری آلاه تعالی طرفیندن بیر لطف

و کرامت ساییر :

زهی مانع که لوح جانہ کلک حسن توفیقی
ازلدن اقتضای نظم جان پرور رقم قیلیمیش
کمال شعر کسبی ممکن اولما ز اولما دان اوندان
اونامنت که طبع نظم لطف ائتمیش کرم قیلیمیش
آنجا ق او شاعیرلیک استعدادینا مالیک اولما یاراق کله - کؤتور نظم-
لر یا زانلاری شدتلی قینا ییر :

بی نصیب اولسون نعیم خلددن اول زشت کیم
ناملایم لهجه سی موزونی ناموزون اثر
تیشه لفظی بنای نظمی ویران ائیله ییب
سست گفتاری فصاحت اهلینی مغبون اثر .
داهی شاعیریمیز نعمت لر ایچینده غرق اولوب عیش ونوش ایله گذران
کنجیریب بعضاً ده شعر یا زانلاری شاعیر تانیماییر .
نمی بخشد سخن را ذوق، عیش و عشرت و راحت
سخن کز محنت و اندوه و غم خیزد اثر دارد
هابئله او، شعرین ظاهری یوخ معنا سینی نظرده توتور و اصیل شعری
ظاهری بزکلرده و مختلف صنعتلری تانیماق دا و ایشلتمکده دگیل
درین معنا لارا مالیک اولما قدا تانیماییر :

الا ای آنکه زیب شاهد گفتار می بندی
خدا را از لباس معرفت مگذار عربیانشی
مشو قانع به صوت و حرف، کسب فیض معنی کن
که داود از نبوت می کند دعوی نه ز الحانش

ای که از جهل مقید شده ای بر صورت
این صفت در روش اهل خرد بی معنی است
هر که شد واله صورت به هوای دل خود
هیچگه ملتفت معرفت معنی نیست
هست طفلی که به تعلیم معلم ز کتاب
خواند خط لیک ندانست که مضمونش چیست

آنجا ق بو معنا لارا دقت یئتیرمکده شعری تا پما جا شکلینه سالماق

مفاسیندا دگیل، شعر اولدوقجا درین معنالی عین حالدا ساده ولمالی
و دینلهیه نی مشکله سالما مالی دیر:

ابهام در معانی و اغلاق در کلام
کار اکابر علمای زمانه است
تاب عذاب فکر ندارند دلبران
مرغوب دلبران غزل عاشقانه است

حکیم فضولی شاعیرلی تقلیددن اوسان دیریر و اونلارا اؤزلرینه
مخصوص سبک و اوسلوب قازانماغی تاپیشیریر و مقلد شاعیرلی
ساتیرا آتشیله توتور:

مدعی ائیلر منه تقلید نظم و نثرده
لیکنه مربوط الفاظ و مکدر ذاتی وار
پهلوانلار بادپالر سکردنده هر یانا
طفل هم جولان ائدر اما آغا جان آتی وار

فضولیجه شاعیر گرهک شاعیر اولار. هر طرفه بیر باشا اؤزادیب گاهدان
دا شعر یازانلار موفق شاعیر اولار بیلمز.

خردمندی که دایم عالم علم ایچره سیر ائیلر
اسالیب فنون شعردن البته غافل دیر
مذاق شعر هم بیر اؤزگه عالم دیر حقیقتده
ایکی عالمده سیران ائیله مک غایته مشکل دیر.

او، همچنین شاعیر اولما یاراق مختلف شیوه لر ایله اؤزلرینی شاعیر
لر سیراسینا داخل ائده نلری قینا بیر. شعر گرهک معرفتله دولسو
اولسون. عارف لر و عالیم لر اوندان فایدالانسینلار. عین حالدا عموم
خلق ده اوندان حظ آپارسین. یوخسا شعردن خبرسیز لر یانیندا اؤزونو
شاعیر تانیتدیرماق و احیاناً "اونلاردان انعاملار آلماق هئچ بیر
شخصی شاعیر ائله مز.

ائیله بیب نادانه عرض فضل و اظهار هنر
شرمسار ائتمک عطا آلماق نه دیر؟ ظلم صریح
سن بیلیرسن مجملاً "اوندان نه آلیرسان ولی
بیلمز اول کیم آلدیغی سندن حسن دیر یا قبیح
او، هابئله صله آلماق اوچون شعر یازانلاری قینا بیر و اؤزون اونلار

دان کنارا چکیر، شاعیر هر نهدن اول گره کافوز وارینا قانسع اولاد
قناعت له گون کئچیره، آنجاق بیر قارین یئمکدن یا خود بئش گون
خوش کئچینمکدن اؤترو هر بیته نه مداحلیق ائدیب هر فنا اهلینه
چاکرلیک ائتمهیه :

قیلما سین دونیاده سلطانلار منه تکلیف جود
بس دؤرور باشیما توفیق قناعت افسری
هرجهتدن فارغم عالمده حاشا کیم اولاد
رزق ایجون اهل بقا اهل فنانین چاکری

نییه کی جاهیللره مدح دئیبا اولنلاردان صله آلماق حقیقتده هنسری
ساتیب وجهینده وبال آلماق معنا سینا دیر :

صرف نقد عمر ائدیبن کسب عرفان ائتمیشم
اهل دنیا هم کمال جهل ایله تحصیل مال
دهر بیر بازار دیر هر کس متاعین عرض ائدر
اهل دنیا سیم و زر اهل هنر فضل و کمال
کیم کی مندن نفع بولماز ایسته من نفعین اونون
اول کی بوخ نفعیم اونا نفعی منه اولماز حلال
ایسته من نادان منه گر وئرسه گنج سیم و زر
کیم عوض سیز مال نادان دان تصرف دیر وبال

اؤلو شاعیریمیز شاعیرلری شهرتچیلیکدن چکیندیریر، اونون دئدیگینه
گؤره اگر شعر، شعر اولسا اؤزو هر یانا یا بیلاجاق یوخسا شعر
اولما سا ...

گنجینه نظم گیزلی قالماز
سانمین ، گونش اولسا نور سالماز

نئجه کی او اؤزو باره ده بونو تجربه ائدیبدیر :

گور نه سلطانم من درویش کیم فیض سخن
ائيله میش اقبالیمی آثار نصرت مظهری
پایمال ائتمز اونو آسب دور روزگار
ائيله مز تأثیر اونا دوران چرخ چنبری

آنجاق بئله بیر شاعیر ده اؤز شعرینه گؤوه نمه مہلی و افتخار

اۋزونو ان آشا قىلاردا، توتمالى دىر، نىجەكى فضولى
توتور:

صيت فصاحت ايله سۆزوم توتدو عالمى
من مهاد اعتبارده طفل زبون هنوز
بوى خوشوملا اولدو معطر دماغلر
من نافه وجودده بىر قطره خون هنوز

حرص و تاماه (طمع) اصولاً قبيح بىر عمل دىر، آنجا ق دونيا ايشلرينده،
حكيم فضولى بو عملى شاعير اوچون كماله چاتماغا و داها آرتىقتىق
شعرىت قازانماغا مجاز بىلير:

قانع به هرچه هست مشو زآنكه در طلب
حرص تو قدر و مرتبه افزون كند تر،
كارى مكن كه در طلب رتبه كمال
تعصير اهتمام تو مغبون كند ترا

بو ايسه شريعتيميزده مجاز سايلان " غبطه " معناسى داشيا بىلر، بوخسا
"حسد" و "گىجىك" قبيح بىر عمل دىر و حكيم فضولى ده بونو تصديق
اۋدير:

خزان دىر گلشن عرفانه حاسد
الهى حاسدى خوار ائيله داتم
ايشى دىر معرفت اهلينه آزار
الهى حاسدى زار ائيله داتم

شعر، يالانلاردان و يالانچىلىقلاردان اۇزاق اولمالىدير و حيف دىركى
آلاه تعالانين صفاتىنى داشيماغا قابل اولان شعر، كذب و يسالان
داشيسين .

شاعيرليگه افتخار اۋديبسن
كذبى اۋزونه شعار اۋديبسن
اشعاره يا مان دئيب او سانما
سرمايه نظمى سهى سانما
سۆز دور گهر خزانة دل
اظهار صفات ذاته قابل

یوخاری دا قید اولوندوغو کیمی شاعیر و عموم معنا دا هنرمنند
اؤزوندن بوی دئمه‌م‌لی و اؤزون بکنمه‌م‌لی دیر:

کسی که لاف هنر زد هنر نخواهد داشت
که از صداست تهی هر نیای که پرشکر است .

فضولی عالمینده شاعیر و عموم معنا دا هرکس خوش‌بین اولمالی و
یا خشیلیقلاری گؤرم‌لی دیر. یا خشیلیقلاری قویوب یا مانلیقلارا بارماق
قویان شخص‌لر فضولی‌نین نظرینجه کور دورلار .

سخن من بسی است در عالم
جز بد او عدو نمی‌بینند
هر نکویی که هست در نظم
دوست می‌بیند او نمی‌بیند
بی‌تکلف عدوی من کور است
دیده او نکو نمی‌بیند

و البته هنرمندی دؤشونمگه و هنری باشا دوشمگه ده قابلیت‌لازیم
دیر. هرکس هنرمند اولا بیلمه‌دیگی کیمی هرکس ده هنردن لذت‌الده
اٲده‌بیلمز .

گر هنرمندی به صنعت‌سرمه سازد خاک‌را
می‌نماید عیب‌در چشم مخالف‌آن هنر
ور شکر را تلخ داند طبع صفاوی مزاج
هست عیب از طبع صفاوی نه از طبع شکر

و بئله بیر شخصین شاعیره و هنرمنده ایراد توتما‌سی و اونو مذمت
اٲله‌مه‌سی نهایت یٲرسیزدیر. او اؤزونو دانلامالی و اؤز عیبینی
آختارمالی دیر .

عیب‌ناکان زبس‌که شام و سحر
دیده بر عیب‌دیگران دارند
با وجود کمال خود بینی
خویش را در نظر نمی‌آرند
شعر ذوق‌ندان اولمایان آگاه
اهل نظمی مذمت اٲله‌مه‌سین

كندى جھلينه اعتراف ائتسين هر كراماته سحر سؤيله مه سين

شاعير، شعور صاحيبي اولمالي و جامعه نين دردلرينه يوخاري دان
باخمالي لازيم گلن يئرلرده يول گؤسترمه ليدير. حكيم فضولى
اؤزونو بير دؤزگون شاعير كيمي بو موقعده گؤرور و لازيمي
يئرلرده گؤروروك كي او "حاكيم"، "وزير"، "قاضي"، "معلم" و باشقا
صنلره نصيحت و اؤيود و ثريير و اونلارا يول گؤسترير:

حاكيم اول دور كي اونون اولمايا ذاتيندا طمع
حاكيم اولدور كي اونون اولمايا فعلينده ريا ...

... رحمت اول حاكيمه كيم اولمايا ائل دن غافل
نقد اوقاتى اوللا صرف نثار فقرا ...

اي وزير ملك پرور كيم نظام ملك ايچون
انتخاب ائتميش جميع خلق دن سلطان سنى ...
... قيل حذر كيم اولمايا ناگه مزاجين منقلب
قيلمايا سرمست جام شوكت دوران سنى ...

اي قاضي خجسته لقا كيم حق ائيله ميش
صاحب سرير مسند حكم قضا سنى
جهد ائيله كيم ملاحظه نفع دن يوي
حكم قضا دا ائتمه يه اهل خطا سنى
مقبول خلق قيلميش ايكن علم و معرفت
مردود خالق ائيله مه يه ارتشا سنى

اي معلم آلت تزوير دير اشاره علم
قيلما اهل ظلمه تعليم معارف زينهار
حيله ايچون علم تعليمين قيلان، مفسد لره
قتل عام ايچون و ثرر جلاده شيغ آبدار ...

مولانا فضولى نين شعر و شاعير بارده اولان دؤشونجه لرى بو دئديك -
لر يميزه محدود اولما يارق گئنيش بير مقاله بلكه ده مستقل بير
كتاب طلب ائدير. آنجا ق بورادا سؤزوموزو قيسالديب سؤز مولكونون
سلطاني بؤيوك فضولى دن بير غزل ايله بو مقاله يه سون وئسره رك
اؤلو شاعير يميزه علوى جنت لرده اؤلو مقاملار آرزولاييريق .

قالانى ۲۱۹- جو صحيفه ده

○ نگاهی کوتاه به رند و زاهد فضولی

محمد فضولی شاعر نمیراد آسمان علم و ادب، فرزند سلیمان از قبیله بیات یکی از مشهورترین قبایل قوم "اوغوز"، محل تولدش عراق، عرب و رشد و اعتلای شعربیش آب و هوا و خاک کربلا و نجف می باشد.

چون خاک کربلاست فضولی مقام من
نظمم به هر کجا که رسد حرمتش رواست
زر نیست، سیم نیست، گهر نیست، لعل نیست
خاک است شعر بنده ولی خاک کربلاست

مدفن شاعر شهر کربلا و در جوار حضرت امام حسین (ع) می باشد.

مزاریم آؤزره قویمان میل اگر کویوندا جان وثرسم
قویون بیر سایه دوشسون قبریمه اول سرو قامتدن

ترجمه: مزارم قبه مگذارید اگر کویش سپارم جان
که می خواهم از آن قامت بیفتند سایه بر قبرم

به تایید محققین و مستشرقین و آکادمیسین ها و ادب شناسان و تذکره نویسانی چون: عهدی، سیدعظیم شیروانی، عاشق چلبی، حسن چلبی، بیانی، سام میرزا و غیره...

محمد فضولی یکی از بزرگترین و قدرتمندترین شاعران و یکی از چهره های تابناک و جاودانه ادب جهان می باشد. چه در زمینه شعروادب وجد در زمینه های فلسفی، اجتماعی، دینی، فقه، اصول، طب و نجوم سرآمد عصر خود بوده و آثارش به زبانهای انگلیسی، آلمانی و روسی ترجمه شده است.

در اروپا و ترکیه وی رابا هومر، فردوسی، حافظ، نظامی، دانتیه، شکسپیر و پوشکین مقایسه می کنند. آثار ادبی متعددی به سه زبان فارسی، ترکی و عربی از شاعر بلندمرتبه بجا مانده که یکی از آنها اثر

منشور" رند و زاهد" می‌باشد که به مانند سایر آثار شاعر بیانگر اندیشه های پیش از زمان خود، نفرت از ظلم و ریا، ترنم آرزوها و امیدهای انسانی با بیان ساده می‌باشد که با این دوبیت در حمد خدا آغاز می‌گردد:

ای بر تو سجود زاهدان وقت نماز
وی رغبت رندان به تو هنگام نیاز
گر اهل حقیقت است و راهل مجاز
هر کس بزبانی بتو می‌گوید راز

در این اثر از زاهدی بغایت متقی و پرهیزکار که فرزندى بنام "رند" داشته سخن رفته است که بعلمت نگرانی زاهد از آینده پرکه بعنفوان جوانی رسیده است پسر را جهت انتخاب شغل آینده راهنمایی می‌کند. شاعر با مباحثه بین پدر و پسر با ظرافت و اسلوب خاصی مهمترین مسایل فلسفی و اجتماعی زمان خود را شکافته و از دیدگاه فلسفی خود و مناسبت اجتماعیش آثار گوناگون جامعه را نشان می‌دهد. ابتدا با اهمیت تربیت فرزند نشان می‌دهد که در رسایی تن و روان فرزند، پدر- مادر و معلم نقش اساسی دارند محور اندیشگی اثرستایش از طریق کار و صنعت است که در ایام حیات موجب اعتبار آدمیت ولى علم را بر صنعت ارجعیت داده و به پسر می‌گوید:

ای رند چون قبول علم و صنعت داری و عواقب نفع و ضرر بنظر
می‌آری آن به که قبل از اکتساب صنعت رغبت به علم نمایی و بسه
وادی طلب علم در آیی که محرک سلاسل لذات روحانیت و واسطه معرفت
اسرار سبحانیت، چنانکه گفته اند:

علم بحریست کزان می‌گردد
گهر معرفت حق حاصل
رتبه علم ز دانایان پرس
لذت علم چه داند جاهل

رند از پدر می‌خواهد جهت آموختن علم تعلیمش دهد. پس زاهد بر صحیفه، صورت "الف" می‌کشد رند از حقیقت آن می‌پرسد زاهد می‌گوید: "این کلید گنج علوم است و اساس معرفت قادر قیوم"

در ابتدا که قلم بر لوح زینت رقم نهاده موجب (ما یصدر مِن
الواحد الا الواحد) خود را در صورت الف جلوه داد.

حرفیست که سر دفتر ارباب هجاست
سرویست که آرایش بستان ذکا است
فرد است ولی هزار مظهر دارد
گاهی الم است مظهرش گاه شفاست

رند می گوید: ای زاهد این مقدمه تعلیم خط است و تعلیم خط را شرط
معرفت دانستن غلط است. استعداد عرفان موقوف خط نیست و اُمّی بودن
حضرت رسالت شاهد این معنی است.

زاهد می گوید: ای رند علم خط فیض الهی است جهت مطالعه اقاویل
و اصغان دین و ابقای طریقه اهل یقین که پیوسته فواید از رسایل
متقدمان ستانند و بواسطه آن به متاخران رسانند.

از صنعت خط اگر نبودی اثری
از علم نبی به ما که دادی خبری
چون خط سبب بقای اهل هنر است
بالله که نیست خوشتر از خط هنری

رند قبول تعلیم خط ننکرده و صد بهانه می آورد. زاهد می گوید: ای رند
حال که از صنعت خط اکراه داری و هر دم به ترک آن بهانه می آری ،
باری نصیحت من بپذیر و آداب خدمت ملوک یادگیر که خدمت ملوک
متضمن سعادتست و پایه ملک و سلطنت .

رند می گوید: ای زاهد چون غرض از وجود مخلوق عبادت خالق است ،
عبادت مخلوق از مخلوق نه لایق است .وجه ترجیح انسان بر انسان
معرفت الهیست نه رتبه گدایی و پادشاهیست .

در خدمت ملوک سلاطین کسی که کرد
عرف متاع عمر پی اکتساب جاه
در حیرتم که روز جزا چیست عذر او
چون می کنند به جانب معبود خود نگاه

سپس پدر فرزند را به زراعت می خواند و رند می گوید: " زراعت
خسارتیست به امید منفعت و شدتییست به آرزوی راحت ."

زاهد می‌گوید: ای رنداگر امر زراعت مشکل می‌نماید و سعی در آن بی-
حاصل شیوه تجارت‌گزین و کل تمنا از گلشن آن شیوه بچین که طریق
تنعم است و موجب حصول رفع احتیاج مردم.

رند می‌گوید: ای زاهد، تجارت سودایی است در طلب سود و قصد احتیاج
خلق در تمنای مقصود، جنس را باید خرید و انتظار ارتقاء قیمت باید
کشید این معنی آرزوی کثرت احتیاج خلق است در تمنای تنعم. یعنی
نیکیخواهی خود در بدخواهی مردم، این شیوه از طریقت دور است و در
طریق ارباب معرفت، نا مشکور. زاهد می‌گوید: ای رند صنعت بازاریان
بیا موز که این صنعت روزی بی‌منت است و سبب دوام معیشت. رند
می‌گوید: ای زاهد، پیشه‌ور، روز تا شب جهت روزی در عذاب است و شب
تا روز از برای رفع تعب در خواب و عمر نازنینی که صرف خور و خواب
باشد سهل است و قناعت به رتبه‌ای چنین، جهل.

فضولی با اینگونه گریزهای ضمنی، زندگی ملالت‌بار و مشقت‌آمیز
پیشه‌وران و بی‌نوایان شهر و روستا را در عرصه خود تصویر می‌کند و نشان
می‌دهد که جنین طرز زندگی سبب تنزل معنویات انسان می‌شود. سپس
زاهد می‌گوید: ای رنداگر در تحصیل علم قصور ادراک‌ترا مانع است
در تقلید طاعت چه واقع است؟

چرا پیرو من که مرتاض ریاضتخانه عبادتم نمی‌شوی؟ ای زاهد، مرا
از اقتدای تو عاری نیست و بهتراز طریقه تعلیم تو کاری. اما در
خانه تو متاعی نیست جز اسباب ریاضت و مرا بکشیدن ریاضت مطلق
استطاعت نیست.

در این مباحثه شاعر و عارف بلندمرتبه محمد فضولی مسئله تربیت
فرزند را بار دیگر مطرح می‌کند و از اهمیت تشکیل خانواده سخن
می‌گوید و فیض نکاح را موجب نظام عالم و شرف تزویج را مایه تنازع
بقاء می‌داند و در باره زن می‌گوید:

چیست زن؟ در جنبش عقل معاش‌آستاد مرد
هر که را! زن نیست در کار زمانه کاهل است
از فراغت می‌شود در مرد نقصان هنر
هر که زن دارد به هر صنعت که گویی کامل است

فضولی در قسمت دیگر رند را از زنان بی‌وفا و خانواده‌های
بی‌اعتبار بر حذر می‌دارد که چه حيله سازند و او را به رنگ دوستی

چگونه دشمن کام سازند .

رند می‌گوید: ای زاهد حسن پاک است و از تعرض ناپاکان بی‌پاک .
زاهد می‌گوید: ای رند چون قدرت ادراک تو فرقی میان پاک و
ناپاک نمی‌نهد و حسن وقوف تو تمیز نیک و بد می‌دهد حراست ترا
بعهدده فراست تو نهادم و تو را اجازت مسافرت دادم، رند از پدر
تقاضای مرافقت در سیر شهر می‌نماید .

خوش وقت کسی که چون کند عزم سفر
هم صحبت عارفی بود شام و سحر
تا هر چه ز آثار صنایع بیند
پرسد ز حقیقتش به تفصیل خبر

پدر پسر را همراهی می‌کند، اول بار به مسجد می‌روند پدر می‌گوید:
اینجا خانه خداست و معبد صوفیان باصفا توصیه می‌کنم که در این
خانه درآیی تا ارشاد این گروه تو را به منزل مقصود رساند .
رند می‌گوید: ای زاهد این مقام کا ملان است نه دبستان کمال و از آنجا
دور می‌شود .

سپس به محلی می‌رسند که غُلْغُل خروش مستان، دماغ فراغت پسند را
چون ساغر به گردش انداخته و نعره نوشا نوش می‌پرستان، عقل عاقله-
جوی را از خواب غفلت بیدار ساخته پدر می‌گوید: اینجا خانه شیطان
است و سرچشمه عمیان .

پسر جهت وقوف بر احوال می‌خواران از پدر رخصت دخول می‌طلبد و
رندانه قدم بر میخانه می‌نهد و به ارشاد پیرمغان جرعه‌ای از می
ارغوان می‌نوشد و نظرش به مشاهده عالمی از نور صیافتد .

خوش آنکه خورد باده اندوه زدا
افتد دمی از وسوسه عقل جدا
پیوند خدا عین جداعیست ز غیر
دریاب که هست در جدا نقش خدا

پدر داخل میخانه شده و رندانه نشستن فرزند را در میخانه
مشاهده می‌کند و می‌گوید ای رند عاقبت فریب شیطان خوردی و آبروی
ما بردی، رند در فضیلت میخانه داد سخن می‌دهد زاهد می‌گوید:

دردا که مرا درد به درمان نرسید

در کار توام کار به سامان نرسید
غیر از سخن تو نیست کارم همه عمر
عمر آخر شد سخن به پایان نرسید

پس از مکالمه‌ای چند سرانجام هردو به این نتیجه می‌رسند که باید
من و تویی و اعتبار نیکی و بدی از میان برداشته شود که در آن صورت
مسجد و میخانه یکی می‌شود.

هر چند من و تو تویم در ملک وجود
بحث و جدل باطل و حق خواهد بود
ما برخیزیم از این میان تا باطل
برخیزد و محض حق شود گفت و شنود
در کوئی فنا عاقل و دیوانه یکیست
در قعر محیط سنگ و دردانه یکیست
هرگاه که اعتبار نیکی و بدی
خیزد ز میان مسجد و میخانه یکیست

عارف والامقام محمد فضولی در حین مکالمات مفصل (رندوزاهد) به
بسیاری مسائل هنری و اجتماعی زمان خود نیز اشاره می‌کند. مثلاً "در
خصوص موسیقی سخنان دلکشی می‌آورد و از زبان رند می‌گوید:
نغمه دلکش، کمند کنگره کبریاست و تحریر آوازه‌های خوش نردبسان
عالم بالاست. روح را از مبداء حال خبر می‌رساند و از قید تعلقات
جسمانی می‌رهااند.

سبب جنبش عشق است صداها ی لطیف
می‌رسد بی‌خبران را خبر عشق ز ساز
عشق را زیست نهان می‌شود از ساز عیان
شد محقق که پس پرده ساز است این راز

در پایان مکالمه زاهد می‌گوید اوقات در مناقشه گذشت و روزگار
در مجادله ضایع گشت رند به طنز می‌گوید ای زاهد، دو چیز است که
مایه فساد عالمند و هر دو به تصحیف صورت موافق هم‌اند. اول ریا
که راه زاهدان پاکیزه دین است دوم فساد اخلاق که راهزن رندان
صاحب یقین در هر مقام که این دو مفسد نیست حقیقت رند و زاهد
یکیست.

خلاصه آنکه شاعر محمد فضولی در روایتگونه منشور و منظوم "رند و زاهد" که بزبان فارسی آفریده است تصاویر زنده و جاننداری از طرز زندگی و تفکر قرون وسطایی مشرق زمین داده و عقاید فلسفی و اجتماعی وجود رانیز با زگو کرده است .

"رند و زاهد" در میان دیگر آثار منشور فضولی چون "شکایت نامه" و "صحت و مرض" جای ویژه ای دارد، به گفته پرفسور محمد عسکراف داداش زاده خاورشناس نامی معاصر: "فضولی" در "رند و زاهد" دیدگاه های گوناگون فلسفی و مذهبی زمان خود را در روی خواننده گذاشته است. در اثر، طنزی تند و استتار شده دیده می شود. "دو جنبه رند و زاهد" با هم در افتاده، از روحانیت، تجارت، حکومت و به ویژه مسئله تقلید و تعبد سخن رفته است و تقبیح آن. زراعت و پیشه‌وری و زحمت و کار خلاقه انسانی مورد توجه قرار گرفته است .

این شاعر بزرگ و فیلسوف عالیقدر به عالم تشیع و خاندان نبوت دلبستگی زیادی داشته و می‌فرماید:

صد شکر که خاک طینتم یافت شرف
افتاد مرا دامن اقبال بکف
هر کس نظری ز شاه اقلیمی یافت
من فیض نظر یافتم از شاه نجف
بسدیر منه **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**
یار اولسا محمد الرسول اللهم
والله ایکیسی دادیمه یثتمز بالله
لطف ائیله مه سه علی ولی اللهم

○ علی آقا واحدین ۱۰۰ ایللیگی

ح.م.سا.والان دان:

حۆرمتملی اوخوجولار! بو مقاله ده آذربایجانین خلق شاعیری علی آقا واحدین دوغومونون یوزایللیگی مناسبتیله مجله میزده اونون آدینی چکیب قیما جا حیات و یارادیجیلیغیندان بیرنجه کلمه دانیشماق ایسته ییرم.

۱۸۹۵- جی ایلده نجار ممدوقولونون کاسیب عائله سینده بیر اوغلان اوشاغی دونیا یا گؤز آچدی. عائله عضولری سئوینیب اینا ملارینا گوره اوشاغین آدینی علی آقا قویدولار.

اثل و خلقرین تاریخینده هر دن بیر ائله انسان دونیا یا گلیرکی او اثلین حیات و یاشایشیندا بیر دؤنوش، بیر چئوریلش یا رادیر، چوخ قارایق و فایدالی ایشریله هم اؤزونو، هم خلقینی یوکسلدییب دیلره سالار. آما نهدنسه بو آداملارین جوخونون حیات تی آغیر، جتین گئجر، واحدین ده حیات تی بئله جتینلیکلره باشلادی، او، اوشا قکن آتاسی دولگر^(۱) ممدقولو وفات ائدیر. ممدقولو رحمته گئندن سونرا رنده سی، میشاری، چدیجلی، اسکنه سی... باشیز عائله سی و بیئتیم علی آقا سی قالیر.

قالدیم، آواره، سفیل، اوز باشینا
ائله کی جاتدیم اون - اونبیر باشینا
مکتبه صنعته آرتدی هوه سیم
کیمسه سیزدیم یوخ ایدی دادرسیم

البته گؤیده آلاه، بیترده ده واحدین عمیمی مشهدی آقلیگین اوز-
اقدان ماؤزغا بیز الی اونلارین اوستونده ایدی. آما بالاجا علی آقانین

۱- تاختادان قاپی، پنجره دوزلدن اوستا .

کۆکسونده تئز سینان حساس شاعیر اۆرهیی وارایدی، او هله شعر یاز –
میردی آما اونون هر نهیی روحو، قلبی، دویغو و دوشونجه سی شاعیرانه
ایدی.

آنجا قائل قینا ماسین دئییه، ائل گوزونه ایسه اونو قدیم سبکده او
زامنین ملاخانا آدلی مکتبینه قویدولار.

ملانین حقینی هر آیدا گرهک
هله – البت بیزه بورجیدی وئرهک.
مومکون ائتمزدی یئنه بیر پارامیز
وئره بیلمزدی یوخیدی پارامیز .

ملانین معلیملیک حقینی واختیندا وئره بیلمه دیگی اوچون علی آقا
تحصیلینی ایکی ایلدن چوخ داوام ائتدیره بیلیمیر. ناچار یاریمچیق
قویوب چۆره کدالینجا گئدیر. بیر آرزو خراطلیقدا سونرا جیلینگرلیکده
شاگردلیک ائدیر. آما هر حالدا بو مکتب اونا الیفبا و یازیب اوخوما
اؤیره دیر، یازی – پوزو مشقینی آشیلائییر^(۳). بئله لیکله همین بو ابتدائی
تحصیل عؤسرونون سونونجا ق اونا صمیمی بولداش یارادیجی ایشلری –
نده اونا همدم اولور و حیات دویونلرینی آچیر و ایشینه یاراییر.
یا واش – یا واش آغیر معیشت یوکونو داشیما قلا یا ناشی شعر دئمیه
باشلائییر، اؤزو دئییر: "یادیم گلیر اوشاق ایدیم. ۱۹۱۴ – جو ایمل
ایدی. بیر آرزو قاق ویا ائله بو آرالاردا باشلامیشام، مبتدی اولراق
بونو دئمیشم:

الهی! تابعم عشقه، منی حفظ ائت بلالردن
سنه عرض ائیله ییم، یارب بو یار ناخذالردن

سؤزون دالی یادیندان چیخیر هاچاندان – هاچانا: – هه یادیم
دوشدو. البته سونرالار بو مقطع و تخلضه:

سنه عار اولسون ای واحد، دیلینه یارین آلدان دین
کلیب دیر باشوا یۆزمین بلا بو آشنالردن.

واحد دئدیم، منیم ده واحدین نئجه واحد اولماغی یادیم دوشدو.
گنج علی قانین یا واش – یا واش طبعی جوشور، داشیر اونون اؤز تایی –
توشلار یله عادی دانیشیق لاری اولچولو بیجیلی اولوب چوخ واخت سؤز –
لرینین سون حیصه و سون سؤز و قافیله نیر، یا واش – یا واش شعر سایغی

دانشما غی وردیشه سالیر، پدیهه دئیر آرا لبق آداملاری نه بیلیر
 شعر نه دیر ویا شعر صنعتی، استعداد نه دیر؟ بیلنلرده ساوادللی،
 مکنتلی آداملاردیر. علی آقا کیمی یوخسول اوغلو یوخسولون ائله
 یئرلره، ائله محفل و مجلسلره یولو هاردایدی. گئت گئده زامان
 کئچدی کجه او واختین زبده شاعیرلریندن بیر نئچه سینین آدینسی،
 تعریف و بیغینجا ق لارینی ائشیدیر. دوستلاریندان بیرینین واسیطه سیله
 علی آقا دا او ادب محفیلینه یول تاپیر و نئجه جلسه کئدیر. آما
 چوخ سیخیلا- سیخیلا چونکی او مال و یاش باخیمیندان او محیطله
 او یغون دگیلدی، آما اورا گئتمک اونا بیر ادبیات دانشکده سینده
 تحصیل آماق کیمی ایدی. چونکی علی آقا ساغلام استعدادلی، ذاتا چوخ
 حیالی، ادبلی و اوتانجا ق ایدی و سیخیلیردی. بورادا واحدین اوز
 دانشیقلا ریندان:

- بیر گون سید زرگرگیلده ایدیم بیر اوجا بویلو ائنلی کوره کلی
 بیر کیشی اورا گلدی. سید منه: " تانیش اول آذر ائندی نن" دئدی. من
 آدینی ائشیتیمشیدیم، اوزون گورمه میشدیم. دؤندو اونا دا: "علی آقا ایله
 تانیش اول گله جکده ملی شاعیریمیزدیر" دئدی. گوردوم آذر منه
 مئلسیز باخدی (: " یا خشی قوچاق، شعرلریندن اوخو گوره ک" من ده
 اوتانا- اوتانا دئدیم: - سیزین حضورونوزدا من نه اوخویا بیلهرم؟
 او دئدی: " اوخو، بودا اوزو ائله بویوک شئیدی منیمچون کی، بئله
 دئیرسن".
 من بو غزلی:

تؤکموش او شوخ مه اوزه زولف سیا هینی
 گویا کی، گیزله دیب فلک ابر ایچره ماهینی

سونونا جان اوخودوم، میرزه منه: " ساغ اول قوچاق ساغ اول" دئدی و من
 بیر قدر شعرلریمدن اوخودوم;
 او مطبعه یه گئده چک ایدی، آیا غا قالخیب گئندنه من ده اونونلا
 جیخدیم. منه دئدی: " سن شعر یا زگینن یا خشی شاعیر اولاجا قسان".
 گئتدیک مطبعه یه، منی اوردا سید حسین و روح الله آخوندوقلا تانیش
 ائله ییب تا پشیردی کی، شعر یا زیب گتیرسم چا پ ائله سینلر. من سئویند
 یم، آذر بیر غزئت گؤتوروب بایرا چیخاندا غزئته جا ب اولموش بیر
 شعری منه اوخودو، قافیهلر " داد"، " فریاد" بئله گئدیردی. من ده

گفتدیم گنجه ايله او قايهده بېر شعر يا زدېم، ما باحي گون "اقبال"
غزئتېنده چېخدى:

اولما دېم بېر لحظه، يارب بو وطن مولكونده شاد
عومروم اسكېلدى گونو- گوندىن، غمېم اولدو زياد
بېوقا گوردوم، كېمه دؤنياده ائتدېم اعتماد
چرخ دون صبح و مسا اولدو منېمله كجمناد
المان، چرخ ستمكارين اليندىن داد، داد

رحمىز صياد چرخه صيدوش اولدوم شېكار
دام فقره پايبند ائتدى منى اول كجمدار
مردوم اقبالېمى چرخ ائيلهدى درده دوچار
سؤندوروب اقبالېمىن شمعين ائديبدير تيره- تار
يئتدى دام چرخ بدخودن منه ظولم و فساد

درد و غمدير بستر عشق ايچره هر گون همدميم
بېر معالج تا پما دېم، تا ائيلهسين دفع غمېم
بوته درد و غم ايچره ياندى، محو اولدو تنيم
بويله مى كئچسين، روادير مى، حبيبېم عالميم؟
بس دئيبيل مى، چرخ دون ائيلر منه بونجا عناد

گلدې گؤنلوم تنگه، واحد، غصه دورانيدن
بوخدر بېر كېمسه خبر توتسون من نالانيدن
بدتر اولدو خانه دونيا منه زندانيدن
صبر و آراميم كسيلدى ناله و افغانيدن
غصه درد و بلادن اولما دېم بېر لحظه شاد

او گون على آقانىن بو اوره ييندىن قالخان غملى مصراعلا ياشى
شاد و خوشبخت گونلريندىن ايدى، ۱۹۱۴- جو ايل نايين ۴- و، آخسى او
بېر نچه ايل ايدى شعر يا زيردى، و مئىخانا قوشوب، بديهه دئيردى
آما بو گون سحر اونون آدى، اونون شعرى معتبر بېر غزئتېن صحيفهسى
نده ايدى، بېر شاعيرين گلهجك و استقبالا يولو "اقبال" دان باشلا-
نميشدى.

هورا كېمى اونون آز- چوخ تانينديغى ادبى چئوره و محيطى عبدا-
لخالق يوسفين ائوينده تشكيل اولان "رندانه" آدلى شعر مجليسييندىن
باشلاندى.

بو شعر مجلسینه، ادب و سۆز بیغینجا غینا گلنلر بوزوونالی مشهدی آذرین، سیدزرگرین، عبدالخالق جنتینین، میرزه‌های شابتین، هاشم بیگ شاقبین، آقا داداش منیرینین سینهلری حکمتلی کلاملارلا دولویدو، گنج علی‌آقا اونلاری دینله‌یب، دقتله اشیتدیکلرینی ذهنینه هوپدوروبه حافظه‌سینه تاپشیرماغا چالیشیردی. یادداشی یاخشیدی، بورادا بیسر دفعه اشیتدیکلری ذهنینه اوزون ایللر بویو پوزولمادی.

آما بونلارلا بئله واحد اورا گئندنه جوخ اوتانیر و آشاغی توودا اوتوروردی. چونکی آلایه اونا استعداد، ذکاوت، گوجلو حافظه‌سی و حیانی بول وئرمیشدی. میرزه عبدالخالقین یوموشاق خالی-خالچالارلا دؤشمیش حجره‌سینه هر گلنده اوستادین آیاغا قالخیب اونو حؤرمته قارشیلانما سی، علی‌آقا یا بیر تهر گلیردی. ائله بیل عوضین ائده‌یه‌مه-دیگی محبت قارشیشیندا ایدی. بیر دفعه همیشه کیندن بیر آزا دا تئز گلمیشدی. اوره ک سیخیتی‌سینی دیلینه گتیریب دئدی: "میرزه داها سیزه گلمیه‌جه‌یم" میرزه عبدالخالق تعجب‌لندی: "نییه؟".

- چونکی هر دفعه گلیرمه، سیزی اذیتته سالیرام، آیاغا دورورسونوز زحمت چکیر سینیز.

آغساققال شاعیر گولومسوندو و دئدی:

- بالا منیم آیاغا دورماغیم بوشوشونا دئیل کی! سنه ادب اؤ-یره‌دیرم کی بؤیوک-کیچیک حؤرمتینی بیله‌سن، علی‌آقا دؤشکجه چکیب اوتوردو. چای گلدی. بیر آزدان شعر آغساققاللاری دا کلیب بیغیلاجاق ایدیلر. علی‌آقا الینی ایستکانا اوزاتماق ایسته‌ییردی کی، عبدالخالق دیله‌ندی: "دئدین کی بیر ده گلمیه‌جکسن، جوخ یاخشی، ایندی من بیر مصراع دئیه‌جه‌یم ایکینجی مصراع‌سینی دئمه‌لیسن. تلسدیرمیرم سنی، من چاییمی ایچیب قورتارانا جاق دئدین-دئدین، دئمه‌دین خدا حافظ، داها اوزون دئین کیمی بیزه گلمیه‌بیلرسن".

علی‌آقانین اوره‌یی باشلادی چیرپینماغا، اوستاد مصراع‌سینی دئدی:

"مین غمیم واردیر، بیرین میندن بیر آدم بیلمه‌ییر،"

ایش ترسه دوشمه‌سین. آیری واخت تای-توشلارینین عادجه سؤزلر-یندن قافیه توتوب گئدن علی‌آقا ایندی ایلیشیب قالمیشدی. نه یاللاه ائله‌ییردی، بیئینی، ایله‌می حرکت گلمیردی، گؤزو میرزه عبدالخالقین ایستکانیندا ایدی-آرتیق یاری اولموشدو. اوز-اوزونه دوشونوردو

: "بیردن دئییه بیلمه‌دیم. میرزه ده گرچکله‌دی. داها منی مجلسه بورا
خما دی - آیا غیم کسیله‌جک بوردان، بورا داکی گۆزهل معنالاری آلماق
گۆزهل صحبتلری ائشیتمک فیضیندن محروم اولاجام".
غفیغدن مصراع گلدی عقلینه، ائله اوستادین ددئیگی مصرانین
ایچیندن سیریلیب اوغورلو بیر سطیر قوندو دیلینه:

مین غمیم واردیر، بیرین میندن بیر آدم بیلمه‌بیر،
هم بو بیر غم کی، مین آدمدن بیری غم بیلمه‌بیر.

میرزه باشینی قالدیرد. گۆزوندن راضیلیق، ممنونلوق اوخونوردو،
آما تعریفلی سۆزلرینی اودوب خسیسجه: "یا خینلاشمیسان" دئدی.

علی‌آقا "نیه؟" سوروشماق ایسته‌بیردی کی، مجلسین دائمی عضولری
مشهدی آذر، عبدالخالق جنتی، آقا‌دا‌دا شمنیری، صمد منصور، علی فهمی و...
گلدیلر. بو خودمانی اوستاد شاگرد صحبتی پوزولدو، آما مجلس شعر
علم و حکمت‌آداملاریلا دولدو. علی‌آقا سانکی فن و بیلیمک سوسوزلوغو -
ندان بدنین سوبو چکیلیمیش کیمی ایدی. بو گلنلرده شعر، صنعت، علم
و حکمت ساقیلری ایدیلر. علی‌آقا نئجه آجگۆزلوکله قولاق آسیردی: سۆز
سید عظیمدن گئدیردی. اونا ۱۹- جو عصرین فضولسی دئییردی. گئت
گئده دانیشانلار و نظرلر منفی. مئشته چکیلیرکن عبدالخالق یوسف
دانیشانلاری یاخشی بیر یؤنه چکسین دئییه اوزونو جنتیه توتوب: "
آداش بلکه بیر قافییه آچاسان" دئدی.

عبدالخالق جنتی بیر آغ ساققال تمکینلیگیله آزا جیق سوسدو، باشی
یلا راضیلیق اشاره‌سی وئردی. و بئله باشلادی:

بیر طبعیمدن جوانلار ایسته‌میشلر تازه سۆز
اونلارین طنینجه وار طبعیمده بی‌اندازه سۆز

تکلیفی میرزه عبدالخالق یوسف ائله دیگینه گۆره بیرینجی جاواب
بیتی ده او وئرمه‌لی ایدی. بئله‌دئدی:

عارفا" بالله اولان هر گون یا زار مین تازه سۆز،
صاحب طبع سلیم یا زمازدی بی‌اندازه سۆز.

میرزه یوسف، علی‌آقانین سۆزله قاینا دیغینی سئزدی و باشا دوشدو
کی آردینی دئمیه حاضریدیر. آما حیاسی مانع اولور، چکینن کیمدیر.

اونو اورهكلنديريز :

– اوغلوم عليآقا بلكه داليني گتيره سن . . .

باي اقدان هيچان كنجيريپ اوزونو زورلا سا خلايان عليآقا :

تنگدير غنجه دهانين ، گنج گلير آوازه سوز ،

ببر صنمدير نازنين ، قويموش اوزونو نازه سوز .

سوردوم آغزين سريني هر كيমেدن ، اي تازه گول ،

تا پمادي – يوزمين خيال ائتدي بو مخفي رازه سوز .

اولما سا اوستاد بزمينده سوزون بالله قبول ،

پيرلر يازسين جا وانلارچين بيئنه ببر تازه سوز .

ميرزه عبدالخالق : " آفرين ، احسن " دثيره كه يئرئيندن قالخيپ گلير
آشاغي باشا ، عليآقا دا تئز – يئرئيندن سيجراييب آياغا دورور ، او –
ستاد اونو قوجا قلاييب آلنيندان اؤپور ببر ده " مرحبا اوغلوم من سني
بئله بيلميرديم ببر آزاوميدسيز باخيرديم ، اما ايندي بئله بو
گوندن سن مجلسيميزين ان عزيز عضو هم ده واحد شاعيري اولدون .
من بو گوندن سنه واحد لقبى وثيريم و بو غزليين ده مقطع (آخيرينجي
بيت) يندن " بالله " سوزونو پوز " واحد " تخلصونو ياز .
بئله ليكنه عليآقا " عليآقا واحد " اولور .

بعضا " هر ببر صنعتكارين ببر عشق ما جراسي اولدوغو كيمني واحدين
ده باشينا گلديمش عشق ما جراسي اولوب ، اونو واحدين دانيشيقلاريندان
گتيريريك . " – من شعر و غزللريمده كي ليريكا يا گؤره معين درجه
اؤزبك قيزي " زولفيه " يه بورجلويام . " زولفيه " عشق و محبت ايلاهه
سي كيمني ، جاذبه دارايدى . اونون اؤزبك عادتينه گؤره خصومي گشيمني ،
قارا اوزون هؤروكلري ، اينجه وجودو ، نازيك بئلى ، ظريف حركتلري ، قارا
گؤزلري ببر پارچا حيا و عاطفه سي مني حثيران ائله ميشدى .
قيزين آتاسي يعقوب اكه نين باكيذا ميخائيلوفسكي كوچه سينسده
خالي – خالچا ساتان توكانى وارايدى . او حال اهلى ، انسا نپورور ببر
كيشي ايدى . اؤزبكستانين قديم تاريخيندن صحبت ائتمه يي سئوره دى . اؤ –
زبك ، تاجيك ، ايران كلاسيك لر يندن سعديني ، حافظي ، خيامي ، تاجيك لردن
رودكيني ، اؤزبك شاعيري اميرعليشير نواثيني دريندن بيلر و اثرلر
يندن ازبردن مثاللار سؤيلردى .
من يعقوب اكه نين توكانينا تئز – تئز گئده رديم . هر دفعه توكانا

گئندە، او منى اۋزىك چايىنا قوناق ائدەر، و ايشلرېنى تىز قورتار-
 ماغا چاليشىب منىملە صحبتە باشلاردى. ادبىياتلا مارقاندىغىمى، گنج
 شاعىر اولدوغومو حسا ئتدىكە منە قارشى رغبىتى داھا آرتدى. يعقوب
 اكەننن ائوى توكاننن داليندا يىترلەشىردى. قىزى زولفېه آتاسىنن
 قوناقلارنىنا جاي گتيرەردى، چوخ كئجمەدى كى، هم اۋزو، هم داورانىشى
 گۈزەل اولان بو اۋزىك قىزى مندە درىن بىر مارقا اوياتدى. منن
 زولفېه يە مختلىف سۋاللار وئرىب جاواب آلارديم. بىغضا" او، دىللنمىز،
 باشىنى آشاغى مالىب سوساردى. اونون سوسامى منىم خوشوما گلردى .
 اۋزىك لەجەسىندە جاوابلارى ايسە منى لاپ والە ائدەردى. اونو دا
 دئىم كى، بىزىم زولفېه ايلە اولان ان شىرىن صحبتىمىز، آتاسى
 يعقوب اكەننن تجارتلە باشى قارىشان واختلاردا اولاردى. بو صحبتلر
 قىما و شىرىن كئچسە دە بىر اود كىمى ياندىرىب ياخاردى. نھايت ،
 من بو قرارا گلدىم كى، زولفېه ايلە ائولەنىم. آنجاق بىر كاسىب
 اوغلو ايدىم و منزل شرا ئطىمىز دە پىس. اۋزوم كورئكتور (مطبعە مصحى)
 ايشلە بىردىم. بئللە وضعىتدە اولان بىر گنجە، يعقوب اكە كىمى مشهور
 تاجر اۋز قىزىنى وئرەردىمى؟!.

سىب نە ايدىسە، يعقوب اكە باكى داكى خالجا تجارتىنى يىغىشدىرىب
 سمرقندە كۈچمەلى اولدو. من بو احوالاتى زولفېه دن ائشىتدىكە ائلە
 بىل باشىما بىر قازان قاينار سو تۈكدولر. دىنىب دانىشا بىلمەدىم .
 منىم ما يوس اولدوغومو گۈرەن زولفېه دئدى:

نىيە بئكئف اولورسان، سن دە گلىب بىزىم وطنى، اۋزىكستانى گزەرسن
 اۋزىكستاندا گزمەلى - گۈرمەلى يىرلر جوغدور، سىحون، جىحون، زرفشان
 جايلىرى نىن كئارلار. آخار - باخارلى دىر، يام نياشيل باغ باغات
 ايجىندە .

كۈنول گزدىنىمى كا بولقى، حلىقى، كل شىراقى

سمرقندەن گۈزەل بىر يىر گۈرەن وارمى سورا نىراقى

اونلار كۈچوب گئتىدىكەن سونرا دوغما باكى دا لاپ دارىخماغا باشلا
 دىم. اورتا آسيا يا گئتمە يە قاناد تا پىمىردىم. نھايت قرار وئرىلدى
 پھا. تا پىب زولفېه نىن دالينجا سمرقندە گئدىم .

زرفشان جايى ساحلىندە يىترلەش كۈھنە آبيدەلر شەرى، سمرقندە،
 اۋز گۈزەللىكى ايلە قارشىمدا جانلاندى. چوخ جتىن لىكلە يعقوب اكە

نین ائوینی تاپدیم، گۆهنه دوست کیمی گۆرۈشدۈک. ائولرینده قوناق
 قالدیم، اؤزبک پیلووی، قیمیز و اؤزبک چایی ایچدیک سئوگولیمله
 دانیشماغا مناسیب واخت دا تاپدیم. آنجاق... اونو آرتیق نشانلا-
 میشدیلار. قیز دردینی منه دئدیگده قهرلندی، گۆزلی یاشاردی، سونرا
 اضطرابلا سسی تیترهیه - تیترهیه دئدی: - " واحد اگر سن گئجیکدین
 منی ایسه عاده قوربان و ثریب کالیم سا تدیلار
 دئمهیه سوز تاپمادیم، ایلک عشقیم داشا ده ییب سیندی. صاباحی
 زولفییه بیر پاکت و ثریب آیریلدیم. پاکتده قیزین منه وئردیگی
 عکس و بو احوالاتدان متاثر اولوب یا زدیغیم آشاغیداکی غزلیم وار-
 ایدی:

گۆروم ای بیوفا، زولفون همیشه شانه سیز قالسین
 او جانلار مسکنی اغیارسیز بیگانه سیز قالسین
 جمالین شمعینه قوی من یا نیم، اغیاری یا ندیرسین
 شب هیچرانی گۆرسون، شمع سیز، پروانه سیز قالسین
 اگر اول زولفه مندن غیری بیر عاشیق کونول وئرسه
 بو زنجیر جنون، یارب، گۆروم دیوانه سیز قالسین
 منیم افسانه عشقیمله ایندی ذوق آلیر عالم
 گرهک فرهاد و مجنون شهرتی افسانه سیز قالسین
 منی محروم ائدن گول اوزلور جام وصالیندان
 ایچیب اؤز باغورینین قانین، مئی مئیغانه سیز قالسین
 عداوتله کونول پیمانه سین سیندیرما ای ظالم
 روا گۆرمه محبت خانه سی پیمانه سیز قالسین
 منی اول نازلی جانانندان آیرماق ایسته یین، واحد
 منیم تک مین بلا چکسین، گۆزه ل جانانه سیز قالسین .

البته واحدین اؤزبکستان سفری و زولفییه اولان پاک و قیزغین
 محبتی شاعیری هاها دا حساسلاشدیریر، بیر داها اونو شعریتین درین
 لیکلرینه آپاریر و بو حادثه دن آلدیغی تاثراتدان باشقا او شرقین
 قدیم و گۆزه ل صنعتلری باغوریندا حفظ ائدن تا شکند و سمرقنددی
 گۆرمکله بئرلیکده بؤیوک نواشی نین اقتدارلی وارثلری ایله گۆرۈشۈ

اؤزبک ادبیاتینین گورکملی نماینده لری ایله تانیش اولور و دوغما یوردونا دؤنرکن یأس و اومیدسیزلیک یئترینه بیر داها الی گؤردوک - لری و ائشیتدیکلریله دولو اولور. استعدادلی شاعیر ده بو سفریندن آلدیغی تاثیراتیندان داها نیکبین، داها مبارز بیر احوال روحیه اویانیر و غزل ادبیاتینا داها سیخ باغلانیر.

واحدین ائشیز استعدادی، شعر طبیعتین دا شما" قاینا ما قدا اولد - وغوندا و هر زامان هر نه اوچون یاراشیقلی وصف حال قوشا بیلدیگی نده دیر. بورادا واحدین دوستلاریندان بیری میرزه جواد شیرینوف او - نون حاضر جا و بلیغیندان بیر خاطیره نی بئله نقل ائدیر، او دئیر : " ۱۹۳۹ - جو ایلین پاییزی ایدی، بیر گون واحد منه دئدی: - صمدی اورهیم اېسته بیر دور گئدک اونون یانینا، من ممنونیتله راضی اولدوم. او واخت صمد وورغون" فیالتهف " کوچه سینده ۶۰ نؤمره لی بنادا یاشا بیردی، قاپینی دؤیدوک اورتا یاشلی، باشی گنجه کلاغا یلی قالدین قاپینی آچدی، ایچهری کئچدیک، حؤرمتلی یا زیچی و شاعیریمیز عبدالله شائقی ده صمد وورغونون یانیندا گؤروب چوخ سئویندیگ . اونلار بیز گلنه قدهر وورغونون نظامی دن ترجمه ائتدیگی " لیلی و مجنون" منظومه سیننی اوخویورموشلار، ائوما حییبی بیزی خوش ایستک و مهربا نلیقلا قارشیلادی، واحدین قولوندا ن یا پیشیب، دیوانین (بؤیسوک مبل) اوستونده اگلدیلر .

- نه یاغشی گلیمسن، من سنی گؤرنده همیشه بؤیوک فضولی یادیم دوشور، منه ائله گلیرکی، او دا سنین کیمی خوش صفت، آوره بی محبتله دولو بیر شاعیر اولوب .

شائق معلم صحبتته قاریشدی: - آی صمد، واحدین آذربایجاندا فضولی یادگاری اولدوغونو من ده تصدیق ائدیرم. آما گرهک اونو بیـــــر امتحانا چکم .

شائق معلم گؤزلریننی یومدو، واحده خطاباً: فضولی دن بو بیتــــی اوخودو:

ده کیلسن جوخدان ای گردون جهان سئیرینده یولداشیم

نولاخم اولسا قدیم سندن آرتیق دیر منیم یاشیم

- هه، آی آذربایجانین یئننی فضولیسې مطمیمیمیز فضولینین بسو - سؤزلرینه نه آرتیریب، علاوه ائده بیلرسن؟!

واحد صمیمی گولوشله:

— اجازە وئرىن، — دئدى، فضولىنىن بو بېتىنى تېخىمىس ائدىم،
بداھتا" باشلادی:

دیار عشقه سلطانم، بلالر چوخ چکيب باشیم،
جلال شووکتیم غمدیر، هجوم درد فراشیم
عۇمورلردیر، آخار کویینده یارین قانلی گۆز باشیم
" دەگیلسن چوخدان ای گردون جهان سئیرینده یولداشیم"
" نولا خم اولسا قدیم سندن آرتیق دیر منیم باشیم."

صمد وورغون عبەاللە شائقه اوز توتوب دئدی:

— شائق معلم، فضولىنىن شاگردی امتحاندا ن نئجه چىخدی؟
شائق گولومسەنئېب دئدی:

— واحد بو امتحاندا ن واحد کیمی چىخدی.

البته واحدین بئله تیز، گۆزەل، یاراشیقلی و بدیعى شکیله
وئردیگی جا و ابین اساس کۆکو بیرینجی اونون اؤزونه مخصوص اولان
استعدادی، ایکینجی عنصر ایسه اونون شعر نوعلرینده چوخ ایشلهمه—
سى و چوخ شعر یا زما سیندا ن تۆره نیر.

یئنە بیر گون ۱۹۳۹— جو ایلده فیلامونیا دا مغنی قادینلاردا ن ،
حقیقت خانیم، شریا قاجار، منور خانیم، یاور کلنترلی، جهان خانیم طا—
لیشینسکی اونو دۆره یه آلیرلار ظرافتله: " آی واحد قارداش سن بو
قدر گۆزەل غزللر یا زیرسان آما هئچ بیزی یادا سالمیرسان" واحد
گولومسەنئېب:— " سیز همیشه منیم اوره ییمده سینیز" دئیب همسان
لحظه ده آشا غیدا کی بیتی سۆیله ییر:

" حقیقت " یمدە " جهان" پارلاییر " شریا " تک ،

" منور " اولکە مین هر بیر زاماندا " یاور " ییم .

" منور اولکە نین" سۆزلریندن بو حقیقت یادا دوشورکی، دوغرودا ن
دا واحد او جون ان عزیز، ان سئویملی، گۆزەل و پارلاق اولان شئسی
اونون وطنی، اولکەسى و دا ئما" سئویب قلبینده بسلە ییب سا غلادینغی دا
هموطنلری ایدی.

فخر ائیلەمه ای بولبول شیدا چمنیم وار
قوی فخر ائله ییم من کی گۆزەل بېر وطنیم وار

ویا بوغزل:

اوره بییمده او قدهر سئوگی واریمدیر وطنه
نشجه کی، بونبول شیدا اولور عاشیق چمنه

ویا بو غزل:

گؤنلوم بیئنه بولبول کیمی شیدای وطندیر
مجنون ائدن عاشیقلری لیلای وطندیر

یوزلرله گؤزهل عاشیقی اولسام دا من اما
قلبیم بیئنه ده عاشیق سئودای وطندیر.

دونیا بیه گؤزه لیلیک وئرن، البته، گونشدیر
اوندان دا گؤزه ل خلقه تجلای وطندیر

قویماز بو مقدس بیئره بیگانه توخونسون
هر کس کی، هداقتلی بیر ابنای وطندیر

.....
.....

واحد ائله ظن ائیله کی، من یوسف عصرم
معشوقه منه عشق زولیاغای وطندیر

واحدین غزل دیوانی ویا باشقا فرم و شکیللرده یازدیغی شعرلر
اوره بیه باتان، جاناسینر وطن عشقی و وطن موضوعلار بیه دولودور. او-
نون وطن سئوه رلیک بیه هئج محقیق و ادیبین سوزو یوخدور و هامیسی
اتفاقلا واحد ده اولان وطن عشقینه حورمت گؤز بیه یانا شیب قبول
اؤدیرلر.

واحدین اوره بی یادلارین آقا لیغینی اصلاً قبول ائتمیر، واختیله
اطراف و محیطینده اولانلارین دا چوخو یادلارین آقالیق لارینا بویون
اگدی کلرینی گورور و یازیر:

اولیندن سالان اولسایدی اگر باشه بیزی
جهلیمیز سالماز ایدی منجه داغا - داشه بیزی

آزاجیق علمیمیز اولسایدی اگر عصره گوره
بویون اگدی رمز ایدی قونشویا، یولداشه بیزی

.....

اوزو دۆنسون گۆروم اول آغویا دۆنموش چۆره بیین
یاخشی محتاج ائله دی پوزغونا ، اوغراشه بیزی

واحد جاسعه سینین چیرکین فیکیرلی بدخواه لارینا دفعه لرله گۆزه ل
شکیلده کسکین جا وابلار وثریر، مثلا":

مظلومه ظولم ائدن بیته جکدیر جزاسینا
مطلق بودور عدولارا قطعی جوابیمیز

بدخواه خلق اولان گۆره جک اوز جزاسینی
وقتا ، قورولدو عدلیله یوم الحصابیمیز

اولسکده خوشدو حق و عدالت بولوندا بییز
دوشمان مین اولسا ، ذره جه یوخ اضطرابیمیز

واحدین ده مرحوم اوستاد شهریار کیمی مملکتین با جاریقلى صنعت
کار و استعداد صاحبلى ايله گۆروش اولارمیش مثلا" اوستناد
شهریارین بؤیوک رسام کمال الملک ، بؤیوک موسیقی و موغام اوستادی
ابوالحسنخان اقبال آذر ، صبا ، قهرالملوک وزیرى ، شاه غیرلردن بییر چوخو
او جومله دن نیما پوشیچو بهارو ، ایلهدوستلوغو ، انسرو اولفتی اولدوغو .
کیمی واحدین ده آذربایجانین بؤیوک عالمیم صنعتکار شاعر و یازیچی
لاری او جومله دن عزیز بیگ ، قوربان پیریموو ، محمدقولوزاده مملکت
بین اوخوموش ضیالی حکیملریندن حکیم غنی ، مغنی و صنعت اوستادلاری -
ندان جبار قاریاغدی اوغلو ، سید شوشینسکی ، علیسکر عبدالله بیثو ، اسلام
عبدالله بیثف ، آقابالا عبدالله بیثف ، فیکرت امیروف ، پروفسورح . محمد -
زاده و باشقالار یله چوخ صمیمی دوستلوغو و تئز - تئز گۆروش لاری
اولارمیش . بو گۆروش لرده اولان صحبتلردن بییر نئجه سینی گتیریریک
البته واحد ، دوستلاری آراسیندا صنعتکارلیق باخیمیندا ن ائله بییر
حۆرمته بییه لنمیش دی کی ، او دانیشاندا هامی ساکت اولوب قولاق
آسارمیشلار . بعضا" ده واحد اوزو آرانى ساکت ائدیب شاعیرانه بییرحالا
سالارمیش . بورادا او صحبتلردن نئجه پاراگراف :

نولا ، واحد ، آزابیق ساکت اولامجلسیمیز ،

" شور دستگامی " نی بییز خواهش ائدک تارزنه

تارزن خیردا - خیردا ، دقت ایله موغام شهرى ، موغام گۆزه للیکلرینی

گزیشمه‌یه باشلاییر. بیر آزدان خواننده‌لر باشلیا جاق واحدین سؤزلر-
یندن موغام اوخوماغا، هله‌لیک شاعیر دانیشیر:

- او غزل‌لریمین کی، دیلی غلیظ دیر، وزنی آغیردیر، اونلار منیم-
جا وانلیق اثرلریمدندیر. او واخت ائله بیلیردیمه کی شعرین دیلی نه
قدەر غلیظ اولسا، او قدەر یاخشیدیر. سونرالار گؤردوم یانلیش و سهو
دوشونوره‌م. بو یولدان اوزاقلادیم. شعرین دیلی ساده و بحری اویناق
فیکری آیدین اولمالیدیر.

بیر گون ائله همان "رندانه" آدلی شعر مجلسینده مجلسین آغ-
ساققالی واحدن خواهیش ائله‌ییرکی تزه یازدیغی نشر ائدیلمه‌میش
شعرلریندن اوخوسون. واحد اؤزونه مخصوص ادبله اگله‌شئلردن عذر
ایسته‌یه‌رک. الینی پئنجه‌یی‌نین قولتوق جیبینه سالیب، بیر توپا
ازیک کاغاذ جیخاریب آراسیندان بیرینی سئچیب بو مطلع ایله:

ای گول سنی کیم آیری سالیب دیر چمنیندن
آج گیزلی معمانی او منجه دهنیندن

باشلانان غزلینی سونونا قدەر اوخویور. سونرابیر قورتوم عطیرلسی
جاییندان ایجیب،

قارا زولفون او مه رخساره ای گول سایه‌بان ائتمه
هلالی، ظلومت شده بولود ایچره نهان ائتمه

مطلع ایله باشلانان غزلینی ده سونونا قدەر اوخویور. مجلسده کیلر-
دن کیم ایسه وجده گلیب دئییر: - احسن، واحد بو بیت لرین دوغرو-
دان دا لاپ فضولی‌پانه دئییلیب، یئنه ده واحد تواضعکارلیقلا:
- آ کیشی‌لر، سیز نه دئییرسینیز؟ من فضولی‌نین شاگردینین شاگر-
دی اولما بیلمه‌رم، او کیشی‌عالیم اولوب چوخ دهیرلی بیر آد قویوب
گئدیپ، اونون اثرلری دریادیر. من ده او دریادن بیرجه قاشیق سو
گؤتورموشم سه، او دا جای قاشیقی دیر. من بو باره‌ده دئمیشم:
بغویوک فضولی‌لرین خاک پای‌نین بیریم.

واحد شاعیرلیکدن باشقا استعدادلی ترجمه‌چی اولوب، خاقانی‌نین،
نظامی‌نین، فلکی‌نین، فضولی‌نین فارسجا شعرلرینی و نوائینی دیلیمیزه
چئویریپ، او زامان رسم بو ایدی کی ترجمه اولموش اثر نش-
اولوندوقدان سونرا اونون ترجمه‌ حقینی وثره‌میشلر. واحد خاقانی‌نین

ترجمه ائدیر وئریر نشریاتا، نشریات مدیری هر دفعه واحده بیر سؤز مثلا " آرخابین اول واحد داها آز قالب، بیر آز دا دؤز، شانی جیخانا کتابی بوراخاریق" واحد گؤرور بو گئت - گلدن یوروندو آما ترجمه حقیتدن بیر خبر بوخودو، دؤنور بئله دئییر:

خاقانی دئمیشدین چیخا جاق شانی چیخینجا
جانیم چیخا جاقمیش دئمه خاقانی چیخینجا

واحدین آذربایجانین معاصر فضولی شناس شاعیرلریندن کی اغوزو حا - ذق حکیملردندیر، محکم دوستلوغو اولور و واحد خسته لندیگی زمان اونون یانینا معالجهیه گئدیر و یا حکیم غنی واحدین حالین - یوخلاماغا اونلارا گئدیرمیش چونکی حکیم واحدین خاطرین چوخ ایستر دی. بیر گون واحد سیخیلا - سیخیلا: "آی غنی، آخی بو یاخی دئییل منی خجالتلی قویورسان، معالجه ائدیرسن، هئج درمانلارین پولونودا آلمیرسان" دئییر.

- خجالت چکمک ایسته میر سنسه، هر گلنده تزه یازدیغین غزللردن بیرینی گتیر، منیمچون اوخو.

واحد بو قراری قبول ائدیر، سئوینیر. "راضیام" دئییر. بیر نئجه گون سونرا واحد حکیم غنی نین قبولونا (مطبینه) نوبتی گلشینه غنی ایله اوینا دیقلاری "تخته نرد" حقینده قوشدوغو شعری گتیریر. اونون ایکی مصرعی بئله دیر:

الینده جوتله مه چوخ دا او بخت زرلریوی
همیشه شش قوشا وئرمز، وئره دوباره سنه

آیری بیر گؤروشده حکیم غنی سوروشور آی واحد، دونن سن وئرن غزللری ورقله بیردیم. بیر بیتده ایلیشیب قالدیم.
- نه بیت دیر او ائله؟
- دئییرسن کی:

بوتون گؤزه للیگی تانریم او سرو نازه وئریب
او هر نه ائتسه طبیعت او نا اجازه وئریب.

نئجه اولایلرکی، طبیعت او سرو نازه اجازه وئریب کی، هر نه ائدیر - ائتسین؟ سرو نازین حرکت لرینه، ایستکلرینه بیر حدود

اولما مالیدیر؟ نه اولسون گۆزه ل اولاندا؟.

واحد گولور: - ائله دگیل، آی غنی، سن کی شاعیرسن. دقتله فیکیر وئر، بیرینجی مصراعدا دشیمش کی، طبیعت بوتون گۆزه للیگی او سرو نازه وئریب، بو او دشمکیدیر کی، طبیعت بوتون گۆزه للیگی، وارلیغینی بوتون یا خشیلیقلارین جموعسوندا ن یوغوروب، بوتون وارلیغی یاغشی- لیقاردا ن عبارت اولان مخلوقون عملری ده مطلق یاغشی اولمالیدیر، او دورکی، اونا سد قویماق لازیم دگیل، قوی نه ائدیر ائتسین، - آفرین نئجه اولوب کی، بئله آیدین معنا منه او دقیقه چاتما -

یبیب؟

علی آقا واحدین حکیم غنی ایله چوخ گؤروشو، چوخ صحبتلری اولوبه و آلاها شوکور کی حکیم غنی هله ساغدیر و رحمتلیک واحددن بیرچوخ یاغشی خاطرهلری واردیر، او خاطرهلردن واحدین یوز ایلیگی منا - سبتیله مطبوعا تدا چاپ ائتدیریب آذربایجانین ادب سئوهر و واحد سئوهر خلقینین اختیارینا قویارسا یاغشی اولار، البته من مرحوم واحدین حورمتلی حکیم غنی ایله حرب خدمتینده اولان و یا تیکه پارچا کاغازلاردا کی شعر یا ددا شلارینی یا زما دیم چونکو واحدین یارادیجی- لیغیندا چوخ - چوخ یاغشی و معنوی گۆزه للیک، وشاعیرانه لیک وار دیر.

بورادا حورمتلی عالیم دوستوم ادبیات شناس تورکولوق آکا دشمیک جراح دوکتور جواد هیئتین واحد حقینده وارلیق ژورنالینین ایکی نجی ایل اسفند سایی سیندا "آذربایجانین ادبیات تاریخینه بیر باغیش" ین ۱۹- جو بؤلومونده یا زدیغیندا ن بعضی سطیرلری گتیر - بیریک، او یازیر: - علی آقا واحد، آذربایجان، تورکۆستان و ایسیران اولکهلرینده غزل شاعیری کیمی شهرت قازانمیشدیر، و بیئنه "آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باغیش" کتابینین ایکینجی جیلدینین ۱۷۹-جو صحیفه سینده یازیر: - علی آقا واحد کلاسیک مکتب تحصیل آلمادیغی حالدا او زامان باکیدا چیخان غزئت و مجله لری اوخوموش و اونلارین تاثیرله اوندا شعر هوسی اویانمیشدیر، او مستقل اولراق شعر اصولونو اوخویوب و ۱۹۱۴- ده ایلک شعرینی اقبال غزئتینده نشر ائتدیرمیشدیر و آیری یئرده یازیر: - واحدین قابق مطبوعات دا نشر ائدیلمن شعرلرینده سمامینه حیات باغیلیق، وطنپرورلیگ و

زحمت کشلره درین رغبت گؤزه چار پیر :

آهیم شرری بیئتسه نولور عرش برینه
صبر ائتمک اولورمو وطنین درد سرینه
بیلمز وطنین قدرینی اول کسی کی دنی دیر
صراف تانیر گوهری بیئتجک نظرینه

۱۹۱۶- دا " طمعین نتیجه سی " آدیندا ایلک منظوم کتابجاسی چیمیش
دیر. بو کتابچادا اوشاقلار اوچون حکایه لر، " حکایت ملا و اؤکوز "،
" نصیحت آدم و حوا " منظوم شکیلده یازیلیمیش و مؤلف اوشاقلاردا
طمعه قارشی نفرت حسینی اویا تماغنا جالیشمیشدیر .

واحد زمانین غزئت و مجموعه لرینده موشر صورتده مشهور سیاسی،
اجتماعی و تنقید مضمونلو مثنیخانا لاریله اشتراک ائدیپ گئنیش رغبت
قازانمیش دیر. ۱۹۳۸- ده " ملاخانا " و ۱۹۳۹ دا " غزلر " آدلی کتابلاری
نشر ائدیلمیش، ایکینجی دونیا ساواشیندا وطن حقینده شعرلریله
برابر آلمان فاشیست لرینی افشا ائدن طنزلر یازمیش و ۱۹۴۳- ده اونا
اینجه صنعت خادمی فخری آدی وئریلمیشدی. "

و آما واحد تورکیه، ایران، آذربایجان و هامی نورک دیلی اولکه
لرده غزل شاعیری کیمی تانینسا دا اونون اوچ یوز صحیفه دن چوخ
صابرانه طنز شعرلری واردیرکی من اونلارین دا اوزه رینده ایشله ییب
توپلامیشام . بو گونکو اؤز خط و الیفبامیزلا چاپا حاضر دیرکی، اونون
دا چاپینا موفق اولماغی آلاه تبارک و تعالی اؤزو لطف ائله سین.
واحدین طنز و یا غزل شعرلرینین اساس گؤزه للیگی اونلارین روان ،
اویناق و بیز آز دا جماعتیمیزین گونده لیک دانیشیق دیلینده
اولدوغوندا ن دیر. مثلا :

دیندیرمه دی، ای دل سنی جانان عجب اولدو
ائتدین نه قدهر ناله و افغان عجب اولدو

ویا :

گؤزه لیم، ائل دو یار آخر منه آز قاش گؤز ائله !
بیر ده آلدانمارام اولسم ده وفاسیز گؤزه له
آلا جاقسان، بیلیرم، جانیمی مین نازیله
چوخ گنجیکدیرمه، گولوم هر نه بیلیرسن تئز ائله

ويا :

هر کيم محبت اهليني سالميش اذيته ،
يوخ اوزگه قارقيشيم اونا ، دوشسون محبته ،

ويا خود دلبرين وصفينده قوشولان بو ساده بيتلر :

هر کسين دهرده سن تک ، گوزه ليم ، دلبري وار ،
خوش اونون حالينا دونياده نه دردسري وار .

قورخورام ، نازيله چوخ باخما يامان گوز چوخدور

هر گوره ن سؤيله بير حسرتله : عجب گوزلري وار ! ...

بو مصرعلرده کي افاده طرزي ، دانيشيق ديلى قدهر جانلي ، طبيعي ،
عين زاماندا بديعي تاشيره ماليکدير . " ائوده قاليب " ، " انشالده"
، " گوزو چيخسين " ، " هر دن بير " ، " آخيري يوخدور " و ... س کيمي ساده و
تئز آنلاشيلان رديفلري چوخدور .

گوزه لير ايچره سن ، اي ماهپاره بير دنه سن ،
گوزه ليرين گوزوسن ، زولفو قاره ، بير دنه سن .

ويا بو مطلع :

من مائلم اول ياره ، بس ايندي نئجه اولسون ،
قويموش مني آواره ، بس ايندي نئجه اولسون .

ويا :

گل جوور ائله من يالواريم حقه ، سن اينانما
تانريم گوره ک آخر سني نئيلر ، مني نئيلر ! ...

ويا واحدين سئوگيليسي ايله چوخ قيسا و اعتری گوروشوندن سونرا
ساده افاده ايله " ياديمدان چيخدي " رديفله يازيلان غزلي :

دئمه ديم درديمي جانانه ، ياديمدان چيخدي ،
گوردوم اوز ياريمي ، بيگانه ياديمدان چيخدي .
بولبوله گول نه جفا ائيله ديگين بيلديرديم ،
ياندی جانيم ، نييه پروانه ياديمدان چيخدي ؟
دييه جکديم او قارا زولفه ، نه دردیم وارايدی ،
اولدو گؤنلوم دلی - ديوانه ياديمدان چيخدي .

وصلینه مایل اولان گونلری بیر-بیر سایدیم،
یاندیغیم آتش هیجرانه، یادیمدان چیخدی.

زولف الیندن نه بلا چکدیگیمی بیلدیردیم،
نه قدهر فیکر ائله دیم، شانه یادیمدان چیخدی.

مئی ایچرکن منی بیر لطفیله دیندیردی او گول،
مست اولانلار کیمی پیمانہ یادیمدان چیخدی .

بلکه واحد، دثیم اول شوخه، اینانسین سؤزومه،
آند ایچیم سئوگییه، وجدانه، یادیمدان چیخدی.

واحدین بیر جوخ شعرلرینده طبیعی معنالار داشیماقدان آرتیق ،
۴۸- ۱۹۴۶— جی ایللرده اونون علییهنه یازیلیمیش مقاله لرین
عکسینه اولان نجیب لیک ،خلقی لیک و پاکلیق گۆزه ده بیر:

اؤزگه بیر اووچونون آهوسونا ذوقوم یوخدور
یالنیز آواره ایم اؤز سئوگیلی جانانیم اوچون
هر سئویملی گولون اؤز عاشیقی اؤز بولبولو وار
من ده بیر بولبولم اؤز غنچه خندانیم اوچون

ویا بو مطلع:

هر عاشیقه اؤز ایسته دیگی یاری گۆزه لدر
هر بولبوله اؤز سئو دیگی گولزاری گۆزه لدر

ویا:

اؤزگه معشوقه سینی ایسته مه رم حوری اول،
رتسیم هر عاشیقین اؤز ماله قاسین وئرسین.

واحدین حیاتینداکی فقر طوفانیندان باشی اوجا چیخماسی، دیریلیگ
ینده ذره جه بالتاقلیق وخیانتین اولما ماسی، ائلینی و یوردونو
دریندن قیزغین محبتله سئومه سی جوخ بویوک اهمیته مالیک دیر، اونون
اثرلرینده شعریت، عشق، اومید، وطن سئوه رلیک، اجتماعی لیک، پاکلیق
جوخ بللی و آیدین گؤرونمکده دیر:

بو شرافت منه نسلا" قالا جاق دیر واحد
نه قدهر خدمت ائده م آذربایجانیم اوچون

او کیشینین بیرده ایکیدلیگی بوندا اولوبکی، اوفقرايله یاشا -
یبیب، جامعه‌سینی ریاسته فدا قیلان یاغلی تیکه‌لر اوچون هر نه‌لرین
ساتانلاری اصلا" وئجه آلماییب نئجه‌کی دئییر:

روزی فیکرین جکمه واحد اعتقادین پاک قیل
خلق ائدن کس نا اومید اولما دولانماق وئرمه‌سین
قالانی گن سا پیدا

دوقتورز هتایی و... قالانی:

آپاریجی طرفیندن تربیونا دعوت اولوندو، بومراسیمین برپا اولونما
سیندا آق‌لار رضا همراز، آذر مقدم اللهیاری، عاطف، آیا زائل اوغلو...
نون بؤیوک. ا. مکلری اولموشدور. آرتیرماق لازیم‌دیر کی دوقتورز هتایی
مهم ایشی اولدوغو اوچون بو مراسیمده. اشتراک‌ااشتمه‌میش و اوندان
غیایی شکیلده تجلیل اولونموشدور.

● تهراندا موسیقی لی گنج‌لر

بوایل فروردین آیینین ۲۸- دن باشلایا راق بیر هفته مدتینده اؤلکه-
میزده قوناق اولان "رشیدبهدودوف آدینا آذربایجان دولت ماهنی
تئاتری" تهرانین آزادی سینماسیندا وداها سونرا اندیشه و بهمن
مدنیت‌سارایلاریندا کونسرت وئرمیشلر. رشیدبهدودوفون ۱۳۵۴- جو ایل
ده تهراندا اجرا اشدیگی کونسرتلرین خاطره‌سینی بیثنی‌دن جانلاند-
یران بو ماهنی تئاتر گروهو، تاماشاچیلارین سون درجه رغبتینیی
قازانمیش بیله‌کی سون گنج‌لر یوزلرجه آذربایجان موسیقی‌سینی
وورغونو جمعیتین جوخ اولدوغوندا ن سالوندا داخل اولابیلمه‌میشلر.

دشمک لازیم‌دیر کی آذربایجان موسیقی‌سینی دونیا نین بیر چ-
اؤلکه‌سینده (۷۰ دن جوخ) ترنم اشدیرن "رشیدبهدودوف آدینا آذربایجان
دولت ماهنی تئاتری" ۱۹۶۴- جو ایله رشیدبهدودوفون تشبوشو ایله
یارانمیش و اونون وفاتیندان سونرا آموز وصیتینه اساسا" اورکستر-
ین رهبرلیگی قارمان اوستادی گامیل وزیروفا وئرلمیشدی. بواورکستر
گروهو ایندی ده گامیل وزیروفون رهبرلیگی ایله آموز فعالیتینه داوام
اشدیرمکده‌دی.

بو اورکستر گروهونون تهراندا موسیقی اجرا اشمه‌سی آقای بهروز
گل محمدی - نین ۹۹ ایللیق تشبوشو نتیجه‌سینده اولموشدور.

گزارش ائدن: م. ائلچین

○ دورنا عاشيق قوشمالاريندا

"دورنا" عاشيق قوشمالاريندا اؤزونده بغيوك بيئر توتوب، عاشيق دستانلاريندا، غربته دؤشن عاشيقلار اؤز بيئر- بيوردلاريني اونلاردان خبرآليبيلار. دورنا آردان ايسته ييبيلركي اونلارين سورا غيني وطنلرينه آپاريب، دوست- آشنالارينا يئتيرسينلر، بو سؤزه داياق "اصلى-كرم" داستانينا اؤز توتوروق. "كرم" عاشيقلارين ان غربته دؤشوب ديدرگين اولانى دير. او كئشيش قيزى "اصلى" نين داليسينجا "گورجوستان" يوللاريندا نئجه كره "دورنا" لارلا راست لاشيب اؤز سئوگيليسينى اونلاردان خبرآلير:

قاطار- قاطار گؤي اوزونده سؤزورسوز،
اگلن دورنام اگلن خبر سؤراييم.
بيزيم بيوردان نه خبرلر بيليرسيوز؟
اگلن دورنام اگلن خبر سؤراييم.
بيزيم بيئرده سرين بولاق آخارمى؟
ياز گلنده بنؤشه لر قوخارمى؟
آلا گؤز نوم سئيرانگاها جىخارمى؟
اگلن دورنام اگلن خبر سؤراييم.
بيتمزى آغاجى بيزيم باغلارين؟
اسگيك دگيل هر جور گولو داغلارين،
هئچ اولورمى سنين گؤزه ل چاغلارين،
اگلن دورنام، اگلن خبر سؤراييم.
خان "اصلى" مين سئيرانگاهاى هارادا؟
حق چاتديريرسين عاشيقلارى مورادا،

جانىم " دورنا " نە گزىرسىز بورادا ؟
اگلن دورنام ، اگلن خبر سورايىم .
دردلى "كرم" دثيىر هاردان گلىرسىز؟
خان "اصلى" مين يثرىن، يوردون بىلىرسىز؟
گورسز اونا مندن سلام دثيىرسىز؟
اگلن دورنام ، اگلن خبر سورايىم .

"كرم" صوفىلله ايله برابر بير قوناق سئومەين اوبايا چاتاندا هئچ
كس اونلار يىن حالينى سؤروش مور اما بير قوجا كيشى اونلارا ياخينلا -
شيب دثيىر :

- منده بودياردا سىز يىن كيمي غريبم عزيزيم سىن آختار دىغىن "اصلى"
آتاسى ايله برابر دؤن بورادا ن گئچىب گئتى .
بوردا "كرم" يىن اؤرهگى غوبارلانير ، گؤرور گؤيده بير تك دورنادا
اونا تاي قاناد چاليب گئدير ، آئير گؤرهك نئجه دثيىر :

گوى اؤزونده سؤزوب گئدن تك " دورنا "
غملى - غملى اؤتمە كؤنول شاد دگىل .
سن دە منىم تكى ياردان آيرىلدىن ،
غملى - غملى اؤتمە كؤنول شاد دگىل .
ملول - ملول گوى اؤزونده سؤزەرسن ،
سياح اولوب اولكەلرى گزەرسن ،
سؤزوشونده خان "اصلى" مە بنزەرسن ،
غملى - غملى اؤتمە كؤنول شاد دگىل .
دردلى "كرم" آتدى ناموس ، عارىنى ،
يولوندا صرفا ئتدى بوتون وار ينى ،
هى آختار ير تا پمير "اصلى" يارىنى ،
غملى - غملى اؤتمە كؤنول شاد دگىل .

نهایت كرم - يىن ااپ خسته دؤشموش زمانى كى " صوفىلله " اونو
قالدىرىب بير اوباشىن كنارىنا سورويور ، گئشەده "كرم" جؤره ساز ينى
گؤتوروب گوى ايله گئدن دورنالارا بئله دثيىر :

" دورنا " گئدر اولساز بىزيم ائللره ،
غرىتده بير خسته گؤردوم دثيىرسىز .

اگر سیزدن سوال ائدن اولارسا ،
 غربتده بیز خسته گوردوم دئیبیرسیز
 من اوچاردیم قانادلاریم یورولدو ،
 غربت ائلده قارابا غریم قوورولدو ،
 خسته دؤشدمو ایندی بئلمیم قییریلدی ،
 غربتده بیز خسته گوردوم دئیبیرسیز .
 غربت ائلده ملول ، محزون اولموشام ،
 عشقینه دوشهلی مجنون اولموشام ،
 بیز ساچلی لیلییه مفتون اولموشام ،
 غربتده بیز خسته گوردوم دئیبیرسیز
 خسته دؤشدمو کیمسه بیلمز حالیمی ،
 الیمدن آلدیلار غونچا گولومو ،
 نه دیاره توتوم گئدیم یولومو ،
 غربتده بیز خسته گوردوم دئیبیرسیز .
 دردلی " کرم " خسته دوشوب اینیلدر ،
 آه چکدیکجه قولقلاری جینگیلدر ،
 بلکه مولام بیزه امدادا گلر ،
 غربتده بیز خسته گوردوم دئیبیرسیز

۱۵- ۱۶- جی یۆزایللیک لرده یاشایان عاشیق " قاراجا اوغلان " دا
 اؤز ایستکلی سینه چاتما مادیغینی ، غربتده دورنالار ایله آرادا قو-
 یوب .

گؤی دن دورنالار چکیلیر ،
 غریب بیئرلره تۆکولور ،
 اون بیئش یاشیندا بوکولور ،
 بئلی یاردان آیریلانین .
 دورنالار جیرپینیب اوچار ،
 آی نورلار ایشیق ساچار ،
 آه ایله ، وای ایله گئچر ،
 گونو یاردان آیریلانین .

" دیریلی " کندیندن اولان "خدا یار" لی، "عاشیق سورخای" دا ائله کی
"آغداش" لی، " گولو" آدلی بیر قیزین عشقیندن ناکام دؤشور، غریب -
لیکده گۆی ایله گئدن دورنالارا بئله دئییر:

" دورنا " اوچارسان " آغداش " - ا ،
قارلی داغلار آشا - آشا ،
هم قوهوما هم قارداشا ،
مندن یارا سلام سؤیله .
دردیمی سؤیله " گؤهره " ،
گؤزله سین گئتمه سین اره ،
نانیم دؤنوبدو زُهره ،
مندن یارا سلام سؤیله .
"سورخای" قلب ده اؤد قالادی،
"گرم" تک اؤدلارا یاندی،
اؤلوب بورادا قالاندی
مندن یارا سلام سؤیله .

عاشیقلار تکجه یاردان آیریلاندا دورنالارلا دانیشمیرلار، بیر حیصه
دستانلاردا ایگید عاشیقلار دارا، چتین لیگه دؤشنده غریب سه ییب
دورنالردا ن کؤمک ایسته ییبلر .

" کورا وغلو " دستانیندا " عرب ریحان " اونون قابا غیننی کسن اوچو -
روما باخیب سئوینیر. "کورا وغلو" گؤرور یا مان بیشرده ایلیشیب ،اگر
ال ایاق ائله مه سه اوچورومون دالیندا قالیب آجیندان اوله جک بونا
گؤره اونا یالقیزلیق ال وثریر، اؤز یوردو " چهللی بئل " یادینسا
دوشور. بیر ده باخاندا گؤرورکی "چنلی بئل" طرفیندن بیر دسته دورنا
گلیر سازی باسیر دؤشونه گؤره ک نئجه دئییر:

گۆی ایه گئدن بئش دورنالار،
بیزیم ائلر یئرینده می؟
بیر- بیوریندن خوش دورنالار،
بیزیم ائلر یئرینده می؟
صحبت اولوردو ساز ایله ،
اغردک اولوردو غاز ایله ،

نئجه اينجه بئل قيز ايله ،
 طوطى ديللر يئرئينده مي؟
 سئويب ، سئچيب بگنديگيم ،
 صداسيندان اويانديغيم ،
 آرخاسيناسيندا دا يانديغيم ،
 قوچ دليلر يئرئينده مي؟
 بزيركاننا ساتاشديغيم ،
 قوماشينا بولاشديغيم ،
 دؤنوب بوينوندان آشديغيم ،
 "چنلى بئل" لر يئرئينده مي؟
 هردين عشوه - غمزه ساتان ،
 منيمله اختلاط قاتان ،
 گلنده آت باشى توتان ،
 شوخ گؤزه للىر يئرئينده مي؟
 "گوراوغلو" يام دئم يالان ،
 "توغات" - ا سالميشام تالان ،
 جومله دليلر "عيواض" خان ،
 ايگيدارلر يئرئينده مي؟

۱۸- جي يۆز ايلليكهده "نخجوان" - بين "گوساجان" كندينده ياغايان
 "عاشيق الله وئردى" (آغ عاشيق) دا دورنالارا اۆز توتور . بئله
 اولوبكى عثمانلى "حسين سردار" خسته اولور . "روم" حكيمي مصلحت
 گؤرور كى اونون خسته ليگينه آغ آدامين قانى درماندى . سردار بسو
 يئرده جار جكديريپكى هانسي آغ آدام اونون سارايمينا گلسه ، بويوك
 انعام اونو گؤزله يبير .

اؤزون آختاريشدان سونرا "عاشيق الله وئردى" - نى تاپيب اونون
 يانينا كتيريرلر . سردار دردى نين درمانين گورجك امر ائدير اونون
 بوينون ووروب قانين ايچيب ساغالسين . "آغ عاشيق" جلاددان امان
 ايسته ييب اؤزون گؤي ايله گئدن دورنا قاطارينا توتوب بئله
 دشيب :

دورنام گئدر قاتار - قاتار ،
 دیرناقلاری قوما باتار ،
 گئجه گئدر، گوندوز پاتار ،
 دورنام یارا سالام سؤیله .
 دورنام گئدر دوزوم - دوزوم
 قانادی بوینوندان اؤزون،
 دورنام منیم ایکی گؤزوم ،
 دورنام یارا سالام سؤیله .
 دورنالار گئدر کؤشنه ،
 قوما دؤشنه - دؤشنه ،
 مندن آپار بیر نیشانه ،
 دورنام یارا سالام سؤیله .

بو کؤیرک اوخوما یانغی سردارین اۆرهگینه رحم سالیر، عاشیغین
 بوینون ووردورمور...

دؤیوشجو ائل عاشیغی "خسته بایرامعلی" ده ایکینجی محاربسه
 ایللرینده غربت ائللرده ، قودوز دوشمه نین توپ - گولنه سی نیین
 آلتیندا غربت حسرت ایله دورنالارا ایکی قوشقوسو وار:

صف دوزولون خایین گؤزو چاتلا سین ،
 گوی اؤزونده گیرین بحشه دورنالار .
 غیر معناسی وار بو التماسین ،
 بیزده دوشک بو هوسه دورنالار .
 باهار فصلی یورددان یوردا کؤچنده ،
 گردن چکیب گنه قاناد آچاندا ،
 چنلی بتلین زیروه سیندن گئچنده ،
 قولاق وثرین حزین سسه دورنالار .
 منده دوست باغیندان جوخ گول درمیشم ،
 دریب دسته لهیب پای گؤندر میشم ،
 ایندی سیزی قاققیلدا شان گورموشم ،
 دوشوبدو یادیم نسه دورنالار .

یاری یولدا قالما یاسیز آماندی،
یاد ائلره دؤنمه یه سیز آماندی،
دوشمنی دوست سانما یاسیز آماندی،
بیر خطا یئتیشه سیزه دورنالار.

بد نظرین بد سیندن یاییلین،
نامردلرین نفسیندن یاییلین،
مخنشین گولله سیندن یاییلین،
قایداندا گلین کسه دورنالار.

پریشان خیالیم یا مان حالدا دی،
وطنیم داردادی قئیل و قالدادی،
"خسته بایرامعلی" گؤزو یولدا دی،
قویما یین شاعیری کوسه دورنالار.

بیر قاناد سا خلا یین سیزه سؤزوم وار،
آی تئلری سیاه صونا دورنالار،
ایسته بیرم سسینیزه سس و ثرهم،
کؤنول جوشا گلیب گئنه دورنالار.

گئنه نه مدتدی یاد دیاردا یام،
دومانا غرق اولموش بیر با هاردا یام،
"لاله" م یادا دوشوب انتظاردا یام،
اۆره گیم دؤنوبدو قانا دورنالار.

اینجیمه دیم مرد اوغولون دیلیندن،
دیدرگین دوشموشم نامرد الیندن،
دوغما دیاریمدان "گؤیجه" ائلیمدن،
بیر خبر گتیرین مننه دورنالار.

هر گلن باهارا تازه آد و ثرین،
گئنه قاطارلاشین روحا داد و ثرین،
سیز "بایرامعلی" - یه بیر قاناد و ثرین،
منده قالخیم آسمانا دورنالار.

دورنا تئلی

" اصلی - کرم " دستانیندا ، "گورا وغلو" دستانیندا و بیر نئچه آیری دستانلاردا ، " دورنا تئلی " ده چوخ دگرلی اولوب .
" اصلی - کرم " دستانیندا ائله کی حلب پاشاسی " گولخان " کئشیشی مجبور ائدیپرکی قیزی " اصلی " نی ، " کرم " ه وئرسین ، " قاراملسک " (کئشیش) شرط ائله بیپرکی اگر " کرم " حق عاشیغی اولماغینی ثبوتاً بیئتیرسه ، قیزینی اونا وئرمگه راضیلیق وئره جک ، بو ایشدن اؤترو " کرم " دن ایسته بیپرلرکی گؤیده گئدن دورنا قاتاریندا ن بیرجه جیغاز تئل سالدیرسین .

" کرم " گؤیده کی دورنا لارا باخیب سازی دؤشونه با سیر :

دورنام گئدهر اولسان بیزیم ائلره ،

یا خشی سؤیله باشدان گئچن حالاری .

قوهوم - قارداش دوست مصاحب اولانلار ،

بوندان سونرا گؤزله میسن یوللاری .

بیر چیخایدیم ایوانینا کوشگونه

بیر باتایدیم عنبرینه موشگونه

آدی بللی " اصلی " خانیم عشقینه

اؤلدوره لر دورنا تۆکون تئلری .

" کرم " دئیپر هئچکس یارین اؤگمه سین ،

ال اؤزادیب آچام یاخا دوگمه سین ،

هئچ ایگیدین اوخو داشا دگمه سین ،

منیم کیمی یاد اولماسین ائلری .

" گورا وغلو " دستانیندا دا " عیوض " باشینا بیر دورنا تئلی سانجیب

اوزاقدان " گورا وغلو " نون مشق مثیدانینا چاپا - چاپا گلنده " گورا و -

غلو " ، " نیگار " - ا قاییدیر کی :

" نیگار " خانیم سنه دئییم ،

بو گلن " عیوض " دی گلن .

اگنینه کی پولاد گئییم ،

بو گلن " عیوض " دی گلن .

○ عاشیق صنعتینده طریقت عنعنه سی نین یئری

یا زان: دوجنت محرم قاسملی

اؤزان - عاشیق و قوپوز - ساز عوضلنمه سی بو صنعتده کی بیرلشن عنصرلرین اساس طبقه لرینه موسیقی، رقص و سوز اوچلو یونه یئنی بیر آب-هاوا، بدیعی - اخلاقی اقلیم گتیرمیشدیر، کفایت قدهر گئنیش زامان و مکان احاطه سینده گئدن همین حادثه نین ان قاینار مقاملاری ۱۶-۱۵ عصرلره دؤشور. قوپوز موسیقی سی نین ساز موسیقی سینده چئویر-یلمه سی ضرورتی صنعتین ترکیبینده کی دیگر عنصرلری - رقص و سؤزو ده زنجیرواری شکیلده احاطه ائله ییردی، طریقت آخاری افسانه وی مضمون داشیان قام = شامان رقصلرینی تدریجله چکیب اؤزونون مقصد-لرینه یؤنلدیردی. داها دؤغروسو بیر قدهر اؤنجه ده دئییلدیگی کیمی شامانچیلیدا موجود اولان مراسیم رقصلری حاضیر قالب کیمی گؤتورور-لور و اولاردان صوفی آئینلرینین اجرا سیندا استفاده اولونوردو. تگه لرده کئچیریلن مراسیم و آئینلرده اجرا اولونان صوفی - درویش رقصلری، عینیه قام = شامان رقصلری کیمی وجدما هیتی داشییردی. تگه مراسیملرینده کی موسیقی و رقص ایلاهی عالمه، تانری دؤنیا سی-گؤی، سماء ایله باغلی اولدوغو اوچون همین موسیقی و رقص "سماع" آدلانیردی. (۲)؟

سماعی موسیقی و سماعی رقص تگه لرده چوخ زامان عاشیقلار طرفیندن ایفا اولونوردو. (۳) آیین زامانی سا زلا برابر نی-قاوال، داوول، بالابان و س.ده چالینیردی. ایستر قام = شامان رقصلری نین ایستر سه ده سماعی

رقصین مقصدی انسانی جوشغونلوق وضعیتینه گتیرمک ایدی. صوفی لریین "وجد" آدلاندیردیقلاری همین وضعیتده شامانچیلیقدا اولدوغو کیمی مقدس روحلارلا علاقه یه گیرمک، ایلاهی عالمه سفره چیخماق مؤمک — سون سا ییلیردی، شامانلار جوشغونلوق حالینا چا تدیقدان سونرا قارشییلا قویدوقلاری مقصده موافیق اولاراق تانری دونیا سیندا مختلف روحلار رین آرخاسینجا گتتدیکلری حالدا، صوفیلر یالنینز بیر روحا — وجود دئییه تاپیندیقلاری آلاها قوووشماغا جان آتیردیبار، سون مقصدده — ننتجه آیریلیغینا باخما یاراق، قام = شامان و صوفی مراسیملرینده کی اصول و استقامت لر دنمک اولار کی، عینیت تشکیل ائدیردی. (۴)

یقینلیک حاصل ائتمک اوچون هر ایکی مراسیمن سجه وی جیزگیلیرینی توتوشدورماق کفایت دیر: ۱- مراسیمه باشلایان قام = شامان اولجه دا وولون و یا قوپوزون ریتمینه او یغون طرزده گوجلّه ائشیدیلده جک درجه ده آستاندان اوخوماغا باشلاییر، سونرا یا واش — یا واش موسیقی نین و شامانین سسی یوکسه لیر. شامان باشینی و چییینلرینی کسکین شکیلده اویان یو یانا اوینا دیراق اوخوما سینی خصوصی دو عالارا آلقیشلارا چئویریر. سونرا فیزلاناراق چییینلرینی و باشینی گاه ساغا گاه سولا دؤنده ره — دؤنده ره چابوک شکلده رقص ائدییر. (۵)

۲- صوفیلرین تکه مراسیمی عبادتله باشلانیر، قرآندان سوره لیر اوخویور. زمزمه شکلینده ایلاهیلر دئیلمه یه باشلاییر. همین آندان مراسیمه موسیقی — ساز، نئی، قوال و س، قوشولور، گتت — گتده موسیقی ده بؤیره کلک و اوخومالارین آهنگی آرتیریلیر. جوشغون اوخومالار و چالغین موسیقی صدالاری آلتیندا رقص — سماع باشلانیر. (۶)

مقایسه لی تصویردن ده گؤروندویو کیمی شامان و صوفی مراسیملری آیری — آیری دؤنیا گؤروش سیستم لرینه عاید اولسالار دا رقص لر آراسی یاخینلیق و باغلی لیق سون درجه ده گوجلودور، داها دوغروسو، شامان رقصی صوفی رقصینی حاضیرقالیب لارلا تامین ائله یین بیر تممل دیر. طریقت مراسیمینه شامان رقصینین داشیییجی سی ایسه، اساس اعتباری ایله درویش — عاشیقلار اولموشدور، استاد عاشیقلارین "مجلس ها والاری"، سماعی ها والار و یا خود "تگه ها والاری" آدلاندیردیقلاری ساز چالغیلاری چوخ گومان کی، صوفی مراسیملرینین تاریخی طلباتی اوچون یارادیلیمیشدیر و طریقت آیینلرینین اجرا سی زامانی، او جومله دن ده

سماعی رقصترین تشکیلینده اونلاردان گئنیش شکلده استفاده ائدیله-
 میشدیر، عمومیت له، سماع آیینین هم موسیقی، هم رقص هم ده ساز/
 تصوف روحلو عاشیق شعرلری، نفس و ایلاهیلر/باخیمیندان تجهیزینده
 عاشیقلا مستثنای رول اوینا میشلار، ایندی ده عاشیقلا رین ها واجات
 سؤز و موسیقی یوکونده مهم بیئر توتان "باش دیوانی"، "عرفانی^(۷)"،
 "حیدری"، "منصوری"، "مخمس"، "قلندری" کیمی سازها والاری سماعی
 ها والار سیراسیندا دیر، بیر عنعنه اولراق "باش دیوانی" ها واسینین
 چالینما سینا باشلانارکن عاشیقین: "یا ایلاهی، یا مولام، یا شاه مردان،
 سندن مدد!" - ندا سیلا اوزو گؤیلره خطاب ائتمه سی ده سؤزو گئندن
 ها وانین سماعی لیگینی گؤستریر.

گؤیلر عالمی- ایلاهی عالمه باغلی اولان سماعی هاوا، اوخوما و
 رقصده سس، سؤز و حرکتلر بیر قایدا اولراق رمزی- مجازی اشاره
 لر تئپلوسو کیمی واحد سیستم حالیندا چیخیش ائدیر، سماع زمانی
 الیف، لام، دال و باشقا حرفلرین رمزی یارادیلیر، ها بیله طریقتین
 اساس گؤتوردویو معیین آیه و سوره لر همین اشاره لرله رقص شکلینده
 ایفا اولونور^(۸)؛ عاشیقلا تصوف روحلو ما هنیلار اوخویارکن همین متن-
 لرده کی بیرسیرا رمزی سجه لر حرف و دئیملری دینا میک حرکت -
 رقص واسیطه سیله ایندی ده ایفاده ائتمکده دیرلر. قوجا مان ائل
 صنعتکاری مرادنیازلی ۱۹۹۱- جی ایله شمکیرده بو باره ده گئندن
 صحبت زمانی بیزه بیلدیردی کی، اوستاد تاپیشیریغینا گوره قوربانی
 نین:

عارف ایدیم، اوخودوم حق کلامینی،
 الیف قدیم دال یازیلدی او بؤرجه-

میصرا غلارینی اوخویاندا آدی چکیلن حرفلره او یغون اولراق عاشیق
 اولجه اؤز قدیمینی الیف کیمی// دوز توتمالی، سونرا دال / د /
 شکلینه سالمالیدیر، بونونلادا عاشیق تانریبا سجه قیلدیغینی، اونا
 قول اولدوغونو بیلدیرمه لیدیر. عاشیق مُراد کؤهنه عاشیقلا رین ساز
 چالا- چالا "لاله لاله لاله" ی قول، چیین و باش حرکتلری ایله حرف به
 حرف ایفاده ائتمه سینی ده اؤز گؤزو ایله گوردویونو سؤیله دی.
 اساسا "شامان" - درویش عنعنه سینین داوامی کیمی سجه له نن و صوفی
 مراسیملرینین معیین جیزگیلرینی ده اؤزونده جمعلشدیرن عاشیق

رقطری صنعتین باشلیجا بیرلشمیش طبقه لریندن بیرى اولما قلا میلادی ۱۹- جو یوزا یللیکدن سونرا اؤز تاریخی مضمونونو تدریجا ایتیرمه یه باشلامیشدیر. ۲۰- جی یوزا یللیکده ایسه بیئنی جمعیتین - شورا قورو- لوشونون گلشی ایله علاقه دار مجلس آپاران عاشیقلارین رقطری خیلی درجه ده با یا غیلاشمیشدیر. بو جهت شیروان، موغان، قوبا- دربند- بؤلگه لرینین ایفا چیلینیندا داها قایریق دیر، تئووز- قازاخ- گنجه بؤلگه لرینده ده جنوبی آذربایجان اراضی سینده کی عاشیق محیط لرینده عاشیق رقصین تاریخی مضمونو- شامان و صوفی کیفیت- لری جزئی عنصرلر شکلینده اولسا دا، ضعیف لشمیش آخارلی یا شاماقدا دیر.

عاشیقلارین اؤخو جریانیندا "های"، "هی"، "ها"، حیصه جیکلری ایشلت- مه سی ده تکه مراسیملرینده شکل تا پمیش آهنگدار کیفیت دیر. بیله کی تکه مراسیمنده آلاه رمزی و ثرن "هو" دئییمیندن ایلاهی ونفسلرین اوخونما سیندا یاردیمچی آهنگدار عنصر کیمی سون درجه ده چوخ استفاده اولونوردا^(۹) "هو" نون بیسویلیک عنعنه سینده، او جومله دن ده همین خطین داوام و انکشافی اولان بکتاشیلیکده "هی"، "ها" و "های" نوعلاری یارا نمیشدی. تانری آدینین نسبتا آشاغی سسله، یا واشدان ذکر ائدیلمه سی مقامدا "هی"، او جادان ذکر ائدیلمه سی آندا ایسه "ها"، یا خود دا "های" دئییلمه سی تکه ده قبول ائدیلمیش بیر طریقست عنعنه سی ایدی. احمد یسوی نین:

اخلاص ایلن محبتین جا مین ایجیب
جان دلدن "های" ذکرینی آبتین دوستلاو.^(۱۱)

بیتینده ده "های" دئییمی "هو" نون تکه واریاننتی دیر. او جا آوازلا - "های" و یا "ها" نداسی ایله ذکر ائدیله رک مقدس دونیا یا - ایلاهی عالمه مراجعت اولونوردا/ خا طیرلادا ق کی، بیسوی به قده ر آنجا ق آشاغی سسله ذکر اولونوردا/ بیسوی لیگین شامان تجربه سیندن بهره لنسره رک صوفی لیگه بیئنتدیگی اساس آیین عنصرلاریندان بیرى دیر^(۱۲) جا غذا ش عاشیق اوخوما سیندا جیلغین اوقاتلی آهنگلی هساوا و شاعرانه متنین/ قوشما، گرایلی و س/ ایفا سینادا چوخ زمان "آی های" نداسی ایله باشلانیرکی، ظنیمیزجه، بو دا بیسوی لیکدن گلن سما عی کیفیت دیر.

بوندان علاوه اوخومانین مختلیف یئرلرینده بؤغاز قاپینا تما سسی
 شکلینده ایشله‌دیلن "ها-ها-ها"، یا خود دا "هی-هی-هی". حیصه‌جیک
 لری ده عاشیق‌لارین طریقت مراسیملرینده‌کی اوزون مدتی فعالیت-
 لریندن قالمیش رمزی-آهنگدار جیزگیلردیر، اوراسینی دا قشید-
 ائتمک لازیم دیر کی، تصوف سجه‌لی "های"، "ها"، "هی" آهنگ-شعر
 حیصه‌جیک‌لری عاشیق یا رادیجیلیغینین بیر چوخ دیگر عنصرلری کیمی
 شامان = اوزان ایفاچیلیق عنعنه‌سی‌نین همین سبکلی معلوم قالیبلاری
 "به‌هئی!"، "بیره!"، "هئی گیدی" و س، ندالاری اوزه‌رینده انتشار
 تاپمیشدیر^(۱۳) شامان = اوزان ایفا سیندا کی سوزو گئدن یاردیمچی
 آهنگ-شعر واسیطه‌لرین موسیقی‌لی-هم‌آهنگ اولجولری طریقت‌مخصوص
 رمزی دئییمین/هو/مختلیف شکلین دگیشمه‌لرینه/های،ها،هی/ تطبیق
 ائدیلمیش و همین عنصرلر تگه‌مراسیملرینده خصوصی مازاق دایره‌سی
 نده اولدوغوندان فعال ایشله‌کلیک قازاناراق خصوصی رغبت دوغورموش
 و ایفاچیلیق عنعنه‌سینه چئوریلیمیشدیر، ایندیکی عاشیق‌لار همین-
 آهنگلی دئییم‌لرین تاریخی مضمونون نهدن عبارت اولدوغونو درک
 ائتمه‌س‌لر ده اوستاد عنعنه‌سینی دا وام ائتدیریرلر. مازاق‌لی‌دیر کی
 عینی عرفانی-اخلاقی روند تۆرکۆستان اراضی‌سینده-تورکمن و خوارزم
 باخشیلارینین یا رادیجیلیغیندا دا گئتمیشدیر، تورکمن و خوارزم
 باخشیلاری چوخ گومان کی، عاشیقا، چئوریلیمیش اوزانلاردا اولدوغو کیمی
 یسوی‌لیگین تاثیر آلتیندا اوز ایفاچیلیقلاریندا کی شامان‌لارا
 مخصوص چاغیریش-ندا سجه‌لی آهنگ-شعر عنصرلرین بیر قسمنی
 صوفی مضمون داشیيان "های"، "ها"، "هی" رمزی آهنگ، دئییم‌لریله عوض
 ائتمیشلر^(۱۴) بو جهت اولارین حاضرکی ایفاچیلیغیندا دا عنعنه‌کیمی
 محکم‌لنمیشدیر.

صوفی-درویش سیستمینه مخصوص، "هو" رمزی دئییمی قافقاز، ایران
 و آناتولو عاشیق‌صنعتی، ائله‌جه ده خوارزم و تورکمن باخشی صنعتیله
 یاناشی قام = شامان مجموعه‌سی‌نین دیگر ساحه‌لرینه ده نفوذ ائتمه
 بیلیمیشدیر، مثلاً، "طبیب‌لیک ائله‌ین قازاخ شامانلاری/باکسیلار/یگیری
 نجی یوزایللیگین اورتالارینا قده‌ر خسته‌نی معالجه‌ائده‌رکن جلسه
 بویو" هو! هو! آلاه هو! آلاه هو! ایله خصوصی طرزده اوجادان
 قیشقیریردی‌لر کی، بودا یسوی‌لیگه باغلی طریقت سیستمیندن گلن

کیفیت گؤستریمی سیدیر (۱۵) بو گؤستریمی هم ده او باخیمدان اهمیتلی دیر کی، شامانجیلیق صوفیلیگه تاثیر ائتدیگی کیمی بیرسیرا مقاملاردا بوتون عکسی ده باش وئرمیشدیر .

یوخاریدا قئید اولونان آیری - آیری ایفا مقاملاری و آهنگلی - دئیملرنده یاناشی، اوزانین صنعت مئیدانینی عاشیغا تحویل وئرمه - سیده ائل صنعتکارینین یارادیجیلیق عالمینه طریقت سجهلی سؤز اصطلاحلار داخل اولماغا باشلاییر و اونلار گئت - گئده دیلجیلیک و شاعرانه فعالیتی آرتیریپ بیر نوع معیاری کیفیت کیمی تظا هر ائدیر. حتا بو آخین او درجهده گوجلنیر کی، شعر سیستمی و داستان حماسی محیطی یله برابر کلاسیک عاشیق تخلصلرینین اکثریتی ده صوفی مضمونلو سؤزلرده احاطه له نیر: "مسکین"، "قؤل"، "خسته"، "دیوانسه" اؤکسوز - یئتیم"، "سفیل" کیمی تخلصلر/ و یا تخلص تعیین لیری/ تانری قارشیسیندا بنده "مسکین" لیگینی گؤستریر: عاشیغین، تانرینین "قؤل" اولدوغونو بیلدیریر، باغلاندیغی وحدت وجود فلسفه سینسه او یغون شکیلده عاشیق ایلاهی عشقین مرضینه توتولوب اونون "خسته" - سینه، "دیوانه" سینه چئوریلیر، وجودلا وحدته گلیرمه بینجه، آلاها قووشما بینجا اؤزونو "یئتیم - اؤکسوز"، "سفیل" ویا "غریب" ساییر. بو میل کلاسیک شعرده ده قارایق شکیلده نظره چارپیر. نسیمی، ختایی، فضولی و باشقا کلاسیکلرین طریقت شعرلرینده یوخاریدا بحث اولونان سؤز اصطلاحلار تخلص تعیینلری کیمی تئز - تئز بوی گؤستریرلر: خسته نسیمی، قؤل نسیمی، مسکین ختایی، خسته ختایی، مسکین فضولی و س - تورک تصوف ادبیاتینین باباسی احمدی سوی ده بیر جوخ حکمت لرینین مؤه - ر بندنیده "قؤل خوجا احمد" تخلصو ایشلتمیش دیر. همین بو آخارین داوامی کیمی تورکستان باخشیلارینین قؤل البند، قؤل مشرب، قؤل محمود، قؤل احمد، قؤل محمد، آذربایجان عاشیقلارینین مسکین آبدال، قؤل عباس، خسته قاسیم، دیوانه حسن، مسکین محمود، شکسته عبدالله، یئتیم آیدین، سفیل شئنلیک. آنادولو عاشیقلارینین: قؤل همت، قؤل ده وه چی، قؤلوا و غلو، اؤکسوز دده، عاشیق دردلی آدلاریلا صنعت عالمینه گلمه لری طریقت جاذبه سینین اولدوقجا بؤیوک معنوی و جوغرافی کی گئنیش لیگه یاییلدیغیندان سوراق وئریر. هله اوراسینی دا علاوه ائله یک کی، سؤزو گئدن جاذبه نین قووتلی تاثیر آلتیندا تورک

خلقلرينه مخصوص قومی - جوغرافی اراضی لرین قونشولوغوندا کی دیگر خلقلرین - گۆرجو، یونان و ارمنیلرین عاشیقلاری دا طریقت مضمونلو تخلصلری و تخلص تعیینلرینی بؤل - بؤل ایشلتمیشلر، میلادی ۱۸ - ۱۷- جی یوزا یللیکلرده یا شایب یا راتمیش قؤل آرتون، قؤل آرزونی، مسکین بورجو کیمی ارمنی عاشیقلا رینین گؤتوردوبو تخلصلر اونلارین هانسی معنوی - عرفانی عالمده باغلانیدیقلاری باره ده استقامت و ثریبی تصور اویا دایر (۱۶) گۆرجو و یونانلار آراسیندا مختلف زامانلاردا سفیل لادو، شیدایی، سفیل داتو، سفیل ماقدان آدلاری ایله جالیب - چاغیران چوخ ساییلی ساز - سؤز اوستالارینا تصادفا و لومناسی دا طریقت احاطه سینین گئنیش شبکه یه مالیک لیگینین علامتی دیر (۱۷) طریقت جاذبه سینین بو خطینده کی زامان حدودو دا کفایت قده ر اؤزون مدتلی دیر.

۱۷- جی عصرده:

سوروشون، قؤل عباس، حالین نئجه دیر؟
گوندوزلریم آی قارانلیق گئجه دیر. (۱۸)

دئییه ایلاهی عشق ایچینده جیرپینان توفارقانلی عباسین طریقت سئوداسی میلادی ۱۹- جو یوزا یللیگین عاشیق علعسگر روحوندا دا بر- قرار دیر:

قؤل عسگر، ایشین موشگولدو، موشگول،
دردینی، دئمه یه یؤخدو اهل دل (۱۹)

"قؤل"، "مسکین"، "خسته" مضمونلاری ایله عینی معنایی جرگه ده دایانان "یازیق" دائمی ده تصوف سجیه سی آلاق/بنده نین تانری قارشیسیندا کی یا زبقلیغی آنلامیندا /علعسگر شعرینین مؤهور بندلرینده فعال شکیلده عاشیقین تخلصونو مشایعت ائدیر:

یازیق علعسگریم، انتظا ریم وار
عالیمسن سه، منی ائیله خبردار
علمی هاردان تاپدی جومله عاشیقلا ر؟
شعرین معناسی آی نهدن اولدو؟ (۲۰)

مراقلی دیر کی: "قؤل"، "خسته"، "مسکین" سیراسیندان اولان صوفی ماهیتلی سؤز - اصطلاحلار تخلص تعیینی کیمی قوربانلی یا رادیجیلیق-

بىندا نۆزە چارپمىر. ظننىمىزچە، بورادا اىلك باخىشدا سئزىلمەيىن —
 معيين قانونا اويغونلوق موجوددور. دقتا ئىدىلسە گۆرەرىك كسى،
 "قوربانى" آدىنىن مضمونوندا اىلاھى عشقلە علاقلەنمەيە امكان وئرن
 معنایى توتوم واردير: قوربان — هم شخص آدى كىمى، هم ده تانرىنىن،
 اىلاھى عشقین قوربانى كىمى / توتوشدوردو: قۇل — تانرىيا قۇل
 اولماق، خستە — تانرى عشقینىن خستەسى اولماق / عاشیق بىر قوشما —
 سىندا همىن قناعتى دولايىسىلا اغزوده تصدیقلەيىر:

قوربانى قورباندى شاهين درينه ،
 درويش بيلر خرقة نهدى، درى نه .
 آغام قيا باخدى، آتدى درينه ،
 يئتميش ايل بند ائتدى جبراييل ، پئريم (۲۱)

صوفىلىك باخيمىندان ياناشىلسا ، "شاه درينه / قاپىسىنا / قوربان
 اولماق" — تانرى درگاھىنا و يا اونون اغزونه قوربان اولماق كىمى
 آنلاشيلمايدير. سونراكى مصراعلارین معنائى — عرفانى مضمون يۇكوده
 بىر باشا تصوف سجهلىدير. دئمهلى، آدىن اغز داخىلىندهكى چوخ
 معنائى امكان اونون "قۇل"، "مسكىن"، "خستە" سۆز — اصطلاحلارنىيىن —
 كۆمگى اولمادان دا صوفىيانە تخلصە چئوريلمەسىنى تامىن ائتميش
 دير. شامان = اوزان — عاشیق مقامىنىن اساطيرى دوشونجه طرفىنىدن
 معيين معنادا تانرى قوربانى كىمى درك اولونماسى دا بوآددا اغز
 عكسىنى تاپمىشدير. بس عاشیقین تخلصونون فولكلور عنعنەسىنىدن
 بىر قدهر فرقى طرزده اورتايا چىخماسى، يعنى "قوربان" عوضىنە
 "قوربانى" شكلىنده ايفاده اولونماسى هانسی بدىعى — گۆزەللىگە
 عايد زمينه سۆيگەنير؟ يقين كى، تخلص "اى" حىصه جىيى قبول ائتمە —
 سى / قوربان — اى / قوربانىنىن كلاسىك شعر عنعنەلرىنە ياخىندان بلد
 اولماسى و اوندان ايستر صنعتكارلىق، ايستره ده فلسفى — عرفانى
 باخيمدان فايدالانماسى عاملىنە اساسلانير، شعرلرىنەدهكى فىكىر —
 گۆزەل محييط و شاه اسماعيل ختايى سارايى ايله ياخىنلىغى بارەدهكى
 تارىخى حقيقت بئله بىر تاثيرا ئىدىجى عاملين گئچك ليگىنى گۆستر —
 ير (۲۳) كلاسىك ادبىي تاداكى سلفلرىن و معاشرلرىن يارادىجىلىغى كىمى
 تخلصلرى ده / توتوشدور: نسيمى، حبىيى، كشورى، ختائى و س . / طبيعى كى
 عاشیق قورباننا تاثير گۆسترمهلى ايدى و همىن تاثيرين نتيجهسى

اولاراق "قوربانى" تخلصونون ميدانا گلمهسى هئچ ده گۆزله نيلمىز دگيلدير .

عاشيق ياراديجيلىغيندا رمزي معنا يا ماليك "قول"، "خسته"، "مسكين" "ديوانه"، "سفيل"، "يتيم - اؤكسوز" معنابى جرگه سينه معيين يا خينلىق گۆسترهن "غريب" سيما سىدا طريقت دونيا گۆروشونه باغليليغى ايله دقتى چكىر، بللى ديركى، فولكلوردا غريبلىك، آنلايشى ايله علاقه دار اولان قاباريق تصور سۆزو گئدن بديعى انعكاسين صرف گئچك ليك حادسه سينه - انسانين يوردوندا ن، وطنيندن آبرى دوشوب اونون حسرتيني چكمه سينه سۆيكه نير، اساطيري روايتلردن باشلاميش افسانه، باياتى، عاشيق شعرلى و خلق ماهنيلارينا جان دئمك اولار كي، بوتون فولكلور نوعلاريندا وطن و غربت آنا يورد و غريب ليك قارشى دورماسى آپا ريچى موقعه دير... آيدئىلىق اوچون اوراسيني دا علاوه ائده ك كي، فولكلور روموزدا غربته دؤزومسوزلويو عكس ائتديرن اؤرنكلرين جوخ سايلى - ليغى خلقىميزده تورپاغا باغليلق حنين، وطنه و يوردا سئوگى دويغولارينين گوجلو اولماسيني گۆسترهن نسبي - روانشناسى كيفيت دير، غريبلىك، آنلايشى نين ائله جه ده غريب سيما سى نين ايلكىن و اؤزده اولان مضمونوندا ن علاوه سونرالار يارانميش سمبوليك ماهيتلى مجازى آخارى دا فولكلوردا خصوصاً ده عاشيق ياراديجيلىغيندا اؤزونسه معيين يئر آلميشدير. بو آخار صوفى آيين و مراسيملرينين اورتا يوزا يىلىك لره عاشيقلر طرفيندن ده دئمك اولار كي، عيني طرزده اجرا اولونما سى نتيجه سينده ميدانا گلميشدير، بئله كي، صوفى دونيا گۆروشونه گۆره بنده دونيا يا گلدىگى آندان غربته دوشور و غريب اولور، چونكى او اؤز بؤتوووندن - " وجود " آدلانديريلان تانرى دان آيريلميش وضعيته دير، بو سببدن ده وجودلا وحدته گيره نه - آلاها قووشانا قدير صوفى اؤزونو هميشه غريب - ترك وطن سيما سيندا ، گؤرور. (۲۴) غريب ليكدن قورتاريب وطنه - تانربيا قووشمانين يولو ايسه اوزون مدتلى اؤزونو تكميللشديرمه مرحله لریندن و مشقتلى عاشيق ليك سيناقلاريندان كئچير، بو معنادا بؤتولوكده تصوف ادبى تيندا غريب ليك آنلايشى و غريب سيما سى فلسفى - عرفانى معنابى ماليك دير و استثناسيز اولاراق رمزي سجه داشيير، احمد يسوى هله ميلادى اون ايکينجى يوزا يىلىكده قلمه آلدىغى "غريبلر"

ردیفلی مشهور شعر بنده غریب سیما سینی وجودا - تانریبا جاتما قدان
 اؤترو کؤنول و عؤمور فدا ائدن بنده - عاشیق کیمی تقدیم ائله بیر،
 باشلیجا سی ایسه، غریب لیگی "قاتتیغ ایش" هرکسین تابلاما یا جاغی،
 دوروش گتیره بیلمه یه جگی هنر سا بیر:

غریب لیک قاتتیغ ایشدور، ای عزیزیم،
 کیم اول به قدر اولار مسکین غریبلر.
 گل ایمدی احمد، اؤزونه باخ گیل،
 غریب سن، غریب، مسکین غریبلر (۲۵)

میلادی ۱۲- جی عصر دن باشلایاراق، یسوی لیگین تاثیر آلتیندا تور-
 کویستان، قافقاز، ایران و آنادولودا دیگر تصوف صورت و دئیملری
 کیمی "غریب لیک" ده یئننی فلسفی و اخلاقی آنلامدا کلاسیک ادبیاتا و
 فولکلورا داخل اولماغا باشلامیشدیر^(۲۶). بو صورت، طبیعی کی، صوفی-
 گین تبلیغ و یا بیلما سیندا مستثنا موقعی اولان عاشیق یارادیلغی
 نین شاعیرانه سیستمینه ده جدی شکیلده نفوذ ائده بیلمیشدیر. غریب
 لیگین رمزی- عرفانی مقامی کیمی قبولو بوتنا و ثرمه حادثه سی ایله
 مشایعت اولونان محبت داستانلارینین اکثریتینده نظره چارپیر.

یوخودا بوتنا - تانری وئرگیسی آلدیقدا ن سونرا عادی آداملار- بنده لر
 اولان قوربان رسول، عباس، نوروز، یتیم آیدین حق عاشیقینه چئوریلیر
 و مرادینا جاتماق اوچون غربته یوللانیر. "عاشیق غریب" داستانیدا
 سئودا گر اوغلو رسولون آلدیغی غیرعادی مقامیلا- حق عاشیق لیگی ایله
 علاقه دار آدینی دگیشمه سی عاشیق غریبه چئوریلمه سی ده غریب لیگین
 صوفیانه درکی ایله ایلگیلی دیر، اصل آدی عبدالله اولان ساری عاشق
 ین / میلادی ۱۷- جی عصر ائل آراسیندا همده "غریب عاشیق، آدی ایله
 گزیب دولاشما سی دا، ظنیمیزجه، اونون بیر "حق عاشیقی" - حق عاشیقی
 کیمی تصوف دونیا گؤروشو ایله علاقه لندیگی نین علامتی دیر.^(۲۷)

محبت داستانلارینین اساس قهرمانلاری اولان عاشیق لرین سفر بویو
 غریب لیکده مشقت لر چکمه سی، چوخ چئشیدلی سیناقلاردا ن چیخیب معنوی
 کاملیگه یوکسلمه سی و ان نهایت، مرادا یئتیشمه سی ده اصلینده
 رمزی آنلامدا دیر. غریب لیگه دوشموش عاشیقه ان چتین آیاقدان / غریب
 یولدا قالیب وعده تامینا یئتیشه بیلمه بنده عباس قیرخ آرشینلیق
 کور قویویا سالیناندا، قوربان اولدورولمگه آپاریلاندا، یتیم آیدین

بولداشلاری طرفیندن آزدیریلاراق قصدا" دیولر مملکتینه گؤنده ریلنده و س/ایلاهه عالمدن خضر، گؤبرجین - پری، حضرت علی (ع) نورانی درویش واسیطه سیله غیرعادی کؤمک گلیر، غریب عاشقه مرادینا چاتماق بولوندا تانری طرفیندن غیرعادی یاردیم گؤنده ریلمه سی ده بو سفرین طریقت دونیاسی ایله باغلانديغینی تمذیقله ییر، البته، بوتون بونلار اورتا چاغ صوفی ایدی لارینین فولکلوریک. حادثه لره چئوریلهرک سیما لاشمیش شکیلده خلق آراسیندا یاییلدیغینی گؤستریر. اؤزوده بو جهت تکجه آذربایجان عاشق صنعتی اوچون دگیل، اورتا چاغلارا مخصوص عثمانلی عاشیقلارینین و تورکستان - اؤزبک، تۆرکمن قازاخ باخشی و آخینا - رینین یارادیجیلیغی اوچون ده سجه وه دییر، عاشیق صنعتینه نسبتاً قام = شامان عنعنه لرینین ایلکینلیگه مخصوص کیفیت لرینی محافظه کار لیقلا قوروما غا داها جوخ جهد گؤسترن باخشی ایفاجیلیغیندا قیید اولونان تاریخی مرحله دن اعتباراً" عینی ایله آذربایجان محبت داستانلارینا بنزه یین، حتا بعضاً" اولنارین تکراری اولان/"عاشیق غریب" "بتیم آیدین"، "سیدی پری" و س./عاشیق داستانلاری و یاخود "سیدی داستانلاری"نین نظره چارپان بیر- بیر یئر توتما سی تصادفی دیلدیر (۲۸) همین داستانلارین قورولوش و معنا یی سیستم لرینده ده آذر بایجان محبت داستانلاریندا مشاهده ائدیلمن صوفی خطلری او جۆمله دن غریب لیگین رمزی عرفانی آنلامی قارباریق دییر، بو، اونو گؤستریر کی، تورک، صوفی لیگینین یاییلدیغی بوتون اراضی ده فیکرین مورتلنمه سی و حماسی موضوعلارین چئوریلمه سی تقریباً" عینی استقامتده گئتمیش دییر.

اتک یازیلاری:

- ۱- فواد کؤپولو - ادبیات آراشدیرمالاری - آنکارا، تورک، تاریخی قورومو بسیم ائوی - ۱۹۶۶، ص. ۲۰۹.
- ۲- آ. گؤلپینارلی - ۱۰۰ سؤرودا تصوف - استانبول ۱۹۶۹، ص. ۱۴۴.
- ۳- بیگله سیدا و غلو - خلق شاعیرلرینده تصوف، "تورک دیلی و ادبیاتی آراشدیرمالاری" درگی سی - ازمیر، ۱۹۸۳، ص. ۱۳۵.
- ۴- С.Ф.Карабанова. Танцы малых народов юга дальнего Востока. М., "Наука", 1973, с.63-64

Д.С.Новик. Обряд и фольклор в Сибирском шаманизме —
М., "Наука" 1984, с.22, 32-33

Дж.С.Тримингем. Судийские ордены в исламе. М., —
"Наука", 1989, с.161-162

۷- عاشیقلارین استثناسیز اولاراق "عرفانی" آدلاندیردیقلاری ساز
ها و اسی نه دنسه ادبی دیلده و علمی ادبیاتدا "روحانی" آدیلا گئدیبر.
ظنیمیزجه، بو، جدی یا نلیشلیق دیر. "عرفانی" سؤز و ها و انین عرفانی
عالمه- صوفی دونیا سینا با غلاندیغینی نشان و ثریر. کؤتله وی رقطردن
ساییلان "عرفانی" آدلی یاللینین آدی و مضمونو دا بو قبیلدن دیر.
عمومیتله، موسیقی و رقص آدلاریندا صوفی-لیکله باغلی ایفاده-لر
چو خودور. "سماعی - شمس" موغامی دا آدیندان گؤروندویو کیمی طریقت
مراسیمی او جون نظرده توتولموشدور. بو موغام چوخ گومان کی، مشهور
صوفی ایدئولوغو شمس تبریزی-نین/۱۴- جو عصر/ سماعیسی کیمی دوشونو-
لوب.

1. В.А.Горцлевский. Избранные сочинения. Т., 1, —
М., изд. Вост. лит 1960, с.247

Дж. С.Тримингем. Судийские ордены в исламе. М., —
"Наука", 1989, с.166

۱۰- همین قایناق صحیفه ۱۶۶- ۱۶۲.

۱۱- ا.یسوی - دیوان - حکمت. تاشکند، "غفور قولویف" - نشریاتسی

۱۹۹۲- ص ۶۷.

О.Сухарева. Ислам в Узбекистане. Ташкент, изд. —
АН Узбек . 1960, с.53

۱۳- فواد کؤپرولو، ادبیات آراشدیرما لاری، آنکارا، تورک تاریخ قورومو

باسیم اثوی - ۱۹۶۶، ص ۲۳۰

С.Рузнимбаев. Специфика, типология и поэтика —
Хорезмских поэтанов. Автореферат диссерт. на соиск.
уч. степени доктора филол. наук Ташкент, 1990, с.34

2. В.И.Басилов. КУЛЬТ СВЯТЫХ В ИСЛАМЕ. М., "Мысль" - 15
1970, с.113-114

۱۶- ی.رمضانوف. زاقافقا زیا عاشیق مکتبلرینه دایر بعضی ملاحظه لر-
باخ آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتینا دایر تدقیق لر- باکی، آذر نشر
یا تی - ص ۱۵۵ - ۱۵۰.

۱۷- В.Гаджиев. Специфические особенности Азербайджан-
ского фольклора Грузии / Фольклора Грузии / на
материалах тюркоязычного рат джо. на соиск. уч.
степени доктора филол. наук. Баку, 1993, с.40-44

۱۸- آذربایجان عاشیقلاری و ائل شاعیرلری - ایکی جیلده. بیرینجی
ترتیب ائدنی ع. آخوندوف / باکی - علم "، ۱۹۸۳، ص ۶۷.
۱۹- عاشیق علمسگر / ترتیب ائدنی ای. علمسگراف / باکی " یا زیچی "
۱۹۸۸، ص ۳۹.

۲۰- بیئنه اورادا ص ۷۶.

۲۱- آذربایجان عاشیقلاری و ائل شاعیرلری - ۲- جیلد، بیرینجی
جلد / ترتیب ائدنی ع. آخوندوف / باکی، "علم"، ۱۹۸۳، ص ۳۷.

۲۲- ع. علمسگراف، تورک-قومی مدنیتینده عاشیقار و عاشیق یاراد-
یجیلیغی، باخ : گنج ادبیات شناسلارین رسپوبلیکا کنفرانسینین ماتر -
یا لارینین تئزیسلری، باکی - ۱۹۹۲ - ص ۲۱.

۲۳- قوربانلی / توپلاییب ترتیب ائدن و اون سوز یا زان ق. کاظموف
باکی، آ. د. آ. و نشریات تی ۱۹۹۰ - ص ۱۳ - ۰۸.

۲۴- ابوالمفاخر یحیی باخزی- فصوص الاداب / اخلاقین قیمتلی داش
قاشلاری / تهران ۱۳۴۵ ه. ش ص ۱۴.

۲۵- ا. بیسوی، دیوان حکمت، تاشکند " غفور غلام " نشریات تی، ۱۹۹۲، ص
۰۸۱.

۲۶- "غریب" صورتین صوفی مضمونونا نظر بیئتیرمه دن فضولسی
شعرینده کی غریب لیک له باغلی مقالار بیر چوخ آراشدیریجی لار
طرفیندن یا نلیش اولراق مستقیم معنادا یوزولور و شاعیرین بغداددا
آذربایجان حسرتی چکن بیر غریب اولدوغو قناعتی ایره لی سورولور .

باشقا صوفى مىللى كلاسىك شاعىرلاردا ولدوغو كىمى فضولى يارادىچى لىفېندا دا "غرىب" سۆزۈ مجازى مضمون دادىر و صرف تصوف سىماسى دىر .

۲۷- س . ممتاز - آذربايجان ادبىياتىنىن قايناقلارى . باكى ، يا زىچى "

- ۱۹۸۶ - ص ۱۶۴ .

С.Рахимбаев. Специфика, типология и поэтика -۲۸
Хорезмских дастанов. Автореферат диссерт. на соиск.
Уч. степени доктора филол. наук. Ташкент. 1990,
с.34-35.

شعر عنصر و... قالانى

خلقه آغزىن سىررىنى هر دم قىلىر اظهار سۆز
بو نه سىردىر كىم اولور هر لحظه يوخدان وار سۆز
آرتىران سۆز قدرىنى صدق ايله قدرىن آرتىرار
كىم نه مقدار اولسا اهلىن ائىلر اول مقدار سۆز
وئر سۆزه احيا كى توتدوقجا سنى خواب اجل
ائده هر ساعت سنى اول او يوخودان بيدار سۆز
بىر نگار عنبرىن خط دىر كۆنؤنلر آلماغا
گۆسترهر هر دم نقاب غىب دن رخسار سۆز
خازن گنجىنه اسرار دىر هر دم چكر
رشته اظهاره مین - مین گوهر اسرار سۆز
اولمايان غواص بحر معرفت عارف دگىل
كىم صدف تركيب تن دىر لؤلؤ شهوار سۆز
گر چوخ ايسترسن فضولى عزتىن ، آزايت سۆز
كىم چوخ اولماق دان قىلىبدىر چوخ عزىزى خوار سۆز

قايناقلار :

توركجه شعرلر ۱۲۸۶- هجرى قمرى اىلى تصوير افكار مطبعه سينده طبع
اولونموش ديوان فضولى و فارسجا شعرلر ۱۹۶۲- ميلادى اىلى آنكارا
دا " حسيبه ماضى اوغلو " طرفىندن ترتيب ائدىلن " فضولى فارسجا
ديوان " دان آلينىبلار .

● حسین جاویدین صورتلری

یا زان: انور اوزون

الفبا میزا کؤچوره: محمدرضا هیئت

آذربایجان ادبیاتینین گؤرکملی دراما تورگو حسین جاویدین (۱۹۴۱-۱۸۸۲) صورتلرینده گؤزه چارپان ایلک بارز و آجیق اغوزه للیک (خصوصیت) گوجلوما ولما لاری و تاریخی قهرمانلارا دایان دیریلما لاری دیر. قهرمانلار اثرین آخیشی ایچریسینده بو گوجلوما یاپیلارینین قوروما قدا زورلوق چکیرلر. حتا زامان - زامان بو گوجلوما پرسوناژ - لیغین تما "ما" غیب اولدوغو (ایتمه سی) گؤرولور. بو جاویدین پرسوناژلاریندا ایکیله ملی (دوگانه) بیر روحی حالیه نی اورتایا قویار. اصلینده او، صورتلرینی دایما ضد سجه ایله شکللندیرمیشدیر. آیریجا صورتلرینده بختیار اولان سجه یوخ کیمی دیر. دوروم ایسه تصادفی دگیلدیر. باشقا بیر دئییشله جاوید شخصلری و شخصلره یوکله دیگی وظیفه لری گلشی گؤزه ل سچمه میشدیر. او، بللی بیر دوینغو و یاشانتینین سونوندا بو سجه یوق قورولوشو یاراتمیش دیر. چونکو اغوزو گئنیش بیر آلان و زامان دیلیمینده دگیشیک مدنیت لری آلمیشدیر (تورکیه، گورجوستان، آذربایجان). بو ایکیله ملی و چلیشکیلی (متناقض) قورولوش اصلینده جاویدین اغوز قورولوشوندا وار دیر. کیچیک یاشدا عایله باسقیسی ایله آلدیغی تربیه، استانبولدا اولدوغو ایلدرده تاثیرینده قالدیغی یغن تورک حرکتی (تنظیمات حرکتی) و بو حرکتین اغونجوسو دوروموندا کی صنعتکارلارین تاثیر، گورجوستاندا یاشادیغی گونلر، چکدیگی اضطرابلار اوندان معین بییر تضادلی قورولوش مثیداناکتیر میشدیر.

جاوید، شخصلرینی دنگه لی (موازنه لی) بیر سویه ده وئرمکدن قاچینیر. بیر یاندا چوخ گوجلوما سجه لر وارکن بو سجه لریین قارشیسیندا مطلقاً "ضعیف بدبین سجه لر بیئر آلیر، ایکی گورپ

سجیه آراسیندا قاباریق بیر ضدیت واردیر. او، شخلمری ایکی آیری بولومده توپلایاراق وئرمک ایسته دیگی پیامی ساده و راحت آنلاشیلیر بیر شکیلده وئرمگه چالیشیر. اونون اثرلرینده ایلسک باخیشدا گوجلو گؤرونن سجیه لر تاریخی شخصیتلر اثرین سونونا دوغروضعیفلیر، حتی باریشما ز توپلومسال ضدیت لرین و فاجعه لرین یارادیجیسی اولورلار. قیسا جا گؤردوکلری ایشلر تمثیل ائتدیکلری شخصیتلره اویشماز. ("توپال تیمور" دا تیمور توپال اولدوغونو، بایزیدین ده کور اولدوغونو آچیقجا سؤیلرکن ایکسی ده گوجلو خارا کتر اولما لارینا رغما" جسمانی اسکیک لیکلرینین یانیندا روحی ضعیف لیکله تورکلوک عالمی اوچون فاجعه یارادیلر). .

جاویدین صورتلری نین بؤیوک بیر اکثریتی آذربایجان سرحدلرینین ایشیگیندن سچیلیر. (گورجوستاندا، آنادولودان مصدرن... وب) بو جاویده گئنیش بیر ائوره نسنللیک (جهانشموللوق) قازانديریرسا دا بوندا شبهه سیز دؤرون شرایطینین آغیر باسقیسی واردیر. او، علمی هایقیریشلارینی عموماً آچیق ائتمه سینه رغما" زامان - زامان رمزلی پیام وئرمه نی ترجیح ائتمیشدیر. بو دؤنم ایچریسینده آیدینلارا ائدیلن باسقیلاری بیلدیرمگه ن. کمال بین "وطن یا خود سیلیستره " درامینی تنقید ائدن بیر روس یا زاری حقینده کی گؤروشونو سوروشان ا. ضیا توفیقه یازدیغی مکتوب ماراقلی دیر. کمال، مکتوبوندا بئله دئییر: " روس یا زیچیلاری (اسکی دن آذربایجان یا زیچیلاری دا بو شکیلده آدلانیردی) وطن سئوگیسینی ملی دو یغولارینی آچیقجا دیله گتیرمزلر اگر بونو ائتمه لی اولورلار سا سبیری یه گؤنده ریلمه لری سؤز مبحثی دیر. دولایسیلا سبیری و باسقی قورخوسو روس یا زیچیلارینین اثرینده اوزونو ضروری حس ائده جکدیر!) نه یازیق کی جاوید ۱۹۳۷ ده بو باسقی نین قوربان یی اولموشدور. ۱۹۳۷ ده توتولموش، ۱۹۴۱ ده ایر- کوتسک دا اولموشدور. جاوید سجیه لرینده ایکلم و باشلدا گؤرولن گوجلو بیر خارا کتر قورولوشو حادشه لرین آخیشینا موازی اولاراق ضعیفله مگه، گوجسوز دوشمه یه باشلار. بونا مثال وئرمک اولور سا " ابلیس " درامیندا عارف باشدا کی مجادله روحونو ایتیرییب، ایدئالیست لیگینی اثرین آخیشی ایچریسینده ائللخانا بوراخیرکن " پیغمبر " درامیندا ایسه ابوطالب اوغلونون پیغمبری اولدورمک

ایسته‌بیشی سونوندا بیر مدت سونرا اونون قوروچولوغونو اوسته‌لنمیش کیمی.

اصلینده جاوید انسان و انسان وجدانینا اولدوغوندا ان آرتیق یوک یوکله‌بیر، انسانلارین حضور سوزلوغونون فاجعه‌لرینین قاینای اواراق انسانین وجدانینی گورورکن دیگر یاندان آیری شکیلده بو پیس دورومدان قورتولوشون یولو اولراقدا بیئنه انسان وجدانینا مراجعت ائدیر. دوروم ایسه اوز باشینا بیر ضدیت یارادیر. دوروم ایسه البته ضدیتلی خاراكترلرین اورتایا چیخما سینی برابرینده گتیره جکدیر.

او زمان - زمان مقدس دگرلری اون پلاندا توتارکن بعضا" ده ما - دیاتی و بشری فاکتورلری اؤن پلاندا وئیر، بونا مثال وئرمک اولور سا "ابلیس" درامیندا عارف یا خلیق و اینا ملا هر پیسلیگین سون تاپا بیلر جگینه اینا نیرکن داها سونرا ابلیسه اویماق مجبوریتین ده قالیر، بئله‌جه او دا مسئله‌لرین آنجاق قان تۆکولرکن چۆزوله جگینی مدافعه ائدیر.

جاویدین خاراكترلرینه وئردیگی استقامت، تضاد و شبه‌لرله دولو دور، بو باره‌ده "ابلیس درامی اوچون، م.ج. کرمانشاهی بئله دئیر: "ابلیس" آنلاشیلما زدیر، کیم اولدوغو بللی دگیله‌یر^(۲). جاوید مادی و معنوی ایلك گوجلو دگر آراسیندا ترددلر کچیریر، اونون پیس طالعی، بعضی دگرلردن محروم توتولموش یا شانسی، عؤمرونده اؤنملی بیر دؤنم مثیدانا گتیرن اشکنجه و باسقیلار اثرلرینده ضدیتلی بیر هاوانی اورتایا قویور، او، فاجعه‌لر دولو بیر یا شانسی، عایله‌وی و توپلومسال دراملاز انمان خوشختلیگینی آرزولایان گوروشده و آرزولارا چوخ حساس بیر علاقه بسلیر، جاوید، اسلام و غرب مدنیتی آراسی ندا ایلك ایلرینده بلیرسیز بیر آرایش اچریسینده گزینیر دورور، کیچیک یا شاد آلدیغی دینی تربیه و بیر مدت سونرا تورکیه‌ده آلدیغی اوروپایی مدنیت بو ایکی لمین قاینایغینی مثیدانا گتیریر، او عثمان لی تورکیه سینده فیکری بیر شکیلنمگه گیریر، بوندا شبه‌سیز ان بو یوک پای باشی گوروشلو عثمانلی صنعتکارلاری دیر، اونون کیشیلیگی نده شکیلل تا شیری ا، حمید تارخان، ضیا پاشا، نامیق کمال، توفیق فیکرت دیمی روما ننتیک صنعتکارلارین یا نیندام، امین یوردا قول، ضیا

گۆگ آلپ کیمی تورکچولرین ، م. عا کف ارسوی کیمی اسلامیت صنعتکارلار۔
یندا تاثیر بویوکدور، بئلهجه بو صنعتکارلار جاوید اولغونلوغونا
چاتیر .

ح. جاوید، ۱۹۱۰- دا گنجهیه دؤندویونده گنجه روحانی مکتبینه
دینی گؤروشلردن چوخ ادبی گؤروشلری ترجیح ائدیر. حیاتی ایله ده او
ایکیلملی بیر قورولوش عرض ائدیر. اونون صورتلرینده قادینلار
داها گوجلو و ثریلرکن کیشیلر عمومدا تاریخی بویوک شخصیتلر اولما
لارینا رغما" گوجسوزدور. گرجی قادینلار کیشیلره گؤره داها منفی
و ثریلمیشدیر، کیشیلری تاثیرلندیرمک جهتی ایله اوستون بیر قورو -
لوش عرض ائدیلر. قادین خاراکتورلری اهانکار، ریاکار، مادیات دوشگو-
نلویو کیمی منفی بیر روحی حالدا شیما لارینین یانیندا " شیدا "
درامیندا اولدوغو کیمی "شیدا" کیشیلرین اهنونده انقلابچی بییر
خاراکتیری تمثیل ائده رک کیشیلری انقلابا حاضرلار. قادینلار آلدیقلاری
روللارا عمومیتده سونا قدهر صادق قالمیشدیلا. بلکه بوندا قارشیلیق
جاذبهنین ده رولو واردیر. قادینلار دایما کیشیلری اوز ایدئاللار -
یندان آیریپ ساخلا ماغا چالیشان تیپلر اولاراق خاراکتریزه ائدیلمی
لر، بلکه ده جاوید بونو ان گؤزهل بو سؤزو ایله دیله گتیریر: " هپ
جنایت، قادین بیر جنایت دیر. " گرجی قادینلارین جاذبه لریله
ارگکلری ایدئاللاریندان اوزا قلاشدیرما لاری سادهجه جاوید آنلایشینا
خاص بیر اؤزه للیک اولما ییب تاریخین آخیشی ایجری سینده بو منفی
تابلو بیر چوخ اؤرنک تشکیل ائدیر. هر شئیه رغما" جاوید هر نه قدر
قادینی اولومسوز و ثرمیشسه ده اونون اثرلرینده قادین حقوقسوزلوغو
آزادلیغی بویوک بیر گؤچ و ایستکله سورغولانیر. اونلاردا، کیشیلره
ده خاص بیر برابرلیک و ثریلمه سی آرزوسوندا یدی.

جاویدین اثرلرینده خاراکتورلرین اؤزه للیک لرینی سونا قدهر قو-
رویا بیلده لرینده بلکه ده خاراکتورلرین ایستک و آرزولارینی اهن
پلاندا توتماق ایسته مه لرینین ده رولو واردیر. چونکی فردلرین تام
آرزولارینین تاملین ائدیلمه سی امکانسیز دیر .

او، انسانین حیاتی دؤشونجه لرینی، مشغولیت لرینی فلاکت و شوگی -
سینی اولومونو دوشونجه و آختاریشلارلا بیر نتیجهیه چا تدیرماق
ایسته ییر. انسان محاکمه سینی اولدوقجا زورلاماغا و قارما شیق بیر

روح حالی ایچریسینده نتیجهیه چاتماغا چالی شیر، عباس زامانوف بو موضوعدا "شیخ صنعانی" تنقیدانده رکن بئله دئییر: "جاوید، شخصلرین بعضی لرینی اولدوقجا گوجلو و ثریرکن دوداقلارینداکی سؤزلری سون درجه ضعیف و بیچیمسیز بیر حالاقویور، سیملارین نه حرکتینی نه ده سؤزلرینی تصادف و کنترول آلتینا آلیر، بو جهتی ایله جاویدیــــن اثری حمیده بنزهر، (۳)

صورتلری گئنیش بیر اتمسفرده اورتایا قویولموشادا یوکلدهتد- یکلری روللار اونلارین دار بیر آلاندا مجادلده ائتمه مجبوریتینی گتیریر، بو صورتلرین بؤیوک بیر اکثریتی اجتماعی حیاتــــدان آلینمیش و حیاتین گئرجک واقعه لريله مجهز اولموشدور، بو سجه لر حقیقتین بیر پارچاسی عضو اولاراق سونولموشدور،

ح، جاوید، زامان - زاماندا روحانی بیر اولقو ایله سوسیـــــال، حیاتین مادی گوجلرینی دایما بیر- بیر ایله مجادلده حالیندا توت موش، بو اؤزه للیگی همن - همن تام اثرلرینده قوروماق ایسته میش دیر، اؤرنکین واقعی سعادتین بشری عشقه آختارارکن، مثلینا، شرابدا گؤزه للیگی گؤرموشدور، شیخ هادی، قورتولوشو معنویاتتا ساریلمادا قرآنی چیخیش یولو اولاراق گؤرمکده، عارفین قارشیمیندا ایسه ابلیسی روحلار عالمینین ان گوجلو پرسوناژی کیمی معنوی بیر پرسو- نازللیق و گوجلده اوتورموشدور، بونداکی بو تضادلی ایفـــــاده آنلایشدا یوخاریدا دایملی اولدوغو کیمی جاوید آلدینی دگیشیک دگر، قضاوت و آنلایشلارینین تاثیر آچیقجا اؤزونو گؤستیریر،

بو دورومدا ایستر ایسته مز اثرلرده تارتیشمالی بیر اورتامین متضاد صورتلری و روللارینی اورتایا قویا جاقدیر، بو گؤروشوموزو عبدالله شایق ده دوغرولار، شایق بئله دئییر: "عاریف ۱۹ و قسما" ۲۰ - جی عصرین بیئتیشدیردیگی تورک خلقینین تاریخی تیپیدیر، ابلیس ایسه غرب مدنیتینین بیئتیشدیردیگی رئالیت تیپیدیر."

بحث اولونان ایللرده تورکلرده کی اسلامی تاثیرین یانیندا ۱۸۳۹ - داکی گولخانه خط هما یونی ایله غرب طفلی فیکیر جریانینی مئیدانا گتیردیگینی جاویدینده بیر سوره (مدت) سونرا اؤزونو بو حرکتین ایچینده تاپمیش اولماسی اوندا ایکی پرسوناژلیغین یارانماسینا سبب اولموشدور، روحانی جهت و روحانی مخالفی غربجی جهت همن بو

واقعه جاویدین اثرلرینده متضاد تیپلر و حادشهرین یارانما سیندا مؤثر بیر عنصر یارانماشیدیر.

نئجهکی جاوید تورکیهده اولدوغو ایلرده غرب طرفلی فیکیرلر حرکتینین تاثیر ایله "اوجوروم" پیئسنی یا زمیشدیر. بو اثرده اکرم پان اسلامیت جلال ایسه پان تورکیستایدنلارلا مجهز اولموش دور. بیر قسم تیپلر ایسه معنویاتچی بیر یولدا گئتمک ایستلر. (شیخ مردان، شیخ ابواللحیه و به) دیگر بیر قسم تیپلر ایسه بو آنلا- ییشین دوغو اولما دیغینی ادعا یا چالیشیرلار. (شیخ کبیر، شیخ- صنعا نوب.)

آفت درامیندا دا عینی اؤزه للیک گؤرولور. آفت اخلاقیسز، ارینی زهیرلهین بیر جانی دیر. دیگر یاندا ایسه سننتمئننتال (جوخ تشیز تاثیرلهین، حساس) بیر تیپ اولاراق آلاگوز یئر آلیر. صورتلردهکی متضاد اثرلرین بختیار بیر سون ایله تاماملانما سینا انگمل اولور و اوخوجونو بیرماریق ایچینده بوراخاراق سون تاپیر.

ح. جاوید، اثرلرینده صورتلرین روحی جهت لرینی آغیرلیق و ثرمه سینده مادیاتین انسانی خوشبخت ائتمک یئتمه یه جگینی وورغو- لارکن رئالیست گؤرولور "مارال" درامینی یا زیر، انسانلارین عدالت حریت ایستکلرینی بوش و گره کسز بیر دوروم اولاراق گؤرورکن بونون گره کجه سینده بئله آچیقلا ییر: "انسانین گوجو بوتون گوجلردن داها وستوندور. دیگر یاندا ن بوتون یا خشیلیق و پیس لیکلرین قاینایغی انسان وجدانی دیر، بئله جه انسانین گوج و قدرتی بیلدیرمک ایسته میشدیر.

او، اثرلرینده کی شخلرده انسانی دو یغولار لایوکلورئال، عادل صادق، گؤزه للیک کیمی یوکسک دو یغولار ایفاده ائدن دینی مقصدس دو یغولارین استمارینا قارشی نفرت دولو بیر جهادله و ثرمی- اوندولما ز بیر شخصیت دیر. اونون ایچده نلیکله آچیقجا اجتماعی حیاتین گئچرک یانلارینی شخلره یوکله یه رک و ثرمه سی، انساندا کی متضاد دو یغولاری اورتا یا قویما سی، اثرلرینین بکنیلمه سینا سا غلامیش دیر.

جاویدین اثرلرینین بکنیلشینی (اؤزه للیکله "شیخ صنعا نوب" یکن) باغیشلانما ز بیر حقسیزلیک اولاراق حنفی زینالی "بللی بیر کسمین

ذوقونو اوخشابیر "ایفاده سی ایشله دیر، بو با زارین جا ویدی بیئرینجه
تا نیما دیغیندان اولسا گره کدیر.

ح. جاوید، صورتلرینده انسانلارداکی معنوی دویغونو عاغیل ایله
چا تیشما سینی سوره کلی (دا واملی) قیلاراق انسانین بختیار اولما بیلیمه سی
نین یولونون مجادله ائتسکدن گئچدیگینی بیلدیریر، مادی چیخارلارین
انسانلاری زامانلا بویوک ایدئاللاریندان اوزاق قویا جاغینی بیلدیر-
یرکن، اصلینده جوخ گوجلو اولان انسانین روح دونیاسینین سانیلدیغی
قدهر گوجلو اولما دیغینی وورغولاییر، بئله جه تضادلار ایچریسینده کی
انسانی ایزله یین اوخجویا دا سئیرجی مارق ایچریسینده خوشبخت
اولور، او، یارایدیغی رئالیست تیپ لرله اوخجونون اوفوقونده گئنیش
بیر ایز بوراخیر، اصلینده جاویدین مراجعت بیئری انسان فیکرلری
دگیل، انسانین وجداتی دیر، اونا گوره انسان وجدانی پیس لیکلری
یارا دیرکن دیگر بیریانندان عینی وجدانی پیس لیکلرین اؤنله بیجی-
سی اولاراق گورولور، قیسا جاسی بیر یئرده انسان اؤز اؤز تاریخینی
اؤز وجدانی ایله بللی ائدر، او، توپلومون فردلرینده عادل بییر
گوزه للیک و سئوگی محبتینی گورمگی آرزو لاییر، جاوید، موجود شرطلره
انسانین اویماسیلا سعادتی اولما یا جاغی بو سببله انسانین موجود
شرطلره گوره دگیل، موجود شرطلری انسانین آرزو لارینا گوره گورمک
ایسته بییر، بو ایسه مومکون اولما دیغیندان انساننی هئچ بیر زامان
سعادته یاخین گورمز، جاویده گوره کابینا تا حضورون، سعادتی-
سا غلاماسی اوچون هر دگرین ائشید (برابر) اولماسی گرکدیر.

منجه بالمره بوتون انسانلار

هپ گوزه ل اولمالی، یا خود جیرکین،

هپ فقیر اولمالی، یا خود زنگین،

هپ حکیم اولمالی، یا خود نادان،

هپ ملک اولمالی، یا خود شیطان، (۴)

حالبوکی کابینا تین وار اولان شرطلری بونا مساعده ائتمه مکده دیر،
بو سببله انسانلارین سعادته اوزاق اولمالاری قاچینیلماز بییر
اولقو یارادیر، جاوید انسانلارا دگیشیک شخصیتلر وئره رک سوسیال
مسئله لر سورغولاییر، چیخیش یولونون موجود شرطلر ایله مجادله ده
دگیل حادته و شرطلرین انسانین کندولارینا خدمت ائتمه سی، لازیم

اولماسی آنلایشی ایله حقیقته ضد دوشور. هارادان باخیلیرسا باخیلسین، بؤیوک گوروش انسانلارین خوشبخت و آزاد بیر اورتامدا یا شاماسی، کایناتداکی بوتون وارلیغین شوگی و محبتین گؤزه للیکلر بینه خوشبختلیگی دادماسی آرزوسودور. بو سببه او، ساده جه اغز محدود اوخوجولاری طرفیندن دگیل بوتون انسانلیق طرفیندن سایغی و محبتله آنیلاجاقدیر.

اتک یا زیلاری:

- ۱- ن. کمال وطن یاخود سیلیستره (۱۰۰۰ تمل اثر سربسی) استانبول ۱۹۶۹، ص ۲۴-۲۳.
- ۲- کمونیست غزتی- "بلیس" ۹ آپریل ۱۹۲۵.
- ۳- عباس زامانوف، جاویدی خا طیرلارکن، باکی ۱۹۸۲-ص ۲۰.
- ۴- ت. جاوید، حسین جاویدین ۴ جیلده سئجیلمیش اثرلی "بلیس"، باکی ۱۹۸۲، جلد ۲، ص ۳۲۵.

بقیه سیاست توسعه طلبانه...

"چهل هزار اسرای مسلمانان راروز سوم ازهرجا جمع نموده فوج فوج از میان بازار از روی جنازه کشتگان گذرانیده به قریه هفت دان و قلعه سراسر بردند و در خرابه های هفتخوان گرسنه و عریان از فرط سرما جان دادند و بعد از یک هفته به بلاد غربت روانه نمودند که اکثر ایشان از گرسنگی در راهها مردند... راهها از مردگان اسرا پر بود، صفحه ۷۳۹ کتاب تاریخ ۱۸ ساله آذربایجان.

آنچه امروز در اراضی اشغال شده آذربایجان شمالی (جمهوری آذربایجان) میگذرد نمونه ای دیگر از ارائه نقشه های درازمدت روسها و بهره گرفتن آنان از کوچاندن آرامنه به ایالت ایروان و دیگر نواحی و همچنین نمونه ای از ابراز و اثبات وفاداری آرامنه به روسها می باشد، که مورخ ارمنی پاسدارماجیان دربالا ازاین وفاداری یاد نموده است.

○ سیاست توسعه طلبانه روسیه تزاری در اشغال
سرزمینهای مسلمانان و اسکان دادن اقوام
غیرمسلمان در سرزمینهای اشغالی

توسعه‌طلبی استعمار روس که از سالهای ۱۵۰۰ میلادی با اشغال قازان (پایتخت جمهوری تاتارستان کنونی) آغاز شده و بلاوقفه با اشغال نظامی و قتل عام مردم و الحاق سرزمینهای همسایه ادامه یافته بود، سرانجام در سه دهه اول قرن نوزدهم به سواحل شمالی رودخانه ارس رسید. تا از آنجا دیدگان متجاوز پیروان پترکبیر با بی‌صبری نظاره‌گر راههایی باشند که به آبهای گرم ختم می‌شود.

در ادامه جنگهای دوم ایران-روس، روسها با اشغال نظامی خان‌نشینهای ایروان و نخجوان، دولت قاجار را مجبور به امضای قرارداد ترکمنچای کردند (۱۸۲۴) و بدین ترتیب شهرها و روستاهایی که در آنها ترکهای آذربایجان زندگی کردند بین این دو دولت تقسیم شد.

روسها بعد از اشغال سرزمینهای محاور مسلمان، برای تثبیت این اشغال، اقوام مسیحی (روس و غیرروس) را با دادن زمین مجانی و معافیت مالیاتی در سرزمینهای اشغال شده اسکان می‌دادند (بطور مثال اسکان دادن روسها از سرزمین دولت خان نشین قازان، در قرآن، و در سرزمین و در سرزمین ملت یا کوت) و به بهانه‌های مختلف مسلمانان را از دیار اجدادشان اخراج می‌کردند.

از زمان پترکبیر روسها طرح اشغال سرزمینهای مردم آذربایجان در آنسوی ارس را کشیده و نقشه اخراج آذربایجانی‌ها از سرزمینهای خود و دعوت ارامنه و اسکان دادن آنها را در این اراضی آماده کرده بودند.

مورخ ارمنی هراند پاسدارماجیان در این مورد می‌نویسد: "پترکبیر قصد داشت ارامنه را دعوت کند که بیایند و در این منطقه ساکن شوند."^(۱)
— صفحه ۳۶۳ کتاب تاریخ ارمنستان (ترجمه محمد قاضی، چاپ دوم ۱۳۶۹):

انتشارات زرین روسها در اجرای نقشه‌های شوم خود، در قرارداد ترکمن جای بندی راجع به مهاجرت ارامنه گنجانده. مورخ نامبرده در این مورد می‌نویسد که "مضمون یکی از مواد معاهده ترکمن جای این بود که ساکن سرزمینهایی که در تسلط ایران باقی مانده است حق دارند، در صورت تمایل به سرزمینهایی که به تازگی به روسیه ملحق شده است مهاجرت کنند. صفحه ۳۶۵ کتاب نامبرده بعد از قرارداد ترکمنجای، روسها در سال ۱۸۲۹ میلادی هیئتی به سرپرستی ایوان شوپن تشکیل دادند تا اطلاعات جامعی در مورد وضعیت اقتصادی و جغرافیایی و گروه‌بندیهای اجتماعی و ترکیب جمعیتی آخرین مناطق اشغال شده یعنی خان نشینهای ایروان و نخجوان نمایند. کار تهیه این سند چهار سال طول کشید این سند که به روسی *komerat'noe opisanie* نامیده می‌شود یکی از موفقترین منابع موجود در مورد وضعیت این دو خان نشین در آستانه اشغال و پس از اشغال توسط روسها می‌باشد.

برطبق این سند، جمعیت این دو خان نشین در سال ۱۸۲۶ در حدود ۱۴۳ هزار نفر بوده است (رجوع شود به جدول شماره یک). از این تعداد ۱۱۷۸۴۹ نفر مسلمان و ۲۵۱۵۱ نفر ارمنی بوده‌اند. یعنی مسلمانان بیش از ۸۰٪ جمعیت را تشکیل می‌دادند و ارامنه کمتر از ۲۰٪ جمعیت را. اکثریت جمعیت مسلمان را آذربایجانیها تشکیل می‌دادند و در کنار آنها بقیه جمعیت مسلمانان از اعوان و انصار دولت قاجار (کارمندان و افراد قشون) و خانواده‌های آنان و همچنین از ایلات کرد تشکیل می‌شد.

برطبق سند مذکور در پی قرارداد ۱۸۲۸ بیش از ۲۰ هزار نفر از مسلمانان (اکثراً اعوان و انصار دولت قاجار) مجبور به ترک این دو خان نشین شدند و به ایران رفتند. در نتیجه جمعیت مسلمانان به ۹۳ هزار نفر در سال ۱۸۲۸ تقلیل یافت. چهار سال بعد یعنی در سال ۱۸۳۲ (رجوع شود به جدول شماره دو) جمعیت مسلمانان با رهم کم شد. بنا به ادعای سند مذکور بر اثر مهاجرت ۱۱۱ جمعیت مسلمانان به ۸۲۳۷۳ نفر تقلیل پیدا کرد. ولی در همین مدت چهار سال یعنی در فاصله سالهای ۱۸۲۸ تا ۱۸۳۲ تعداد ارامنه به ۸۲۳۷۷ نفر افزایش پیدا کرد. یعنی جمعیت ارامنه از ۲۵۱۵۱ نفر به ۸۲۳۷۷ نفر افزایش یافت. یعنی در فاصله چهار سال جمعیت ارامنه بیش از سه برابر افزایش یافته‌ است. این رشد سرطانی جمعیت چه بوده است؟ سند مذکور چنین جواب می‌دهد

که در فاصله بین سالهای ۱۸۲۸ و ۱۸۳۲ تعداد ۳۵۵۶۰ نفر ارمنسی از ایران و ۲۱۶۶۶ نفر ارمنی از اراضی دولت عثمانی به اینجا آورده شدند و اسکان داده شدند.

هراند پاسدارماجیان در صفحه ۳۶۵ کتاب خود بنام تاریخ ارمنستان اظهار می‌دارد که بیشتر ارامنه از نواحی سلماس و ارومیه آمده بودند.

سال به میلادی	جمعیت مسلمانان	جمعیت ارامنه
۱۸۲۶	۱۱۷۸۴۹ نفر	۲۵۱۵۱ نفر
۱۸۲۸	" ۹۳۰۰۰	" ۲۵۱۵۱
۱۸۳۲	" ۸۲۲۷۳	" ۸۲۳۷۷
۱۸۹۷	؟	" ۷۸۵۴۲۱

در سال ۱۸۹۷ میلادی جمعیت ارامنه با دعوت صدها هزار مهاجر ارمنی (اکثراً از خاک دولت عثمانی) از سوی روسها و اسکان دادن آنها در خانه‌های غضب شده مسلمانان و تحویل مجانی مزارع و ابزار کشاورزی مسلمانان و معاف کردن آنها از مالیات، جمعیت ارامنه به ۷۸۵۴۲۱ نفر افزایش یافت.

مورخ امریکائی پروفیسور ^{۱۵۸} *Georgy A. Bournout* در مقاله خود در صفحه ۸۶ کتاب (ماورای قفقاز، ملیت‌گرایی و تغییرات اجتماعی) می‌نویسد که: "مهاجرت مسلمانان اجازه داد که ارامنه اراضی خوب و مراتع را تصاحب کنند".

مورخ ارمنی هراند پاسدارماجیان در صفحه ۳۶۷ کتاب خود بنام تاریخ ارمنستان می‌نویسد که روسها به مهاجران - منظور ارامنه - امتیازات زمین و وسایل لازم برای کشاورزی دادند و ایشان را برای مدت پنج سال از پرداخت مالیات معاف کردند.

مورخ مذکور در مورد مهاجرت مداوم ارمنیان به سوی ماورای قفقاز در صفحه ۲۸۴ کتاب خود می‌نویسد که: "تنها در دوره بین سالهای ۱۸۹۵ - ۶۰ هزار نفر ارمنی ساکن ارمنستان عثمانی به سرزمین ماورای قفقاز پناهنده شدند.

در سند تهیه شده توسط ایوان شوپن بارها به مهاجرت مسلمانان اشاره می‌شود. در مورد این مهاجرت خیالی وظیفه تاریخ‌نویسان مسلمان

و مخصوصاً" مورخان آذربایجانی است که ماهیت این مهاجرت ۱۱۱ را روشن کنند و نشان بدهند که چه بلایی بر سر ساکنان مسلمان خانشین ایروان آمده است تا بعد از آن اراضی خوب و مراتع " آنها از طرف آرامنه مهاجر تصاحب شده است. تمام شواهد از قتل عام برنامهریزی شده و نفیلسد مسلمانان خبر می‌دهد. قشون تزار بر طبق قاعده قدیمی احشام ایلات و روستائیان را برای تامین غذای سالداتهای خود ضبط می‌کرد. اسبهای آنان را ضبط می‌کرد، و علوفه ذخیره زمستانی روستائیان برای تامین علوفه اسبهای سواره نظام خود ضبط می‌کرد. درکنار اینها باید بر عادت و چپاول بی‌قاعده سالداتهای روس دست‌بازی و هجوم آنان به خانه‌های مسلمانان یاد کرد. البته جنایت سباعه روسها در محو ساکنان یک ایالت اشغال شده به اینجا ختم نمی‌شود. تازه واردان ارمنی به زمین احتیاج داشتند و زمینهای خوب از آن ساکنان اصلی خانشین ایروان یعنی مسلمانان بود و مراتع از آن ایلات دامدار ترک و کرد بود" چه بلایی بر سر صاحبان اصلی آن زمینها آمد که بعد از آن آرامنه اراضی خوب و مراتع را تصاحب کردند. وظیفه مورخان آذربایجانی است که ماهیت این نسل‌کشی و مردم‌کشی روسها را افشا کنند و نشان بدهند که چگونه روسها هزاران هزار مسلمان را قتل عام کرده و یا مجبور به فرار کردند تا بعد " آرامنه اراضی خوب و مراتع را تصاحب کنند" تا بعد اراضی و خانه‌های مسلمانان قتل عام شده در اختیار تازه واردان مهاجر ارمنی قرار گیرد.

چگونه است که مادر مورد قتل عام سرخیوستان و تصاحب اراضی آنها توسط اروپائیان می‌دانیم در مورد قتل عام ملت مسلمان فلسطین و تصاحب اراضی آنها توسط صهیونیستها و تازه واردان مهاجر یهودی می‌دانیم و به حق صدای اعتراضان بلنداست. اما در مورد قتل عام خواهان و برادران در مورد قتل عام اجدادمان و تصاحب اراضی خودمان توسط روسها و تقسیم آن بین تازه واردان مهاجر ارمنی یک کلمه نمی‌گوئیم و صدای اعتراضان بلند نیست؟

بر سر ایلات مسلمان ترک و کرد که در دامنه‌های کوه آلاگوز (آراگات فعلی) زندگی می‌کردند چه آمده است؟ ساکنان مسلمان داعوالی (آرارات کنونی)، کمرلی (آرتاسات کنونی) و اولوخانلی (نورخا برد کنونی) چگونه قتل عام شدند و چه بلایی بر سر ساکنان آمانلی (اسپیتاک کنونی)

چه آمده؟ و هزاران شهروآبادی دیگرکه بعد از قتل عام و اخراج ساکنان اصلی آنها از طرف روسها در اختیار ارامنه قرار گرفت و با ورود تازه واردان آن هزاران شهروآبادی نامهای بیگانه ارمنی و روس گرفتند.

البته روسها که در پی اجرای نقشه‌های درازمدت خود، ارامنه را در سرزمین مسلمانان سکونت می‌دادند، ارامنه رانه بیهوده یا تصادفی انتخاب کرده بودند. بلکه ارامنه را از محکامتحان خود در طول تاریخ بویژه در جنگهای ایران و روس و عثمانی و روس‌گذرانده و میزبان وفاداری آنها را سنجیده بودند.

هراندپا سدارماجیان (مورخ ارمنی) در کتاب خود بنام تاریخ ارمنستان در صفحه ۳۶۵ می‌نویسد که در جنگهای دوم ایران و روس "گروهه‌های پیاده و سواره دا و طلب ارمنی در تمام عملیات شرکت داشتند و دوش به دوش سربازان روس می‌جنگیدند".

مورخ نامبرده در صفحه ۳۷۴ کتاب خود می‌نویسد که اسقف اعظم ارمنی تفلیس جانلیق آینه‌نرسس ... به بهترین وجه ممکن به سردار رکل قوای روس کمک کرد. "همیشه او را می‌دیدند که در کنار ژنرال پاسکویسچ بود و در جادر او می‌خوابید و روزها صلیب بدست در پیشاپیش سپا - هیان روس حرکت می‌کرد".

در همان صفحه ۳۷۴ مورخ مذکور می‌نویسد که "امپراطور روس نیکلای اول به اسقف نرسس به پاس نقشی که در پیروزی سپاهیان روس بازی کرده بود مدال الماس نشان سنت الکساندرنه و سکی اعطاء کرد".
و در صفحه ۳۷۱ می‌نویسد که "اصولا" ملت ارمنی هیچ دلش نمی‌خواست که سایه روسها از سرشان کم بشود. "و در صفحه ۳۷۲ می‌نویسد که: "ارامنه به اشغال سرزمین ماورای قفقاز به وسیله روسها به چشم فتح و تصرف نگاه نکرده‌اند بلکه آنرا به منزله نجات خود تلقی کرده‌اند. آنسان در میان ساکنان ماورای قفقاز تنها ملتی هستند که نسبت به روسها وفاداری کامل نشان می‌دهند.

البته وفاداری ارامنه بعدها گسترش پیدا کرده و شامل حال دولت های دیگر استعماری نیز شده است. در این مورد مورخ مزبور در صفحه ۴۸۸ کتاب خود می‌نویسد که "در جنوب ایران نیز ارامنه هسته تفنگداران جنوب ایران را تشکیل دادند و آن واحدی بود که انگلیسیان برای دفاع از این منطقه مهم در برابر نفوذ آلمان و عثمانی سازمان داده

بودند. " منظور سالهای جنگ جهانی اول می‌باشد.

مورخ مذکور برای اثبات وفاداری ارامنه به روسها و سایر قدرتهای استعمارگر غربی از مخوف‌ترین جنایات مرتکب‌شده توسط ارامنه در قتل عام وحشیانه بیش از یکصد هزار (۱۰۰،۰۰۰) نفر از مردم مسلمان ارومیه و سلماس در سالهای جنگ جهانی اول بنام "پایداری" ارامنه تا مرحله نهایی یاد می‌کند.

مورخ نامبرده در صفحه ۴۹۳ کتاب خود می‌نویسد که " در شمال ایسران نیز (آذربایجان ایران) واحدهای ارمنی دوش به دوش آسوریان مبارزه کردند و راه دست‌یافتن به تبریز را تا ماه ژوئیه بسره روی سپاهیان ترکیه بستند. سرانجام رفتند و در بین‌النهرین به نیروهای اعزامی انگلیس پیوستند. در آنجا نیز پایداری ارامنه تا مرحله نهایی بود. "

در مورد مبارزات دوش بدوش ارامنه و آسوریان در کتاب "تاریخ هیجده ساله آذربایجان" (نوشته احمد کسروی - چاپ هشتم ۱۳۵۶ - چاپ و صحافی شرکت افست (سها می عام تهران - انتشارات امیرکبیر) چنین آمده است. "فرانسه و انگلیس" چنین می‌خواستند که از آسوریان و ارمنیان ایران و عثمانی و قفقاز دسته‌های سپاه پدید آورند و در زیر دست سرکردگان انگلیس و فرانسه بکار وادارند" صفحات ۷۱۳ - ۷۱۲.

بعد از تشکیل این سپاه از ارامنه و آسوریان به مسلمانان ارومیه اولتیماتوم داده شد ظرف ۴۸ ساعت اسلحه‌های خود را تحویل دهند و به دنبال آن کشتار اهالی ارومیه و بعد سلماس شروع شد.

صدای شیون و واویلاي زنان و دختران شهر مخلوط با صدای تفنگ بگوش ساکنین این اطاق رسیده که انسان از تقریر همان ساعت عاجز است. امروز در این کشتار نزدیک به ده هزار تن از مردم بیگناه و از زنان و بچگان کشته گردیدند. مسیحیان از دمیده با ممداد آغاز کرده تاراج و کشتار دریغ نمی‌گفتند. صفحات ۷۲۱ - ۷۲۰ سران مسیحی پرک دادند که ۱۲ ساعت کشتار شود. مسیحیان زنان خود را برای بردن غارت با خود آورده بودند" صفحه ۷۲۹.

اولاد را در پیش چشم مادر و برادر را در پیش چشم خواهر می‌کشتند. بعضی راهم پس از کشتن اعضایش را می‌پریدند و بعضی راهم در آتش می‌سوختند. صفحات ۷۳۸ تا ۷۳۶.

بقیه در صفحه ۲۲۷

○ خلقیمیزین قدیم الیفباسی

دو قوتور شکوفه سر خعلیزا دده دن:

آذربایجان خلقی قدیم و جوخ زنگین بیر تاریخه مالیکدیر. بو خلقین یا شادیغی اراضی ده قدیم دن بیر جوخ قبیله لر حیات سورموشلر. بسو قبیله لر دن بیر ده آلبانلار اولموشلار.

آلبان قبیله لری ایندیکی آذربایجانلیلارین با بالاریدیر. او واخت آلبانلارین یا شادیغی اراضی (ایندیکی شمالی آذربایجانین بویوک بیر حیصه سی) آلبانیا آدلانیردی.

قدیم و اورتا عصر تاریخی لرینین وئردیک لری معلوما تا گؤره، هله میلادی اثراسی^(۱) تین اولرینده آلبانیا دا علم و مدنیت یوکسک درجه ده انکشاف ائتمیشدی.

اورتا عصر لرده (۹-۳-جو عصر) آلبانیا دا آرتیق مکتب لریین موجود اولدوغو معلوم دور. بو مکتب لرده زادگان و روحانی با لاری تحصیل آلیردی لار.

مشهور اورتا عصر تاریخی سی موسی کالان کایتوک لونون یا زدیغینا گؤره هله او دؤرده یونان شاعیری هومرین "ایلیدا" سی و ورگیلنن "انه ایداسی" آلبانیا دا معلوم ایدی.

۷-جی عصرده آرتیق آلبان اولکده سینین تاریخینه حصر اولونموش "آغوان تاریخی" آدلی خصوصی اثر یا زیلما غا باشلانمیشدی. شبهه سیز بئله بیر یوکسک مدنیت مالیک خلقین اؤزونه مخصوص یا زیسی اولمالی ایدی. عینی زاماندا قدیم تاریخی مأخذ لرده گؤستریلیردی کی آذربا-یجاندا هله عرب الیفباسی انتشار تا پما میشدان اول قدیم آذربایجانلیلارین - آلبانلارین اؤز یا زیلاری اولموش دور. لاکین بو یا زیلارین نهدن عبارت اولدوغو معلوم دگیلدی. عالیم لر اؤزون مدت بو یا زیلاری آشکارا چیخارماق اوچون سعیله علمی تدقیقات ایشلری آپا ریردی لار.

۱- اثرامیز غلط دیر. اوبیزیم دگیل، مسیحی لرین دیر. بو روسلاریین قافقا زلیلاردا منفی تأثیر لریندن بیر دیر.

نهايت ميلادي ۱۹۳۷- جي ايلين سنتيا برآييندا دو جنت عبدالله زاده طرفي نندن (آچميا زين) دولت موزه سينده كي (ارمنستان رسپوبليكا سي) قديم اليا زمالاري ايجريسينده ۱۵- جي عرصه يا زيلميش بيراليفبا كتا بينا تصادف ائديلميشدي. بو كتابدا لاتين، يونان، سوريه، عرب، گورجو و سا- يره خلقلرين اليفبالاري ايله ياناشي آلبان اليفباسي دا وارايدى. ايندى همين سند اساسيندا معين ائديلميشدير كي، آلبان اليفباسي ۵۲ حرف دن عبارت اولموشدور. بو اليفبانين كشاف ائديلمه سي قديم تاريخي مأخذلرين و ثرميش اولدوغو معلوما تي قيسما" تصديق ائتدى. بو مناسبتله آكادميكا آ. ق. شانيدزه:

" قافقاز آلبانلارينين يئننى اليفباسي و اونون علم اوچون اهميتي" آدلى خصوصى مقاله چاپ ائتدير ميشدير. همين مقاله ده، شانيدزه گؤستر- ير: " من ائله طن ائديرم كي، اورتا عصرلرده قافقاز زين مدنى وسيا سي حياتيندا اولدوقجا مهم رول اوينا ميش تام بير خلقين يا زيسى تما ميله ايته بيلمز.

آرخيولوژى قازينتى ايشلري نتيجه سينده آلبان يا زيسى نين موجود اولدوغونو... تصديق ائدن ابيگرافيك ماترياللار تا پيلما ليدير. " آ. ق. شانيدزه بو يازيلى آبيده لري آذربايجاندا كي قديم معبدلريسن خرابه ليكلرينده آختارما غي مصلحت گوروردو، اونون بو فيكري اوغوزنو تما ميله دوغرولتدو. ۱۹۴۸- جي ايلين يازيندا منگه چئوريرده آپاريلان آرخيولوژى قازينتى ايشلري زاماني آرخيولوق ر. م. واحيدا وف طرفيندن ۷- ۶ عصرله عائد بير معبدين اوزرينده آلبان يازيلاري اولان بؤيوك بير داش تا پيلميشدير. قازينتى ايشلرينين رهبري قوجا مان عاليم س. م. قاضيوف ايدى. دؤرد گوشه لى منشور (پيريزما) شگلينده اولان بو داشين اوست حيصه سي دؤرد طرفدن قرنيزله احاطه اولونموشدور. ۵۶ حرف دن عبارت اولان يازى داشين يالنيز اوچ طرفينده دير، داشين ۴- جو طرفى سينميشدير و اونون سينيغى اينديه كيمي تا پيلما ميشدير. همين قيمتلى آبيده حاضردا آذربايجان رسپوبليكا سي تاريخ موزه سينده نمايش ائتديريلير. اوزه رينده يازى اولان همين داشين بير طرفينده اوژ- اوژه دايا نميش ايكي طاووس قوشو و اورتادا بيتكى تصويرى حك اولونموشدور. آرخيولوق (باستا شنا س) س. م. قاضيوفون فيكرينجه، بو كيتابه لى داش مسلمان عربلرين گلمه سيندن اولكي دؤرده، يعنى

سا سانلارین حاکمیتی دؤرونه عایددير. بونو همین یئردن تاپیلان
سا سانلار سکه لری ده ثبوت ائدیر. کتاهده کی یازیلار ارمنی و گورجو
الیفالاری ایله مقایسه اولونموش و اوللاردان هنج بیر اولمادیغی
معین ائدیلمیشدیر.

مینگه چئویردن تاپیلماش کتاهده کی اشارلرین، حرف لرین جوخو
اکادمیک شانیدزه نین نشر ائدیلمیش اولدوغو آلبان الیفبا سینسا
بنزه بیر. محض بونا گؤره ده همین کتاهده لرین آلبانلارا مخصوص اولدو-
غو قید ائدیلمیش.

سون ایللرده مینگه چئویرده آپاریلان قازینتی ایشلری نتیجه سینده
اؤزه رینده قدیم آلبان یازیمی اولان بیر نئجه شی تاپیلماشیدیر.
بونلاردان بیر ۱۹۴۸- جی ایلمین نوامبریندا، دیگر ایسه ۱۹۵۰- جی
ایلمین اگوست آییندا الیه ائدیلمیشدیر. هراکیکی یازی اورتا عصر
ده ایشله دیلن و دینی اهمیت کسبان دن شعمدانین اؤزرینده حک
اولونموشدور.

مینگه چئویردن تاپیلماش بوتون آلبان یازیلارینی یازیلیش اعتبار
یله مقایسه ائدیلمیش اوللارین آراسیندا بؤیوک یاخینلیق اولدوغو
نظره چارپیر.

الیه ائدیلمیش آلبان کتاهده لر آلبانلارین - قدیم آذربایجانلی-
لارین اؤزونه مخصوص یازیمی اولدوغونو تام معناسی ایله تصدیق
ائتدی و عالم لرین بو یازیمین وارلیغی حقیقده اولان شبهه لرینی
تاما میله آرادان قالدیردی. آنجا ق بو الیفبا نین نه واخت یازاندیغی
و نه واختا قدهر موجود اولماسی حقیقده دقیق معلومات یوخدور. لاکین
تاریخی مآخذلر اساسیندا احتمال ائتمک اولارکی، بو الیفبا میلادی
۱۳۰۰- ۱۳۰۵ عصرلرینده یازاندیلمیشدیر. اورتا عصرلره مخصوص
تاریخی سندلرین بیرینده آجیق شکیلده گؤستریلیرکی، ۱۳۰۵- جی عصرین
سونو، ۱۳۰۶- جی عصرین اوللرینده آلبانلار خارجی یازیملاردا بنده اؤز
یازیلاریندا ان استفاده ائتمیشلر. موغول دؤرونون تاریخی سی، ختوم
گؤستریرکی، آلبان یازیمیلاری میلادی ۱۳۰۶- جی عصرین اوللرینده قدهر موجود
اولموشدور. اسلام دینی یازیمیلاردا ان سونرا تدریجیه بو الیفبا آرادان
چیخمیش و عوضینده عرب الیفباسی انتشار تاپمیشدیر.

۱۹۵۳- جو ایله آمریکا دا، خ. کوردیان آدلی بیر شخص (کوللیکسیون

توپلایان) طرفیندن ۱۶- جی عصره عاید قدیم الیا زما سی الیاده ائدیلمیشدیر. بو الیا زما سیندا بیرسیرا الیفبالارین جدولری وار دیر. بورادا، همچنین آلبان الیفبا سی دا قید اولونموشدور. حاضیردا بو کتاب قافقاز شناس عالیم لر طرفیندن تدقیق ائدیلمکده دیر. مینکه چئو بردن تاپیلیمیش کتابه لر هله لیک اوخونما میشدیر. بونون اوچون ایکی دیلده یازیلیمیش کتابه لرین الیاده ائدیلمه سی لازیم دیر. بئله آبیده لر کتابه لرین سیرینی آچما غا کومک ائدردی. تاریخچی و دیلچلریمیزین قارشیسیندا دوران مهم وظیفه بو یازیلاری اوخوبوب شرح ائتمکدن عبارت دیر.

بو کتابه لرین اوخونما سی شیهه یوخدور کی آذربایجان تاریخینی و آذربایجان دیلینین تاریخینی اویرنمک ایشینه بویوک فایدا وئره جکدیر.

کرکوکه سلامین قالانی:

رُوحومو هیچ قاییرمیم داغ با سلسا هر یانیم ا
 آرتیق سنه سلاملاریم یوجه دا غلار اۆزه ریندن
 یا ورؤلارین هیچته آچما ز غیرت باغین دیزلریندن

نوئلار:

۱- طوز: کرکوکه باغلی و عراقین ایکینجی بویوک تورکمان شهرلی-
 نندن سایلیر.

۲- تسعین، تازه، کفری، بشیر، کرکوکه باغلی بیر ترکمان ائلچهلری
 دیر.

۳- آلتون: قره آلتون = نفت

۴- ممدلر، کماللار: ترکمن شهیدلرینین آدلارینا بیر دلالت دیر.

۵- اؤزگورلوک: آزادلیق

۶- یارین = صاباح

© آذربایجان اوشاق ادبیاتیندا فولکلور موتیولری (۱)

یا زان: پروفسور آیدین حاجیئو
یا زیمیزا کؤچوره ن: د. ابراهیم پور

آذربایجان ادبیاتی اؤزونون بؤتون انکشاف مرحله لرینده فولکلور عنعنه لریندن بهره لنمیشدیر. بۇ تصادفی دگیل، خلقین بدیعی شروتی اصل یارادیجیلیق مکتبی دیر. بۇ مکتب دن درس آلان استعدادلی شاعیرلر، بسته کارلار اؤز یارادیجیلیغیندا او واخت ها هی اولموشلار کی، اولنار خلق یارادیجیلیغی ایله اونسییت با غلامیش، اونون خزینه سینه مراجعت ائتمیشلر، تدقیقات کؤستریر کی، دوغرودان دا فولکلور یازیلشی ادبیات اوجون تۆکنمز موضوع و الهام منبعی دیر. خلق تفکورو نون محصولو اولان ناغیل و افسانه لرده، هر شئیدن اول، خلقین مبارزه تاریخی معنوی عالمی و فلسفه سی، اخلاقی، عادت و عنعنه لری، کؤزهل حیات باره ده اومیدلری عکس اولونموشدور. شفا هی خلق یارادیجیلیغیندا خلقین، روان شناسی، حیات طرزی و معیشتی اؤزونون باشلیجا، تعیین ائدیجی خصوصیتلری ایله تجسومونو تاپمیشدیر.

روس یازچیسی ماکسیم گورگی یازیر: "خلقین شفا هی یارادیجیلیغی نی بیلمهدن، ا مکچی خلقین تاریخینی اویرنمک اولماز." دئمه لی فولکلور نمونه لری خلق حیاتینین معین ایزلرینی اؤزلرینده حفظ ائدیلب ساغلا ییر. محض بونا کؤره ده بؤیوک صنعتکارلار بو ارشدن همیشه فایدالانما غا سعی کؤستر میشلر.

خلق یارادیجیلیغینین محصولو اولان جلب ائدیجی ناغیللار، افسانه لر روایت لر، داستا نلار اوشاق شخصیت لرینین تشکولونده مهم رول اوینا ییر و محض بونا کؤره ده بئله اثرلر یازیلارین فعال ماراغینا سبب اولور. اوشاق تفکورو ناغیل سیکلی حکا یه لرده ماراق کؤستریر. چونکی بو ناغیل - حکا یه لر اوشاقلارین دؤنیا باره ده تفکورو نسو گئنیشلندیریر، اونون خیالیینی هرکته گتیریر، اوشاق و گنجلر یی...

۱- اساس عنصر، موضوع، انگیزه و مضمون دشمکدیر.

نا غیللارین مثبت قهرمانلاری داها چوخ جلب ائدیر، چونکی بو قهرمانلار اؤدلار و آلولار ایچریسیندن قورخما دان کتجیرلر، شر قووه لره، غلبه گلیم، مرادلارینا چاتیرلار.

فولکلورون بو امکانلاریندان آذربایجان اوشاق یازیچیلاری مهارتله استفاده ائتمیشلر. فولکلور یوکسک و نجیب انسانی حسلر تربیه ائدیر وطنه محبت، دوغما اوچاغ با غلیلیق، طبیعت گؤزه للیگی نین، انسان امگینه احترام، بیوکلره حؤرمه، خیرخواهلیق، نجیب لیگ، دوستلوقدا صداقت کیمی موضوعلاری و مضمونلاری تصویر و ترنم ائده رکن یازیچیلار فولکلوردان حدسیز درجه ده فایدا لانیملار. خیرخواهلیقلا پیسلیگی تضا دی اؤزه رینده قورولان نا غیل و داستا نلار خئیرین غلبه سی ایله بیتیر. بو خلق نیکبین لیگی نین ایفاده سیدیر. بو نیکبینلیک آذربایجان نا غیل و داستا نلارینین بوتون بدیعی مندرجه سینه، شیوه و فیکرینه نفوذ ائتمیشدیر.

نا غیلین فیکری موضوعو تکجه خیرخواهلیغین پیسلیک اوزه رینده غلبه سی ایله محدودلا شمیر. نا غیلین موضوعو گئنیش و الواندیر. بونا گؤره ده فولکلور مضمونلاری اساسیندا یازیلان اثرلری اوشاقلار ماراقللا اوخویور، اونون سئحرلی عالمیندن آیریلا بیلیمیرلر. فولکلور اساسیندا یازان صنعتکارلارین اغزلرینه مخصوص اولوبو بدیعی دؤشونجه لری باشقالارینا بنزه میر. ایلك باخیشدا دؤیولان بو خصوصیت تحکیه نین ماهیتینده مایا سیندادیر. اولارین یازی طرزینه، اولوبونا فولکلور روحونون، ساده دانیشیق دیلی نین هوپما سسی دا راضیلیق دؤغورور. بو مزیتلر اثری ساده جه اولاراق جاذبه دار، روان طبیعی ائتمکله یاناشی، اونا درین معنا آشیلا ییر.

نا غیللاردا انسان عا غیلی، انسان روحو غیر عادیلیگه، معجزه یه جان آتیر، انسان معجزه یارادیر. اونون شعر نین بو خصوصیتلری معاصر انسانین عا غیلینا و فیکیر آیدینلیغینا چوخ یاخیندیر. آذربایجان صنعتکارلاری معاصر نا غیللارلا یاناشی، خلق نا غیللارینین موضوع و مضمونلارین استفاده یولوا یله ده تربیه وی و ادراکی اهمیتی اولان اثرلر یاراتمیشدیر.

فولکلوردان استفاده هر بیر خلقین یازیلی ادبیات نین اساس عنعنه لریندن بیرینی تشکیل ائدیر. معلوم دورکی، دونیا ادبیات نین

بیر جوخ شاه اثرلری فولکلور موضوعلاریندا یا زیلمیش فولکلوردان ما یا لانمیشلار، آذربایجان ادبیاتیندا بو عنعنهنین قووتلی داوامی یا شا بیر، نظامی، خاقانی، فضولی، صابر کیمی کلاسیک لریمیزین یا رادیجی. لیغیندا فولکلور مضمونلارینین گوجلو تاثیر دویولور. بو عنعنهنی معاصر یا زیجیلاریمیز ج. جبارلی، ص. وورغون، ص. رحیموف، ع. علیف، م. ابراهیموف، ر. رضا او جومله دن اوشاق یا زیجیلاری م. رضا قولوزاده ع. شایق، ص. ص. آخوندوف، م. م. سیدزاده و باشقالارینین اثرلرینده ده بو موضوعلار گوجلودور.

میکاییل رضا قولوزاده نین " دده قورقود " موضوعلاری اساسیندا یا زدیغی سلسله حکایه لری واردیر. " دده قورقود " مدریک خلق داستانی دیر. اوندان خلقین قدیم منشایی و دؤنیا گوروشو، انسانی مفت لـر باره ده آنلابیشلاری اؤز ایفاده سینین تا پیمیشدیر. م. رضا قولوزاده بو داستانان ایلیک استفاده ائدن یا زیجی دیر. اونون " ائل گوجو "، " آنا اؤره یی، داغ چیگی "، " ده لی اؤزان " کیمی اوشاق اثرلرینین موضوعو " کتاب دده قورقود " داستانیندان گؤتورولموشدور. لکین یا زیجی داستانین تکرار ائتمک یولو ایله گئتمه میس، اونون موضوعلارینسی معاصرلیک روحو ایله زنگین لشدیرمیش، آیری، آیری سیملارین داخلی عالمینی آچما غا، اونلارین شخصیت لرینی عمومی لشدیرمه یه، فردیلشدیرمه یه چالیشمیش، همین صورتلری اؤز حیسلرینین حرارتی ایله ایسیتمیشدیر. م. رضا قولوزاده نین بو حکایه لری هئچ ده داستانین آیری ـ آیری قۇللارینین تبدیلی دگیل دیر. بو حکایه لرده مؤلف " دده قورقود " ون موضوع و مضمونونان استفاده ائده رک همی فیکر، هم ده نـوع اعتباریله بیثنی، مارقلی اثرلر یا راتمیشدیر.

م. رضا قولوزاده داستانین موضوعلاری اساسیندا حکایه یا زارکن اونون موضوع و قهرمانلیق اساسلارینی وطنپرورلیک فیکرلری نیـن ایفاده واسیطه سینه چشورمک وظیفه سینین قارشیسینا مقصد قویموشدور. اؤزونون اولکی قوجا قلیغینا، دویوش با جار یغینا آرخا یینلاشیب، دشمن قارشیسیندا لاقئید اولان، احتیاط سیزلیق ائدن قازان خانین ائوینین، وار ـ دولتی نین تالان ائدیلمه سی، آروادی بورلاخا توتون، اؤغلو اؤروزون قهچاق طایفالاری طرفیندن اسیر آپا ریلماسی " ائل گوجو " حکایه سینین مضمونونو تشکیل ائدیر. سوژه لری و قهرمانلاری بلاواسیطه

داستاندان گۆتورولن بو حکایه ده میکاییل رضا قولوزاده داستانین موضوعلارینا فعال مناسبت بسله میشدیر. او، بو حادثه لری معا صیر انسانلارین مبارزه سی، وطنپرورلیک حیسلی ایله علاقه لندیر میشدیر. "دده" قورقود "داکی قهرمانلار عمومی اشدیریلدیگی و بیر قده ده ایدئاللاشدیریلدیگی حالدا، حکایه ده بیز بو جهتلی گؤرموروک، یا زیجی قهرمانین مثبت جهتلی ایله یا ناشی منفی جهتلینی، شخصیتی نی — ضعیف لیگینی ده گؤسترمه یه چالیشمیشدیر. "اثل گوجو" اثرینده قازان خانین خودپسنندلیگی، سرحدی قوروماق کیمی مهم وظیفه نی اؤنودوب عیش — عشرته قاپیلما سی، دوشمن اؤزه رینه ائدیلمن هجوم زامانی خلق دن اؤز دؤندر مه سی، اطرافداکی بیگلرین خاناکور — کورانه اطاعتی، اونا یالتاقلانما سی تصویر ائدیلمیشدیر. بو حکایه "دده قورقود" داستا — نینداکی "سامورقا زانین ائوینین یا غمالانما سی" بویوندان استفاده یولو ایله یازیلیمیشدیر. یا زیجی نین داستان یارادیجی شکیله ده استفاده ائتدیگی خصوصی قئید اولونمالیدیر. حکایه ده عائله نامو — سونون مقدسلیگی موضوعو اثرین آپاریجی خطینه چئوریلیمیشدیر. "اثل گوجو" حکایه سینده قازان خانین گرگین روانی وضعیت کئچیرمه سی، روحی اضطراب چکمه سی، اونون اراده سینده، دؤشمنجه سینه غیرت تعصوبو دؤشمه سی، محض بو حیسلرین نتیجه سی اولاراق اونون اؤلومله اؤز — اؤزه گلمه سی میکاییل رضا قولوزاده طرفیندن مهارتله ایشلنمیشدیر. حکایه نین اساس سیملارینداکی بیر ده اؤروزدور.

اؤروز گنج دیر. لاکین او، آنا ناموسونو قوروماق یولوندا اؤلومه گئتمه یه حاضردیر. اؤروز، سیماسی بو شخصیتی آرخاسیندا بؤتوو بیر عالمین، بیر خلقین روانشناسی نینی گؤرمک اولار. آذربایجانلی — لار اوجون عائله ناموسونو، آنانین مقدسلیگینی قوروماق جوخ طبیعی و قانونی دیر. م. رضا قولوزاده "اثل گوجو" حکایه سینین بو طرفینده خصوصی دقت یئتیرمیشدیر.

حکایه ده داستانین واقع گرا مقالاری ساخلانیلدیگی کیمی، آیری — آیری خیالی، مبالغه لی خصوصیت لری ده حفظ اولونموشدور. بودا حکایه — نی اوشاق عالمینه واوشاق روانشناسی سینا یا خینلاشدیرمیشدیر. "اثل گوجو" اثرینده صحبت قهرمانین کئچمیش حیاتیندا گئتمه ده بیز معا صرلریمیز حقینده، اونون اخلاقی کیفیت لری، باغیشلاری، معنوی

دۆنیاسی، ملی خصوصیتلری حقینده تام تصور الدها ئدیریک . میکا ییل رضا قولوزاده فولکلوردان استفاده یولوا یله "اثل گۆجو" اثرینسی یا زما قلا محدودلاشمیر. اونون فولکلور موضوعلاری اساسیندا یا زدیغی "آنا اۆره یی، داغ چیچگی"، "دنیز ناغیلی" حکا یه لری ده اورتا یاشلی اوشاقلار اوجون نظرده توتولموشدور .

"دنیز ناغیلی" حکا یه سینین ایلک سطرلریندن آیدین اولور کی، میکا ییل رضا قولوزاده فولکلورون دانیشیق اولوبوندان اوستالیقلا استفاده ائتمیشدیر. بو دا جانلی خلق دانیشیق دیل و اولوبونون اوخوجولار طرفیندن منیمسه نیلمه سینه امکان یارادیر .

آیدین ، دولغون، صمیمی بیردیله و حکا یه اولوبوندا یا زیلمیش بو حکا یه ده کی رنگارنگ لوحه لر، مازاقلی و رنگین انسان شخصیت لیری اونلارین اوشاقلار طرفیندن آسانلیقلا قاورا نیلما سینا کؤمک ائدیر . قوچا جا (اوشا غین آدی دیر) قیزیل بالیغین حؤرمات ائتمه سی خالیص فولکلور موضوعودور. دنیزین، اقیانوسون درینلیکلرینده سو حیوانلار ریندان صحبت آچان، اونلاری دانیشدیران مؤلیف بیردن - بیره اوشا قلا رین دقتینی واقعی حیاتا یؤنلدیر .

یا زیچی بو حکا یه ده یالنیز فولکلور فیکرینی دگیل ، اونون شعرینی بو ویا دیگر عنصرلرینی ده ساخلاییردی. مثلا، "او،" "دنیز ناغیلی" حکا یه سین - "بیری وارا یدی، بیری یوخ ایدی، اوجا دا غلارین او تایی ندا اوجسوز - بوجا قسیز گۆی دنیزلرینین اورتا سیندا یام یاشیل، گوللو - چیچکلی بیر جزیره وارا یدی." تحکیه طرزی ایله باشلاییر و بونولا دا اورتا یاشلی اوخوجولارین دقتینی تصویر ائده جه یی حادشه یه مارا غینی آرتیریردی

"دنیز ناغیلی" اوشاقلارین یاش خصوصیتلرینه و بیلک سویه لرینه ، اونلارین تصور دایره لرینه اویغون اولوب ، اورژینال معین قورولوشو و موضوع اساسیندا یا زیلمیشدیر. حکا یه نین بۆتولوکده غایه سی اوشا - قلاری طبیعتله تانیش ائتمک ، دنیز و اقیانوسلارین طبیعی شروت منبعی، اصیل گۆزه للیک مسکنی اولدوغونو اؤیره تمک ، بئله لیکله ده اوخوجودا دنیز گۆزه للیگینه مفتونلوق حیسی اویا تمیشدیر .

الیاس افندیف عدالت سیز، اشغالچی شاه صورتینین الگوئی (تیپیک) نما ینده سینلی خلق ناغیلی موضوعلاری اساسیندا "قاری داغی" حکا یه سی

نده یا را تمیشدیر. مؤلف تصویر ائدی رکی، ظولمکار شاه باشقاسی نیسن تورپا غینی توتماق او جون بؤیوک اوردو توپلاییر. اشغال ائتدیگی اؤلکه نین اهالی سینی قیلینجان کئچیریب، بو مناسبتله شنلیک ائد- یر. و زاقان شاهین یگانه اوغلو مالیکتاج خسته له نیر. بیئرلی اهالی دن اولان بیر فالجی قاری شاهزاده نی داغلاردان توپلادیغی اوتلا، چیچکله معالجه ائدیر. قاری بیئنی دن ائله ملحم حاضراییرکی، شاهزاده قبول ائدن کیمی اؤلور. اشغالچیلارین هر هسی قارینین دامینا بیر داش آتیر. بئله لیکله قارینین ائوینین اوستونده بؤیوک بیر داغ عمله گلیر. اونون آدینی قاری داغی قویورلار. ماراقلی بورا سیدیرکی، قاری اولجه شاهین اوغلو نو معالجه ائدیب ساغال دیر. سونرا او، ائله بیر درمان حاضراییر کی، شاه و اوغلو اونو قبول ائدن کیمی اؤلور لر. بئله لیکله یازجی اوخوجویا باشا سالیر کی، خلقین تمثیل ائدن قارینین دوشمنه قارشى نفرتی سون سوز دور. حکا یه نین بو موضوع سو بلاواسیطه فولکلوردان سوزولوب گل میشدیر. شفا هی خلق یا رادیجیلیغینا خاص اولان بو موضوعلاری "قاری داغی" حکا یه سینی نین قهرمانینی اوخوجویا سئودیرن باشلیجا مزیت لردندیر.

سلیمان ثانی آخوندوفون "قان بولاغی" حکا یه سی ده ماراقلی بیر روایت اساسیندا یا زپلمیش دیر. حکا یه نین موضوعونو فئودال طایقا لاری آراسیندا گئدهن قان داواسی تشکیل ائدیر. بو وحشی عسادت سورخای خان ایله میسیرخان آراسیندا گئدن ضدیت شکلینده اورتا یا چیخیر. بو ناغیل، حکا یه ده فئودال طایفالارینین معیشتی اساسیندا کسکین اجتماعی ضدیتلرین شخصیت خصوصیتلری داها جانلی تصویر ائدیل- میشدیر. اولادلاری و قوهوم- قارداشلاری قان دعوا سیندا محسو اولان بیگلر دوشمندن انتقام آلماق اومیدلرینی بیئنی چه دونیا یا گل مییش اولادلارینا باغلا ییرلار. "قان بولاغی" حکا یه سینی سونوندا ایکی گنجین ابدیته قووشما سینی نین تصویر ائولارین شخصیتی نی آجیر. ناکام گنجلر- ین کؤهنه دؤنیانین عیبهر عنعنه لرینه قارشى اعتراضلاری حکا یه نین فیکرینی آیدینلاشدیریر.

سورخای خان اؤز اوغلو پاشاخانا جنگا ورلیک تربیه سی وئریر، اونو گله جک دؤیوشلره حاضراییر. ایش او یئره چاتیر کی، میسیرخان دونیا یا بیئنی چه گل مییش قیزینا تیمورخان آدی قویوب، اونا کیشی پالتاری

گشایندیریر، آت مینمک، قلینج اوینا تماق، وردیشلری اؤیره دیر، دوغما قیزی نین قادینلیق دو یغولارینی محو ائدیر، اونو فئودال عادت لری روحوندا تربیه لندیریر، بو واقعه نین تصویری گؤستریر کی، مؤلیف کؤهنه محیطین یاراماز جهت لرینی گؤستره بی قارشیسینا مقصد قوبموش دور.

آتالارینین انتقا مینی بیر- بیریندن آلماق اؤچون بو ایکی گنج تیمورخان (قیز) ایله پاشا خان بولاق باشیندا اولوم- دیریم ووروشما- سینا گیریرلر، بو دؤیوشده پاشا خان تیمورخاننی اولومجول یارالاییر. درحال تیمورخانین قیز اولدوغو آشکارا چیخیر، پاشا خان بو گؤزهل قیزین ناکام حیاتینا سون قویدوغو اؤچون چوخ پشیمان اولور. ائله بونا گؤره ده پاشا خان اؤزونو اولدوروب تیمورخانلا بیرلیکده ابدیته قوووشور، بئله لیکله ده اؤز گؤناهینی بیور.

زلزله نتیجه سینده ایکی داغین اوچماسی فئودال عادت لری نی- قورباننی اولان بو ایکی گنجی همیشه لیک اولاراق اؤز آغوشونا آلییر. اورادان سویو قیرمیزی اولان بیر بولاق قاینا بییر، "قان بولاغی" آدلانان بو چشمه ناکام گنجلرین فاجعه سیننی ابدیشدیریر. خلق روایتیندن اوستالیکلا استفاده ائدن یازیچی مارقلی حادشه ایله فئودال قاید- قانونلارینا قارشى اوشاقلاردا نفرت حیسسی یارادا بیلیمشدر، اشرین موضوع خطی روایتدن گؤتورولسه ده حکایه ده تصویر اولونان حادشه لرین واقعی لیگینه اوخوجودا شبهه قالمیر.

خلق یازیچیسى علی ولی یئوین یارادیجیلیغی فئودال بویالاری و اولوبو ایله زنگین دیر، او، بو خصوصیتی اوشاقلار اؤچون یازدیغی اثرلرده ده جدی شکیلده گؤزله میشدیر. "مادارین داستانی" آذربایجان خلق ناغیللاری اساسیندا یازیلیمشدر. بو حکایه ده ناغیللارا خاص اولان عنصرلار گؤزله نیلمیشدیر، حکایه ده اوشاقلارا علمین گوجونه اینام، قورخما زلیق، مبارزلیک، جتینلیگه مردلیکله سینه گرمک، اراده محکم لیگی کیمی اخلاقی صف تر تلقلین ائدیر.

ناخیرچی اوغلو مادارین شاه قیزی لاله یه عاشیق اولماسی، عاشیقین سولمایان گول دالینجا گؤنده ریلمه سی، خیرخواه انسالارین، گؤیرچین- لرین کؤمگی ایله گؤلون الده ائدیلمه سی، وعده سینه عمل ائتمه ی- شاهین مادارین اینده قتله یئتمه سی حکایه نین ناغیل واری موضوع-

سونو تشکیل ائدیر. شاه واونون کؤمکچیلرینه شر قووه لری کؤمک ائد-
 یرسه، مادارین و الہنن کؤمکچیلری خیرخواه انسا نلاردیر.
 یازیچی خلق ناغیللاریندا اولدوغو کیمی مادارین اوزاق سفره
 تهلکهلن دؤیوشلره، طلیسیملری آجاغا حاضیرلا ییر، آذربایجان خلق
 ناغیللاریندا اولدوغو کیمی ظولمه، حقسیزلیکه قارشى چیخان قهرمانلار
 همیشه اوز مبارزه لرینده غالیب گلیر، بؤیوک جتینلیکلر باها سینا
 اولسا دا مقصدلرینه نایل اولورلار. آذربایجان خلق ناغیللارینا خاص
 اولان بو خصوصیتی ده "مادارین داستانی" ناغیل - حکایه سینده مشاهد
 ائتمک اولار.

ناغیل اولدوغو کیمی تکرار ائتمه یین یازیچی بو حکایه ده طلیسملی
 داغلار، قیزیل دفینه باسدیریلان تورپاق، داشا، چئویریلیمیش انسا نلار
 حقینده واقعه لر وئریلمیشدیر. بو صحنه لر اوشاقلار طرفیندن مارقلا
 قارشیلانیر. بو جهت ده "مادارین داستانی" حکایه سینن اوشاق اثری
 اولما سینا اساس وئریر. اثرین سرانجامینی، سونونو اوخوجو صبرسیز -
 لیکه گؤزله ییر. گؤره سن شاه اؤزونه، اوز وطنینه نئجه عمل ائده جک
 دیر؟ مادارین بو قده ر چکدیگی عذاب و اذیتلر نئجه اولاجاقدیر؟ الہ
 مادارا قسمت اولاجاق می؟ و خلق بدیعی تفکورو اوچون سجه وی نیک-
 بینلیکدن فایدالانان یازیچین حکایه سینده مادار ظولمه "شاهها"
 غالیب گلیر. مادارین نئشتری سؤزونه عمل ائتمه یین شاهین سینه سینه
 توشلانیر. مادار الہیه قوووشور.

فولکلوردان استفاده یازیچیلارین یارادیجیلیغیندا هئج ده ناغیل
 سویه سینده قائما، اونی تقلید و تکرار ائتمه یه کتیریب چیخارما میشدیر.
 عکسینه، یازیچیلار فولکلوردان استفاده یولو ایله فولکلورایئنی
 فیکرو موضوعلار کتیر میشدیر.

شاهی خلق یارادیجیلیغی تۆکنمز الهام منبعی دیر. آذربایجان
 یارادیجیلاری معاصرلیگین طلب لرینده، واقعیتین اصولوندان چیخیش
 ائده رک فولکلور مضمونلاری و ایفاده واسیطه لریندن یارادیجیلیقلا
 استفاده ائدیب جاذبه لی و پارلاق قهرمان صورتلری یارادیر، بو صورتلر
 واسیطه سیله اوشاق ادبیاتینین فیکرو موضوع طلب لرینی یئرینه
 یئتیریرلر. فولکلور عنعنه لری آذربایجان اوشاق ادبیاتینین نوع و
 قهرمان آختاریشلارینی زنگین لشدیر میشدیر.

ایکی شعر آخشامی:

● گؤنده رنلر: بابک دا نشور
اسما عییل علیزاده

بوایل خرداد آیینین ۲-۳ - ده خر مشهرین آزادا ولما سی گونو —
مناسبتی ایله تهرانین شاهدوشهیدشمسی پور دانشگا هلا ریندا طنطنه لی
شعر آخشاملاری کئچیریلدی. شاهد دانشگا هییندا برپا ائدیلن بو مراسم
قرآن کریمین تلاوتی ایله باشلاندى. سونرا خانیم فاطمه پاشا زاده "خرم —
شهرین قیزیل تورپاغی" آدلی بیر مقاله اوخویوب و آذربایجان نیسن
بوتون شهیدا و شاقلا ریننی آتالارینین یولونودا وام ائتمگه و مدنیت
جبهه سینده آذربایجان مدنیتینه خدمت ائتمگه جاغیردی. داها سونرا
آقار حبیب قنبرپور، قهرمانی، مهندس احمد محمودی، علیرضا رشیدفر،
آذرشین قام، درخشان، دوکتور صدیق، دوکتور فرزانه، خانیم محمدزاده،
خانیم نوشین موسوی، آقای اقبال منصوریان، آقای علی کمالی شعرو معروضه
اوخودولار. مراسمین سونوندا قوناقلارا آقای فرزانه، خانیم پاشا زاده
(برنامهنین مدیری) و آقای بابک دا نشورین طرفیندن جایزه و ثریلیدی.
برنامهنین آپا ریجیسی آقای جباری ایدی.

شهید شمسی پور دانشگاهینین اسلامی انجمنی طرفیندن اجرا اولونان
باشقا بیر مراسمده آذربایجان ادبیاتی ایله مارتالانلار اؤز شعر
و مقاله لرینی اوخودولار. جوخ منتظم شکیلده برپا ائدیلن بو شعر
آخشامیندا شاعرلر: دا وردرخشان، آیشین آیدا، ایلقار، ع. اورمولو،
نوری، آغشین آغ کمرلی، آقای علی کمالی، شعرلرینی اوخویوب و
آقار اهری، دوکتور صدیق و بیت الله جعفری (اورمیهنین نماینده سی)
چیخیش ائدیلر. مراسمین آیری بیر حیصه سینده جیجکلر گروهونون
فعالیتی حقیقته معلومات و ثریلیدی و داها سونرا آذربایجان موسیقی —
سی و عاشیق ها والاری سللندی. مراسمین سونوندا مدنی بیر آددیم
اولاراق وارلیق درگیسینین بیر ایللیک آبونه سی قوناقلارا جایزه
و ثریلیدی. مراسمین آپا ریجیسی آقای علی حسن زاده ایدی.

○ اوشاقلارا فرهنگي برنامه

۱۳۷۳- جو ایل بهمن آیینین آلتیسیندا تهرانین ۱۶- جی آموزش و پرورش منطقه سنین بؤیوک شریعتی سالونوندا بیرینجی دفعه اولاراق آذری تورکجه سینده اوشاقلار و یئنی یئتمه لر اوجون شعر، موسیقی، تئاتر، یاریش و... مراسیمی برپا اولموشدور. چیچکلر گروهونون امکداشلیغی ایله حاضرلانمیش اولان بو مراسیمده تهراندا یاشایان آذربایجانلی اوشاقلار و اولارین عایله لری توپلانمیش و آغز آنادیل- لرینده آغز زوده چوخ گؤزهل بیر شکیلده جیخیش ائتمیشلر. بو مراسیمده آغز لکه میزده قوناق اولان آذربایجانین اوشاق و یئنی یئتمه اورکستر گروهو دا اشتراک ائتمیش و دینله ییجی لرین آلقیشلارینا سبب اولموش دور. برنامه آراسی سگگیز یاشلی فاطمه فهیمی آنادیلیمیزده شعر اوخوموش و اوردا کیلار طرفیندن آلقیشلانمیشدیر. یئنی یئتمه ربابه اهرابی، عاشیق غیرتی ایله آغز سا زیندا عاشیق ها والارینی جالمیش دیر. سونرا آموزش و پرورش ین ۱۶- جی منطقه سنین نماینده سی آقای مرتضی مجدفر منطقه نین فرهنگی و تربیه وی موضوعوندا دلیل مسئله سینه توخوناراق اوندان عمله گلن چتین لیکلر حقیقنده دانیشمیشدیر. حیدر- بابا یا سلام تئاترینین مهارتلی کارگردانی آقای حسین الله زنگین فولکلور و موزدان سئجیدیگی شنگول - منگول ناغیلینی صحنه یه چیخار - تمیشدیر. داها سونرا اورمیه نین مجلسده کی نماینده سی حاج آقا بیت الله جعفری اورمیه ده مشهور اولان "هپ سه نه" اویونونا قوشدوغو شعری اوخوموش و ماکونون نماینده سی ایسه آذربایجانلیلارین با جاریغی ندان و دیلیمیزین اهمیتیندن سؤز آچمیشدیر. سالونون گیریش حیصه - سینده دیلیمیز و مدنیتیمیزین وورغونلاریندان اولان و مراسیمین سونونا قدر آق اوسته دوران آقای یوسف فرزانه ده کتاب وال ایش- لری سرگیسی قورموشدور. بو مراسیمده قوناقلارا بلدجی لیک ائدن و اولارلا خوش گلدین دئییب یورولما دان چالیشان آغیره نجی آقای عبدی نین ده زحمتلری تقدیره لایق دیر.

بو گؤزهل مراسیمی حاضر لاییب و سونونا قدر لایقینجه داوام

اڤتدیرن چیچکلر گروهو (نوشین خانم موسوی، حسن آقا راشدی، اکبر آقا آزاد) قارشیلاریندا اولان چتین لیکره باخما یاراق بیرایل فعالیت دن سونرا بو بؤیوک و دگرلی ایشی یئرینه یئتیرمیشلر. اونلار چیخیشلاریندا بو مراسیمی بیر باشلانغیج سا یاراق گله جکده بئله مراسملرین داها گوزه ل و یوکسک سویه ده حاضرلانا سینی آرزو ائتمیش لر.

دوقتور زهتابی و اوستاد شیدانین
 گۆنده دن: رضا عالی

۷۰ ایللیکینی قوتلاما مراسیمی

۱۳۷۳- جوایل ۲ سفند آیینین ۱۱- ده (فطربا یرامی) آذربایجانین گؤرکملی عالیم و شاعرلریندن اولان دوقتور محمدتقی زهتابی و اوستاد یحیی شیدانین ۷۰ ایللیگی مناسبتی ایله تبریزده طنطنه لی بییر مراسیم کئچیریلدی. ایرانین مختلف شهرلریندن او جومله دن تهران و قمدان گلن قوناقلارین اشتراکی ایله برپا اولونان بو مراسم قرآن مجیدین تلاوتی ایله باشلاندى و جلسه نین مسئولو آقای نقی آذر مقدمین چیخیشی و آقای اللهیارینین دوقتور زهتابی حقینده اوخودوغو معروضه سیله داوام ائتدی. سونرا گنج صنعتکار آقای موسوی آؤز سازی ایله مراسمه بیئنی بیر روح باغیشلادی. داها سونرا گؤرکملی شاعریمیز اوستاد یحیی شیدا آؤز چیخیشیندا گنجلرین مدنیتیمیزین طالع ینده اوینا دیقلاری بؤیوک رولا اشاره ائده رک اونلارا خطابا "یا زدیق لارینیزدا اومود، سوزلویه یول وئرمه یین" دئدی. مراسیمین داوامیندا آقار رحیم گوزه ل، پرویز بشارت (کیوان) مختار صدر محمدی، حجت الاسلام عباس رسولی، رضا اینگین، حاجی حسین حسین زاده، ولی نصیری، آیا زحیدر- نژاد و عاطف آؤز شعرلرینی اوخودولار. جوالدوز درگیسنین مدیری زهره خانیم وفایین قیسا نطقیندن و آقای دولت آبادی (درویش) نین "ساوالان" شعریندن سونرا آقا دمیرچی رهبرلیک ائتدیگی موسیقی گروهو ایله، اوستاد مهندس گنجه ای آؤز سازی ایله وایکی نفر عاشیقلاریمیزدان گوزه ل ماهنیلاری ایله برنامہ اجرا ائتدی لر. مراسم- بین سونوندا اوستاد شیدا بیر داها شعرلرینی اوخوماق اوچسـون قالانی ۲۰۵- جی صحیفه ده

◎ عزالدین حسن اوغلو

عجب بلسم بنی شیدا قلن کم
بکا بو عشق اودون پیدا قلن کم
" حسن اوغلو "

۱۳- جو عصرین ایکینجی یاریسیندا، ۱۴- جو عصرین اولرینینده
یا شایب یارادان بؤیوک متصوف شاعیر " آسفراین " لی شیخ عزالدین
حسن اوغلونون وقتیلله آذربایجاندا، رومدا، مصرده شهرت قازانسان
دیوانی هنوز الهه ائدیلمه میشدیر. حاضیردا شاعیرین ادبی ارشیدن
علم عالمینه دؤرد غزلی معلوم! ولموشدور، کی بونلارین بیرى فارسجا
و اؤچو ایسه شاعیرین دوغما آنا دیلینده یازدیغی تورکجه غزللردن
عبارتدیر، آذربایجان تورکجه سینده یازیلان بو اثرلر بو گون یازیلی
ادبی دیلیمیزین ایلك وثیقه سی ساییلما قدادیر.
حسن اوغلونون حیاتی باره ده معلومات اولدوقجا آزدیر. " دولت شاه "
اؤز تذکره سینده شاعیرین حقینده آنجاق بو قنا هته گل میشدیر:

" مردعارف و موحد بوده و مجذوب سالک است و مرید شیخ
جمال الدین احمد ذاکر است که از جمله خلفای شیخ -
الاسلام والمسلمین رضی الحق والدین علی لالاست. قدس
الله تعالی روحهما هر چند ذکر او داخل سلسله اولیاست
اما در شاعری نیز مکمل بوده و اشعار ترکی و فارسی
نیکو میگوید و در ترکی حسن اوغلو تخلص میکند و دیوان
او در آذربایجان و روم شهرتی عظیم دارد. " (۱)

دولت شاهین یوخاریدا قید ائتدیگی " علی لالا " ترکستانین مشهور متصوفی

(۲)

"خواجه احمدیسی" ایله یاخین مناسبتده اولموشدور. خواجه احمدیسی
"... خلق کوتلهسی آراسیندا قدسی بیرماهیت^(۳) کسب ائدن تورکجه
"دیوان حکمت" اثری باشقالارینین، خصوصاً "علی لالا"نین خلیفهسی
اولان "جمال الدین احمدذاکر"^(۵) باشلیجا مریدی حسن اوغلو"نون
تورکجه یازیب یاراتماسینا تأثیرسیز اولما بیلمزدی^(۶)، "اسماعیل
حکمت" بین دیلی ایله دئسک: "بو تورک صوفیسی (خواجه احمد یسی)
هجا و عروض وزنیه یازدیغی تورکجه حکمتلریله تورک دیلی و ادبیا -
تنین دیرلیمه سینه بر نوع خدمت ائتمیش اولوردی^(۷)".

حسن اوغنونون^۲ پاردی کونلومی بیرخوش قمریوز جانفردلبر
مصراعلی غزلی ۱۴- جو عصرین سونوندا مصرده "سیفی سرائی" نین
تورکجهیه ترجمه ائدیگی "گلستان" اثری نین سونونا علاوه ائدیلن
شعرلر آراسینا داخیل ائدیلمیشدیر، بوشعرلر بیرنئجه شاعیرین
اوریزینال شعرلری ایله برابر "سیفی سرائی" نین همین شعرلره
یازدیغی نظیره لردن عبارتدیر^(۸)!

۱۴۳۷/۸۴۰ هـ ده آنا تولی دا "عمرین مزید" بین طرفیندن ترتیب
ائدیلمیش "مجموعه النظائر" اثرینده "حسن اوغنون":

عجب بلمس بنی شیدا قلن کم (کیم)
بکا (منه) بو عشق اودون پیدا قلن کم

بیته باشلانان غزلی اؤزه جیخما قدا دیر، ادبیات تاریخی اعتباریه
اهمیتلی اولان "مجموعه النظائر" ی، علم عالمینه ایلك تانیدان
"سعدالدین نزهت (ارگون) اولموشدور، او، ۱۹۲۸ ده، "ملی مجموعه" ده
"حسن اوغلو و بیثنی بیر غزلی" آدلی یازیسیندا، "مجموعه النظائر"
حقینده ده اجمالی معلومات وئرمیشدیر^(۹)، "محمد فواد کؤپرولوزاده"،
"سعدالدین نزهت" بین یازیسینا استناد ائده رک، "سلطان احمد بین
ویس جلابری" نین همین مجموعه ده موجود اولان بیر غزلی باره ده،
"حیات مجموعه" سینده آیریجا بیر مقاله نشر ائتمیشدیر!^(۱۰)

تک، بیر نسخه سی موجود اولان بو "مجموعه النظائر" الیا زما سی بیر
مدت یۇخا چیخیر، هانسی یۇللاسا تورکیه دن چیخاریلیمیش "سؤنرالار
انگلستان دا اورتایا چیخمیشدیر، بو مجموعه حال - حاضر دا لندن
اونیورسیتیه سینده ساخلانیلما قدادیر!^(۱۱) ۱۹۸۲- جی ایله ده دکتر مصطفی
جانپولاد همین مجموعه دن میکروفیلم الده ائده رک اثرین بیرینحی

حیصه‌سینی معاصر تورکیه ایفباسیله چاپ ائتدیرمیشدیر. (۱۲)
 سون مصر مملوکی سلطان "الملک الاشرف قانصوه غوری" (۱۳) نین ترتیب
 ائتدیگی بیر شعر آنتولوگیا سینا داخیل اولان "حسن اوغلو"نون بیر
 باشقا غزلی بارده ایلک دفعه آلمان تورکولوق لاریندان "باربارا
 خانیم فلمینگ" (حسن اوغلونون بیرغزلی "سلطان غوری" دیوانیندا
 بیلینمه‌ین شعرلر) باشلیغلی مقاله‌سینده اطرافلی معلومات وئرمیش
 و غزلبن فتو صورتینی ده چاپ ائتدیرمیشدیر. (۱۴) "قانصوه" کتابیندا
 اؤز شعرلریندن باشقا، بیر نئجه اسکی و معاصر شاعیرلرین شعرلرینه
 نظیره یازماق آماجیله، اولارین اوریزینال شعرلرینی ده قیید
 ائتمیشدیر.

بتله‌لیکله بیوک شاعیریمیزین آنادیلینده یازدیغی ایکی غزلی‌نین
 زمانه‌میزه قدەر گلیب جاتما سیندا "سیغی سرایی" و "عمر بن مزید"ه
 منتدار اولدوغوموز کیمی، "حسن اوغلو"نون :
 " نیجه سن گل ای یزی آغوم بنوم"
 " سن ارتدک اولره یا غوم بنوم"

بیت ایله باشلانان غزلی اوجون ده عالیم و مدنیت پرور مصر سلطانی
 "قانصوه غوری" یه بورجلیوق ،
 حاشیه‌لر :

۱- سمرقندی، امیر دولتشاه : تذکرة الشعرا ، به اهتمام ادوارد براون ،
 لیدن، ۱۳۱۸/۱۹۰۰، ص ۲۲۱.

۲- مرحوم میرزا جعفر سلطان القرائی یازیر: "خواجه احمد یسوی
 شاگرد باب ارسلان و خواجه یوسف همدان، مقتدا و سرحلقه مشایخ ترک
 بود. در خدمت خواجه یوسف رتبه ارشاد یافت و خرقة خلافت از وی داشت.
 اغلب مشایخ ترک. در طریقت به او منسوبند، در پانصد و شصت و دو فوت
 شد و در قصه یسی از بلاد ترکستان که مولد اوست به خاکش سپردند
 ...". (حافظ حسین کربلائی تبریزی: روضات الجنان و حنات الجنان،
 تصحیح و تعلیق جعفر سلطان القرائی، جزء ثانی، تهران، بنگاه ترجمه
 و نشر کتاب، ۱۳۴۹، ص ۵۷۹).

کوپرولوزاده، محمد فواد: تورک ادبیا تیندا ایلک متصوفلر، استانبول
 مطبعه عامره ۱۹۱۸.

۳- یثنه همین کتاب، ص ۱۸۵.

۴- جامی یا زیر: " و این شیخ سعید (شیخ رضی‌الدین علی‌لله) که پدر شیخ علی‌لله است پسر عم حکیم سنائی است، بعزم حج بخراسان آمده و به صحبت شیخ ابویعقوب یوسف‌الهدمانی رحمه‌الله رسیده...

... در آن وقت شیخ علی‌لله در ترکستان بود در خانقاه شیخ احمد یسوی" (عبدالرحمن جامی: نفحات الانس من حضرات القدس، به تصحیح و مقدمه مهدی توحیدی پور، تهران، سعدی، جاب دوم ۱۳۶۶ ص ۴۳۵-۴۳۶).
۵- جمال‌الدین احمد ذاکر جوزقانی اسفراینی (وفات: ۶۶۷ هـ) حقیقینده باخین: روضات الجنان، جزء ثانی، ص ۳۰۰، ۳۰۴ و ۵۹۱، و نفحات الانس ص ۴۳۷ و ۴۳۸.

۶- بو خصوصدا "دیوان حکمت" ده بئله آجیق ایفاده ایله ده راستلاشیریق: "مسکین ضعیف خواجها احمد، یتیمی پشتینک کا رحمت، فارسی تیل نی بیلیمان، خوب ایقادور تورکی نی"
(خواجها احمدی ددی شتونه رحمت که فارس دسلینی بیلرکن تورکجه یا خشی دثبیر، دانی شیر.)

یسوی، خواجها احمد: دیوان حکمت، قازان، قازان اونیورسیتته سی طبعی ۴- جو جاب ۱۸۹۶، ص ۲۶۷ و ۲۶۸.

۷- حکمت (ارتیلان)، اسما عیل: آذربایجان ادبیاتی تاریخی، ۱- جلد، جلد، باکو، آذرنشر ۱۹۲۸، ص ۱۴۷.

۸- "سیفی‌سراییی" نین گلستان ترجمه‌سی نین یگانه الیازما نسخه‌سی هلندده لیدن شهرینین اونیورسیتته سی کتابخانا سیندا (نومره ۱۵۵۳) ساخلانیلیر. اثر شوالین بیر، جمعه‌گونی ۷۹۳ هـ. ق (= ۱ اییول ۱۳۹۱) ده یازیلیب تما ملانمیشدیر. باخین: سیفی‌سراییی: گلستان ترجمه‌سی (کتاب گلستان بالترکی)، حاضیرلایان، دکتر علی فهمی قارانلی اوغلو، آنکارا، تورک تاریخ قورومی، ۱۹۸۹.

۹- سعدالدین نزهت (ارگون): حسن اوغلو ویثنی بیرغزلی: منی مجموعه چ- ۹، سای ۱۰۷، ۱ نیسان ۱۹۹۸.

۱۰- کؤپرولوزاده، محمد فواد: ۱۴ - جو عصرده بیر آذری شاعری، حیات مجموعه‌سی، ج ۴، سای ۸۲، ص ۳-۲، ۱۹۲۸.

یئری گلیمیشکن، حؤرمتلی پروفیسور "تورخان کنجه‌ای" جنا بلاریندانا

همین مجموعه‌المنظاریه "حسن اوغلو"نون و "سلطان احمد"ین درج اولان ایکی غزلین فتو صورتینی گؤنده ردیکلری اوچون، مؤلف اؤز دریسن منتداریلیغینی بیلدیریر .

۱۱- دکترمصطفی جان پولادین حاضیرلادیغی "مجموعه‌المنظایر" ده (ص ۱۳) الیا زمانین "اکسفورد" دا اولدوغونو بیلدیرمیشدیر، لاکین محترم ! وستاد گنجه‌ای نین وئردیگی معلوما تا گؤره همین نسخه لندندن اونیورسیتیه سینده دیر: لندن ده " *School of oriental and african Studies* " کتابلیغیندا ۲۷،۶۸۹ نومره ده قید ائدیلهر .

۱۲- عمرین مزید: مجموعه‌المنظایر، حاضرایان ، دوکتور جان پـولاد آنکارا، تورک دیل قورومو ۱۹۸۹ .

۱۳- عبدالحسین نوائین "شاه اسمعیل صفوی" کتابیندا " قانصوه " علاقه ده یازدیغی یادداشتیندا اوخوروق:

" قانصوغوری آخرین فرد از ممالیک برجی مصراست . ممالیک جمع مملوک است و مملوک به معنای بنده و غلام و زرخرید . ولی این کلمه بیشتر بر بردگان سفیدپوست اطلاق می‌شده و در تاریخ اسلام این کلمه اصطلاح است برای دودسته از فرمانروایان مصر و شام به نام ممالیک بحری و ممالیک برجی . . .

... الملک الاشرف ابوالنصر سیف الدین قانصوه (۸۵۰ تا ۹۲۲ / ۱۶- ۱۵ م) معروف به غوری اصلا " چرکسی بود . . . وی در سال ۹۰۵ به فرمان- روائی مصر و شام انتخاب شد و شخصا " مردی دانشمند و دانشمند پرور بود و در ادب و موسیقی دستی تمام داشت و سیوطی دانشمند معروف بهر موشحات او تألیفی دارد به نام النقح (المنقح) الظریف علی موشحه الشریف . . . "

(نوائی، عبدالحسین: شاه اسمعیل صفوی (مجموعه اسناد و مکاتباته . . .) تهران، ارغوان ۱۳۶۸، ص ۹۰ و ۹۲) و باخین: اسلام انسیکلوپدیاسی KANSU ماده سینه .

قانصوه غوری نین دیوانی برلین دولت کتابخانا سیندا قورونما قدا دیر .

MS. OR. OCT. 3744 de Staatsbibliothek

نمبره :

Preussischer Kulturbesitz

GÖTZ, Manfred; Türkische Handschriften

وباخين :

Teil 2, Wiesbaden 1968.

Barbara Flemming: Šerif sultan Gavri und die Perser. in der ISLAM, Band 45, Berlin, 1969. S. 81-93

14- Barbara Flemming: Hasan oğlunun bir gazeli, «Türk dili Bilim sel Kurultayına sunulan

Bildiriler». Ankara, Türk Dili Kurumu. S. 331-41

عجب بلسم بنی شیدا قلن کم (کیم)

بکا بو عشق اودن پیدا قلن کم

عجیلارم عجب قلدیم آنهی

ایمان اهلن دُنب ترسا قلن کم

قمشدن شکر و طشدن حواهر

اُغجْدُن دانه خُرما قلس کم

تَنُم بیتیش ارکی دُرلو طمر دُر

کِیْمِن اِرْمَق کِیْمِن دریا قلن کم

قو بُو تدبیر (ی) کَل تقدیر کُزله

بُکْتکِی وعده فردا قلن کم

بُو تَطْعَک فرشینی هر دم بُو فرّاش

بُو عَرشک رنکنی مینا قلن کم

حسن اُغلی بو بر قطره منیدن

اَنُوک خوب صورتن زیبا قلن کم

حاشیه :

۱- بلسم - بولسم، بیلسم / قلن - قیلان/ بکا - بنا - منا .

۲- دُنب - دونوب (مصطفی جان پولاد دنب - دوتوب، اوخوموشدور .)

۳- قمش - قامش - قامیش / طش - طاش - داش / اغج - آغاچ .

- ۴- طمر- ظا مار- دامار / کمن - کیمی / ارمق - ایرماق (=نهر، چای) /
 ۵- کزله- گوزله / بکنکی = بوگونکی
 ۶- نطجک - نطمون - نطعین، نطع (= بساط، سفره، مشین سفر) .
 ۷- انوک - اونون

○ سنله گئتدی

بولاقلارین سرینلیگی
 اینجه خیال درینلیگی
 غزلبین شیرینلیگی
 سن گئدهنده سنله گئتدی

خیالیمین اوزگونلوگو
 محبتین دوزگونلوگو
 سوزگون گوزون سوزگونلوگو
 سن گئدهنده سنله گئتدی

گول چیجگین طراوتی
 طبیعتین ملاحتی
 یاشیل یازین حلاوتی
 سن گئدهنده سنله گئتدی

آرزمین کروانی باتدی
 قارا چوخام یامان یاتدی
 شنلیگیم ده یوکون چاتدی
 سن گئدهنده سنله گئتدی

سندن سورا توی اولمادی
 هئج کیم بورا یورد سالمادی
 سحرده بورد قالمادی
 سن گئدهنده سنله گئتدی

گئتمه گین کی دوشدی نسه
 نسیم پئلیسه - آسه
 لاله صبرین کسه - کسه
 سن گئدهنده سنله گئتدی

■ یازین بهمن خاندان - مشکین شهردن

● پژوهشی پیرامون زبان خلج در میان ایران با
توجه به مانندگی و تفاوتهای آن با ترکی آذری

روستای شانق دره ۶ کیلومتری شهرستان اراک در ناحیه شمال این شهر قرار دارد. این روستا تنها منطقه خلج زبان اراک می باشد که در حقیقت در تداوم مناطق خلج زبان قم قرار دارد. اما از دیدگاه لهجه و واژه ها تفاوتهایی میان زبان شانق و زبان مناطق مزبور در کار می باشد که جای بررسی و تعمق ویژه در آن باقی است.

مطالبی که در این مقاله بدست آمده در حقیقت مدیون آقای محمد شانقی فرزند علی ۲۵ ساله است که بخش بزرگی از وقت عزیز خود را در اختیار اینجانب قرار داد و با خوشرویی تمام به سؤالات من پاسخ گفت البته آقای شانقی اطلاعات دستوری و زبان شناسی ندارد و به همین دلیل و با توجه به فرصت کمی که در اختیار داشت این نکات از وی استنباط و دریافت گردید و به شیوه زیر تقسیم بندی شد:

۱- در بدو امر تصور می رود که میان واژه های اولیه متعارف ترکی و خلجی که ترکی قدیم است یگانگی و همانندی در کار باشد این همانندی در میان اعداد کاملاً محسوس است. اما در میان بسیاری واژه های اولیه همانندی مورد نظر اصلاً بچشم نمی خورد. البته منظور ریشه و اتیمولوژی کلمات نیست بلکه ظاهراً آنها می باشد. اعداد ترکی خلج عبارتند از:

بی (بیر- یک) ÄKKE (KI - دو) ایچ (İÇ - سه) تی پرت TİERT (درت - چهار) بیئش، آلتی ALTI - یته YETE (بیئددی - هفت) سککیز توقوز - TOĞGUZ ، اون - در این زبان عدد بیوز YÜZ بکار نمی رود بجای آن یا ÄKÄLİ (دوپنجاه) و یا صد (ماخوذ از فارسی) مصرف میشود و بجای صدوپنجاه İÇELİ و بجای دویست TİERTÄLİ بکار می رود و از این نظر آدم به یازده ریاضیات و بعضی اعداد ریاضی گونه در فرانسه و سومری می افتد؛ به هزار همان هزار فارسی گفته می شود و واژه سین بکار نمی رود. بعضی واژه ها مثل خروز عین فارسی است ولی به مرغ KĒTUK و به تخم مرغ نومورغه و نوموققه می گویند. به گاو و نر کلیجه KALİÇE گفته می شود.

۲- بعضی کلمات اولیه ولی متفاوت میان خلج و ترکی را مرور می‌کنیم
 ها وول *HAVUL* - خوب، *YELÂ* (بشین - احتمالاً) هم‌ریشه با
 ایلش می‌باشد) *YIRÉ* بیبری (بدو). *TÉRE* بلندشو (هم‌ریشه با
 دور ترکی آذری) به آن *RÂSTOL* راست اول هم می‌گویند.
 هَدخ (پا)، (آنرا میتوان با ایخ سنجید) *YÉŞEK* درب خانه معادل
 (قاپو) *KÂDI* کدی (نبوش) (*GIY* ترکی امروز) *HEŞEYEN*
 می‌خواهم *SİPE* بشکن. *GAZE* غز (در آور - کت را در آور) *VAXE* وَخِه
 (نگاه کن = مترادف باخ) فعل *ÂLÉ* خریدن و گرفتن *SATÉ* فروختن به ترکی
 متعارف مانندگی دارد.

YÉPÉ بخور - *YOW* یوو (برو) *neyreke Heşyâg* نئیرکه هشیاغ
 = کجا میروی. *YÉKÉ* (بیا) *BELTI* - فهمیدی (بیلدی). هبتم *HAYTOM*
 گفتم، هیتی *HAYTI* (ریشه آتیماق - گفتن) گفتم، *YEKÂLDI* آمدی.

دربعضی از این واژگان تاثیر دورادوری از زبان فارسی محسوس است
 حتی این تاثیر از دیدگاه گرامری محسوس می‌باشد با هم‌این اوصاف
 فراموش نکنیم که زبان ترکی خلج گنجینه‌ای از واژگان ترکی باستانی
 را در آغوش دارد. مثل همان ریشه آتیماق که بگونه *HAYT* آمده است.

۳- برخی لغات ترکی باستانی در آغوش ترکی خلج *BALOG* یعنی دهکده
 همان واژه است که در ترکی به شکل خان‌بالغ (پکن - شهرخان) بکار
 می‌بریم. *neyre* - کجا *biere* برگ (*BÖRI* ترکی قدیم و مغولی). ریشه
YOW به معنی رفتن از کلمات بسیار قدیمی است که میان ترکان و مغولان
 تداول داشته است (بیورش و یایو) همین ریشه است. واژه *KEŞE*
 کئشه (معادل کیشی ترکی آذری) در خلج به معنی واژگون بکار می‌رود.
 یعنی برای زن. به آب *SOW* سو گفته می‌شود که یادآور فرم قدیمی
SUW می‌باشد. شکل *KEN* روز (احتمالاً شکل قدیمی *Gün* روز) می‌باشد.

HÄR به معنی مرد می‌باشد. یکی دیگر از ویژگیهای زبان خلج تبدیل *AT*
 ترکی به *HA* می‌باشد، لذا آتیماق به *HAYT* بدل می‌شود و به اسب *HAT* هت
 و به مرد *HAR* می‌گویند، نان *HEKMEK* گفته می‌شود ولی *A* گاهی
 به همان حالت "T" میماند (آغوز - دهان) آت = گوشت.

○ "وارلیق" نین مدیق امکداسی
ع . منظوری خا منه ای

آقای عبدالکریم منظوری خا منه ای
علی کبرا و غلو گونش ایلی ۱۳۰۸ شهر یور
آیین بیرینجی گونونده آذربایجانین
گونئی ما حالیندا ، می شوو داغنین گوللو
چیچکلی اتگینده یئرله شن خا منه شهرینده
دوغولموش دور ، اوابتدایی تحصیلینی
رحمتلیک حاج اسدالله معرفتین ۱۳۱۸ هـ ق
ده یئنی اوصولدا تیکدیردیگی " مدرسہ
دولتی نثار " آدلی مکتبه اوخوموش و
خا منه ده دبیرستان اولما دیغی اوچون
اورتا تحصیلینی غیابی شکیده اوخوموش

امتحان و ثرمیش و تحصیلینی انسانی علملر ساحه سینده داوام ائتدیر-
میشدیر . آقای خا منه ای ۱۵ ایل خا منه ده وسوراتهران دا معلیمیکله
مشغول اولموش دور ، اوبیرننچه کتابین او جومله دن " مزه لی احوالات " ،
" تا پما جالار " و . . . مؤلفی و " حضرت محمد (ص) نین حیاتی " و شهید اوستاد
مطهری نین یا زدیغی " داستان راستان " کتابی نین مترجمی دیر و بیرننچه
کتابی کیریل الفبا سیندان اؤز الفبا میزا کؤچوره رک . چاپ ائتدیرمیش
دیر ، اسلامی انقلاب دان سونرا آقای دوکتور جواد هیئت نین مدیرلیگی یله
نشر اولونان " وارلیق " درگیسی نین یاخین امکداسی و تحریریه هیئتی نین
عضو اولان آقای خا منه ای ۱۲ ایل تمناسیز اولاراق مقاله لرین تایپ
ایشینی اؤز عهده سینده گؤتورموش و اولارین خا ضیرلانما سیندا بؤیوک
امک صرف ائتمیشدیر ، خا منه ده اولدوغو زمان اورانین بوتون اجتماع
عی ایشلرینده اشتراک ائدن خورمتلی امکداسیمیز خا منه نین قیزیل
آپارا جمعیتی (جمعیت هلال احمر) نین قوروجولاریندان اولموش و بیر
ننچه ایل همین جمعیت نین دفتری ایشلرینی فخری اولاراق گؤرموش و قالان
واختلارینی ایسه خا منه نین عمومی کتابخانا سیندا چالیشمیش و تهراندا
گلدیکدن سونرا بیرننچه آی قرض الحسنه صاندیغی " اندوخته مهدیه
خا منه " نین اداری ایشلرینی یئرینه یئتیرمیشدیر .

عزیز دوستوموز و امکداشیمیز آقای منظوری اؤز خاطیره‌لری نین بیرینده دئییر: وارلیق درگیسی هله بیئنی نشر اولونماغا باشلامیشدی بیرگون من درگینین دفترینه گئتدیکده دوقتورهیئت جنا بلاریننی چوخ ناراحت گوردوم. بیرمقاله اوج دفعه تصحیح اولوب، دوزوجونون (حروفچین) یانینا گونده ریلدیکدن سونرا یئنه ده بوسبوتون اصلاح اولونما میشدی و دوقتورهیئت بو باره ده دوزوجویله تلفونلا دانیشیردی. من بئله دوشوندوم کی اگر بئله گئتسه درگینین عؤمرو آز اولاجاق. چونکی نه تکجه فارس دوزوجولر بلکه پهلوی دؤروننده دیلیمیزین یاساق اولدوغو اوزوندن حتا تورک دوزوجولر ده آنسا دیلیمیزی یاخی اوخویا بیلمیردیلر. اونا گؤره من دوقتور جنا بلارینا بیر آی .بی.ام ماشینی آلمای تکلیف ائدی و اونونلا ایشله مگی اؤز عهدمه آلدیم. ماشین آلیندی و من درگینین بوتون یازیلاریننی اؤز ایلمه تاپ ائتمه یه باشلادیم. سونرالار آقای مشروطه چی ده بو ایشده بیزه گؤمک ائدیردی.

بوسیله ایله وارلیق تحریریه هیئتی ده آقای منظوری خا منه ای نین درگیمیزده چکدیکلری زحمتلری و نئچه ایلیگ امکداشلیق ائتدیکلری اوجون اؤز تشکور و منتداریغیننی بیلدیریر.

بیئنی جیخان کتا بلارین قالانی:

یوردونون دوغما شاعیرینین اثرلریننی "فوق لیساتس" رساله سی کیمی تقدیم ائتمکده بؤیوک امک صرف ائدیگی حالدا، فارس ادبیات گنجینه سینه یارارلی خدمت ائدی و اونو رنگین لشدیرمیشدیر. سؤز یوخدور کی "دانشگاه آزاد اسلامی" بو اثره لایقی قیمت وئره چکدیر. بونو دا دئمه لییم آقای خاک نژاد، داش با سما سیلا تکرار - تکرار چاپ اولان شعلبیه اثری، بو گونکو یازیلشدا و تزه حرف لرایله رساله سینه ضمیمه ائتسهر، بیئنی نسیل اوجون دا ها فایدالی و اوخوناقلی اولاجاقدیر. بیز آقای خاک نژادا بو یولدا اوغورلار آرزولاییریق .

* جمعه سوره سی نین تورکجه ترجمه سی

مترجم : واسیم محمدعلیف
یا زیمیزا کوجورهن:ع. منظوری خا منه ای

الجمعه ("جمعه سوره سی") (۶۲) مدنیه ده نازل اولموشدورو ۱۱ آیه دیر.

بسم الله الرحمن الرحيم

- ۱- گویلرده و بیترده اولانلارین ها میسی (بوتون مخلوقاتین) صاحبی ، مقدس و پاک اولان، یعنی لمز (مغلوب اولما یا ن) قوت و حکمت صاحبی آلهی تقدیس ائدیبا ونون شأنینه تعریفلر دئیر!
- ۲- اکثریتی با زیب اوخوماق بیلمه یین امی عربلره اؤزلریندن پیغمبر گؤنده رن او دور، بو پیغمبر- اوللر حق یولوندا آچیق - آشکار آزالار دا - اولنلارا آلهین آیه لرینی اوخویار، اونلاری گونا- هلاردان، شرک و کفر چیرکا بیندان تمیزلهر، اونلارا کتابی و حکمتی قرآنی و شریعتی اؤیره در.
- ۳- آلهه تعالی محمد علیه السلامی عربلردن ساوایی هله اونلارا قوشولما میس باشقالارینا دا اسلامی قبول ائتمه میس ایندیکی امتلره و قیامت گونونه قدهر دونیا یا گله جک بوتون سونراکی طایفالارا دا پیغمبر گؤنده رمیشدیر، او، یعنی لمز قوت و حکمت صاحبی دیر!
- ۴- بو آلهین ایسته دیگینه عطا ائدیگی مرحمتی، کرمی دیر. آلهه چوخ بؤیوک مرحمت، کرم صاحبی دیر!
- ۵- توراتا عمل ائتمه یه مکلف اولدوقدان سونرا اونا عمل ائتمه ینلر توراتا ایمان کتیردیکن، اونو اوخویوب اؤگرندیکن سونرا حکملرینی لازیمینجا بیئرینه یکتیرمه ینلر بئلینده چوخلوقتاب داشییان لاکین اولنلارین ایچینده نه یا زیلدیغینی بیلمه یین، اونلاردان فایدالانما غی با جارما یان اولغا بنزه رلر (محمد علیه السلامین حقیقی پیغمبر اولما سینا دایر)
- آلهین آیه لرینی یان سا یا نلار باره ده چکیلن مثل نئجه ده

پیسدیر! آللاه ظالیم (کافیر) قۇمو دوغرو یولا هدايت ائتمز!
۶- یا پیغمبر! دئی کی: " ای یهودیلر! اگر بوتون انسا نلاردان فرقلی اولراق، اغزونوزون آلاهیین دوستلاری اولدوغونوزو ادعا ائدیرسینیز- سه و بو ادعا نیز دا دوغروسونوزسا، اوندان آلاهدان اغلوم ایستهیین (چونکی آللاه درگا هینداکی نعمتله، ابدی حیات اغلیا لارا آنجاق اغلندن سونرا قیسمت اولار.)

۷- حالبوکی، اونلار دونیادا اغز الیری ایله ائتدیکلری پیس عملله قازاندىقلاری گونا هلارا گوره هئج وقت اغلومو ایسته مزلسر. آللاه ظالیملری (کافیرلری) چوخ گوزه ل تانیا ندییر!
۸- یا پیغمبر! دئی کی: " قورخوب قاچدیغینیز اغلوم سیزی مطلق یا خالایا جاقدیر. سونرا سیز گیزلین ده، آشکاردا بیلن آلاهیین حضورنا قایتاریلجا قسینیز. سیزه دونیادا نهلر ائتدیگینیزی بیر- بیر خبر وئره جکدیر!"

۹- ای ایمان گتیره نلر! جمعه گونو نامازا جاغیریلدیغینیز زامان آلاهی ذکر ائتمه یه تله سین و آلیش- وئریشی سوراخین، بیله سینیز، بو سیزین اوچون نه قدر خئیرلی دیر!

۱۰- ناماز قیلینیب قورتاردیقدان سونرا یئر اوزونه داغیلیب آلاهیین کرمیندن روزی ایسته یین! بیئنه اوز ایشینیزه قایدین! و آلاهی چوخ ذکر ائدین کی بلکه نجات تاپیب سعادتته قووشا سینیز! هراییکی دؤنیادا مرادینیزا بیئتیشه سینیز!

۱۱- اونلار (مؤمنلر) بیر آلیش- وئریش، یا خود بیرا گلنجه گوردوک- لری زامان سنی آیاق اوسته منبرده خطبه اوخودوغون حالدا قویوب اونا طرف جومدولار. یا پیغمبر! دئی کی: " آللاه درگا هیندا اوان شواب اگلنجه دن ده، تجارتدن ده. خئیرلی دیر. آللاه روزی وئرنلرین ان یاخشی سی دیر!" بیر دفعه حضرت محمد علیه السلام منبرده جمعه نامازی خطبه سی اوخودوغو زامان شامدان اوزاغا یوکله نمیش بیر کاروانین گلدیگینی خبر وئره ن طبیل سلری ائشیدیلیمیشدی، او واخت مدنیه اهالیسی قیتلیقدان محکم اذیت چکیردی، بونو ائشیدن جماعت پیغمبری تهرک ائده رک کاروانین قاباغینا قاچمیشدی، او زامان بو آیه نازل اولوب: جمعه خطبه سی و نامازی بیتمه میس مسجددن جیغیب گئتمه یین مقبول حرکت اولما دیغینا اشاره ائدیلمیشدیر.

كركوكه سلام

قره جا غلار چهره سى نىن بېردە سىنى آتان كركوك
اۈزگۈرلۈغون آل يولوندا آل قانىنا باتان كركوك
حق اۈغروندا شهيدلى نور ايچىندە ياتان كركوك
سنىن ايچىن آلۇولاندى قۇرقۇدبا با، آلتۇن جا غلار...
سنىن ايچىن آختى جا يىلار، بەزەندى قۇس قۇجا دا غلار
دونيا دۇردوقجا دۇراجاق ايشىقلى آسمانين كركوك
حيا تىمىزىن دامارىسان يانسادا هر يانين كركوك
كربلاىر كروانىنە يىتىشتى قۇربانين كركوك
بۇيون اگمە ساغا سۇلا مادام گۆج وار بۇ جانىمدا
سنىن ايچىن ياستىغلاننام، آجوندا دىر ھې قانىمدا
سن كربلا صحراسىندا آيرىلان بىر جۇلسون كركوك
سن بۇ قانلار آراسىندا قۇرومويان گۇلسون كركوك
گىچمىشىمىزدن گلەجگە قۇرولان بىر يۇلسون كركوك
بابا قۇرقۇد شەرى سنىن قۇندو سىندە انبىالار
قۇشقوسوز دور، شهيدلىرىن قۇجا غلادى اولىالار
حرىتچىن سىلكىندى (طۇز) هر شىيدە تالان اولدو
اۈزگۈرلۈغون ياندى (كفرى)، (بشیرتسعين) ويران اولدو
مىلتچىن، ياسلى (تازە) نىن آرگىنچلىرى قۇربان اولدو
(معد) لرى، (كمال) لارى، سن بۇيوتدىن قۇجا غىندا
كربانين قۇقسو وارمىش قانا باتمىش تۇپرا غىندا
بىر دە سىلكىن وارلىغىملا دامارىمدا تىكە علاجىن |
هانگى آلچاغ سىنە سۇنسا درمان، سمدىر، توك، علاجىن |
سن دەرتلى، من آتار گونلون، قاتىمدا دىر پىكە علاجىن
سن ازەلدىن بابام يۇردو الجالتىرما كىندىن، صاقىن |
قارانلىقلار بىرتىلاجا قىارىن، بىلكە داھا ياقىن
بۇ شهيدلىر، بۇ اۈگسوزلىر قۇلاغ وىرسىن پىمانىما |
مىلت ايچىن، اى كركوكوم آند ايچمىشىم، قرانىما |

قوشان : قاضى اوغلو

قوشان: بختیاروا ھا بزادە
یا زیمیزا کۆچورن: ح.م.سا والان

• اوتانیرام

شھیدلرین ، قاچقینلارین
اۆستوموزدە مین آھی وار .
چا تدیغیمیز بو نقطەدە
ھا میمیزین گۆناھی وار .
دوشمنیمیز آرخالاندی ،
سلاھینا اۆز گۆجونه
زۇرا تسلیم اولان تورپاق
قايتاریلماز سۆز گۆجونه
ال دن گئتدی یورد - یووامیز ،
نئجه دۆزدوک بو درده بیز ،
قايتارماچون حقیمیزی
ال آچما یاق نامرده بیز
دۆزو بو دور : بو دنیا دا
گۆجون وار سا ، سۆزون حاقدیر
گۆج یوغدور سا ، علاجیمیز
خجالتدیر ، اوتانماقدیر .
بیرزما نلار
نئجه - نئجه دۆیوشلردن
غاللب چیخان قالالار
باخدیقجا من
کئچمیشیمله ایندیم دورور
یان یاناشی
کئچمیشیمدن بو گۆنومه
یاغیر ایندی تهمت داشی ،

آلشیرام ایچین - ایچین ،
سؤال قوپور اوره گیمدن :
نئچین - نئچین ؟
با بالارین اوجالتدیغی
بیزیم غالب
قاللاردان اوتانیرام
چادیرلاردا
دۇنان کوڑیه
باللاردان اوتانیرام
بو تورپاغی قۇروماغی
اۆزوموزه بۇرج بیلمه دیک
وطن گئتدی ،
وطندا شلیق زیروه سیننه
یۆکسلمه دیک ، اوتانیرام .
وطن گئتدی ، شعر یازدیق :
" سن منیم سن ، آنا وطن "
وطن گئتدی نطق دئدیک
اوجا - اوجا کۆرسولردن ،
اوتانیرام .
وطن گئتدی ، ائل تالاندی
دیدیشیریک بیز هله ده ،
بیز اقتدار اوغروندا کی
دۆیوشلردن
اوسانما دیق بیرگیله ده ،
اوتانیرام .

سۆز آلتيندا ياتانميريق
دېز آلتيندا ياتان اولدوق.
دەدەلرېن قازانچيني
نفسيميزه ساتان اولدوق
بيوردو ساتماق حسابينا
آرزوموزا چاتان اولدوق،
اوتانيرام.

صبريميزين دولوب داشان
كاساسيندان
شهيدلرين آليناما ميسش
قصاصيندان
اونلارېن قان باھاسيندان
بو ملتېن قهرمانلىق
دوھاسيندان، اوتانيرام.

بېز ھلە دە بولانيريق ،
عصر كئچدى، دورولما ديق .
كۆتلە بېك ، بو چك - چئويردە
الەنيب ملت اولما ديق ،
اوتانيرام

قېرلرېن باشداشيني
اوغورلايان ،
ياشاماقچون اولوسويان
خەدەلرېن بو ملتدن
اولدوغونا اوتانيرام
بو اولكەنېن آجي - دۇغرو ،
تۇغو - اوغرو
آجلارينا آجيبيرام ،
من توغونا اوتانيرام .

اولوم وارسا ، وای خالېنا
آرغا چئوير دۆزلويونه

آمالينا .
بېر قېرلىك يېر آلماقچون
اتك - اتك !
رشوت گرەك !
حق ائوپنە گئدەندن دە
حق ايستەين
شرفسيزە نە دئيم من ؟
اولوم - اوْجوز ، حيات باھا
ايندى اولوم ياشاماقدان
مېن قات باھا !
اودا حاقدير ، بو دا حاقدير
منيم كيمي بينوانين
سۇن علاجى اوتانماقدير .
بو اولكەنېن ثروتيني
او ، ساتالى ، بو ساتالى ،
وطن اولوب خراج مالى
اوتانيرام .
چاديرلاردا ائل قيريلير
طويلاردا سا بول جيريلير
اوتانيرام .
اوزگەسىنېن قۇلتوغوندا
بووا قورموش
اوزگەسىنېن فتواسيله
اوز خلقينه تلە قورموش
اوزگەسىنېن الى اوستدە
اقتدارا جان آتان كس
بو ملتە اصل اوغول
اولا بيلمز
منيم كيدير او نامرددە
بونا دوزمور ، من بانيرام
صا تقينا بوخ صا تقينليغا
اوتانيرام

ائله بیلدیم بو بلالار
 آلاله یازان قدهر ایمنیش
 بیزیم ده وطن شوگیمیز
 اوتانغا قدهرا بیمیش
 بو تورپاغی قۇروماغی
 اۆزوموزه بیر مقدس
 بوج بیلمه دیک .
 وطن گئتدی ، وطندا شلیق زیروه سینه
 یۆکسەلمه دیک
 هئج اولماسا بو گئرجه
 بیز ایناناق .
 سونونجوموز قالانادک
 یا وروشاق ، یا اوتاناق !

۱۷-۱۸ مارت ۱۹۹۵

دورنا عاشیق... قالانی

"عیواض" یم اون بئش یاشیندا ،
 قدرت قلملی قاشیندا ،
 "دورنا تئلی" وار یاشیندا ،
 بو گلن "عیواض" دی گلن .

سونرا "نیگار" خانیمین خواهشین اوجا توتوب "عیواض" ، دورنا
 تئلی گتیرمگه یوللاندى....

گئجمیش زامانلاردا غربته دۆشن آداملار چوخ نیسگیللی اولوردولار ،
 اوز یوردوندان ، اوزاق دۆشمگی بیر یاندان ، اۆسته لیک ، چتین لیگه ،
 دارا دوشمکلى ده او بیری یاندان ، غریبلى یاندىریپ یاخیردی ، اوجا
 داغلار اۆستوندن اوجوب وطنلرینه ساری گئدن دورنالارا باخیسب
 کۆیرلیردیلر . اۆره کلرینده کی سۆزلى قوهوم - قارداشا ، ایستکلى لرینه
 جاتدیماق قصدی ایله دورنالارا اۆز توتوب یونگوللشیردیلر .
 بئله لیکه دستانلاریمیزدا "دورنا" سۆز ایله "غربت" سۆز قوشا
 چکیلدى .

قوشان : نىبى خزرى
كۆچۈرەن : ج.م.سا.ۋالان

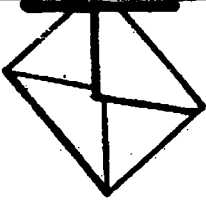
● چىن قارىداش

ائىشىت منى، چىشچىن قارىداش !
تورپاق اوچون اوز جانيندان كىچىن قارىداش ،
ايمپىريا آلونندان
كندىن كندە كىچىن اولدون .
غفيل اولوم زهەرىنى
سن مردانە ايچىن اولدون .
بلى، كىمىن اۆرە يىندە . تورپا غىنا
سئەگى وارسا اۇ بۇيوكدور
مگر كىچىك خلق اولورمو ؟
او خلقدىرسە ، - او بۇيوكدور .
متىن دۇردون ، باتما ماچىن
سن رذىللر گىردا بىنا ،
بو گون سنىن آدىن دوشدو
عصرىن غىرت كىتابىنا .
خلق اولچولمور مقدارىلا ،
خلق اولچولور ووقارىلا .
خلق اولچولور دىاننى ، غىرتىلە
بىر دە دوستا محبتى ،
بىر دە يادا نفرتىلە .
غىرتسىزە جان عزىر دىر ،
غىرتلىپە آنا تورپاق .
باىراق داها اوجا قالغدى
بۇياندىقجا قانا تورپاق
سنىن يوردون اوز قانىنى
تورپاقلارا قاتانا دا وطن اولدو ،
منىم يوردوم تورپاغىنى
ساتانا دا وطن اولدو .

وظیفه‌سبز مُدریکه ده
 وظیفه‌لی نادانا دا وطن اولدو.
 ایگیدلیگین چوخلارینا
 بو گون وئردی عبرت درسی،
 عبرت درسی، غیرت درسی!
 باخ، داغیلیمیش ایمپریا
 وحشی له‌شیب یا رالانمیش آیی کیمی
 اولوم سپیر، درد با یلاییر،
 غم گتیریر هر قدمی
 بیش ایل اول باکیمیز دا
 من گورموشم بو قدمین قان ایزینی،
 من گورموشم خلعین غضب ده‌نیزینی!
 بو گون منیم آنا یوردوم
 مین - مین شهید تورپا غیدیر.
 شهید یا تان خیا بانلار
 ابدیت اوجا غیدیر،
 ایمپریا! جابناغیندان
 قانلار سئزان ایمپریا!
 آزادلیغا حسرت خالقا
 اولوم یا زان ایمپریا!
 ایلر بؤیو کؤر اولوب بیر،
 "بؤیوک قارداش" دئدییمیز ایمپریا!
 هارینلادی دریمیزی سؤیا - سؤیا ایمپریا!
 اؤزو جلاد، سؤزو ریا، ایمپریا!
 اوره‌یینده یئر اوزونه
 حؤکمراتلیق ادعاسی،
 بو ده‌ییلمی قودورغانلیق ادعاسی؟
 قوجاغیندا بسله‌دییی اؤزو کیمی
 جنایتکار گداسی وار،
 او درس وئریب گداسینا
 لایق اولسون آتاسینا،

بو گدانی مکر دُولو
ریا دُولو اداسی وار،
اونونچون ده "دنیزلردن دنیزلره" خولیا سی وار،
آذربایجان ملتینین
آمالی حق، ایشی حقدیر،
دو شمنلرین اداسی دا،
خولیا سی دا گۆزلرینده قالا جا قدیدر.
سونسوز یا سلا بیته جکدیدر
ایمپریا طنطنه سی،
من اینتدیدن ائشیدیرم
خرایه لر اوزه رینده با بقوش سسی،
اُولوربین غضبیه
عوضینی او آلا جا ق،
دا غیلدی قجا دا غیلا جا ق
اوندان منحوس آد قالا جا ق !
سن ای دوغما تورپا غیچون
آموز جانیندان کئچن قارداش !
بو گون قلبیم، وارلیغیم دا:
سنینله دیر چئچئن قارداش .

۲۶ - ۲۵ - فئورال - ۱۹۹۵ .

حاضرلیان: م. ر. هیئت

— اورمییه، آقای اورمییزاد فرجادی: گوندرددیگینیز "بیاید همه با هم زبان ترکی را پاس داریم" آدلی مقاله نیزی آدیق. سیراسی کلنده چاپ اولونا جاقدیر، جوخ تشکورا ئدییریک .

اردبیل — آقای ب. م. (ماراللی): شعرلرینیز الیمیزه چاتدی. "قوجاغین آچ گلیرم عزیز اردبیل" شعرینیزده وزن پوزغونلوغو گووزه چارپییر. مثلا:

جادالار اوزوندور من تله سیرم
یا شایا بیلیمیرم سنسیر اردبیل
قوینونا قوجاغا ایرا هلاشیرام
قوجاغین آچ گلیرم عزیز اردبیل

بوشعرین ۴— جو مصرعی نین وزنی (هجالرین سایی) او بییری مصراعلار— دان فرقلدییر. همین فرقی شعرین باشقا مصرعلرینده ده گورمک اولار . ایندی " ایستیرم " عنوانلی شعرینیزدن ایکی بندینی اوخویاراق سیزه باشاریلار دیله بییریک :

ایستیرم بیئل اولام، گرمیج بییر بیئل
قیشقیریب یوخودان او یادام ائلی
ایستیرم عشق اولام بییر اوره کده من
من اولام شوگینین دانیشیق دیلی
ایستیرم بییر سینیق قلم اولام من
اینجه اللرینله، یونولام هردن
جیز چکم اولکهنین قیزاقلارینا
بییر سن اول، بییر تانری، بییر ده کی وطن

کوج — خانم نوشین موسوی: گوندرددیگینیز دورد مقاله نی آدیق.

گله جده سیرا ایله اونلاردان چاپ ائتدیره جگیک . جوخ ساغ اولون .
اردبیل - آقای آیدین اوختای: عزیز دوستوموز مکتوبونوزو آلدیق .
بیزه قارشى محبتینیزدن تشکورا ئدیب و سوالارینیزا بئله جاواب
وئریک :

۱- آذربایجانین آدینین کؤکو حقینده مختلف نظریه لروار . بونلارین
بعضی علمی و بعضی ده غیر علمی و غرضی شکیلده یازیلیمیشدیر . بو
بارده درگیمیزین " پاییز ۱۳۷۲ سایی ۳ " نومره سینده دو قتور جواد
هیئت - ین یازدیغی " آذربایجانین آدی و سرحدلری " آدلی مقاله نی
اوخوماغی فایدالی گؤروروک .

۲- آذری تورکلری ، آنادولو تورکلری و تورکمنلر تورک قومونون
اوغوز قولوندان ساییلیرلار . یئننده بو بارده وارلیغین قاباقکی
ساییلاریندا چاپ اولونان " اوغوزلار " آدلی سلسله مقاله نی اوخویسا
بیلر سینیز . دئمه لی بیک کی دهه قورقود کتابی جوخ قدیم زامانلار اعايد
اولدوغو حالدا تورکلرین ان اسکی اثری دگیل . اوندان اول تونیو -
کوک کتیه سی ، شعر سا حه سینده قوتا دغوبیلیک و بیرنئجه باشقا تورکجه
ادبی اثر ایندی بیه کیمی تانینمیشدیر .

۳- " تماشاى زندگی " مجله سیندن نقل ائله دیگینیز یازی حقینده
دئمه لی بیک کی آذربایجانین حدودو تاریخ بویو آراز چایی نین هرا یکی
طرفینی احاطه ائتمیشدیر و اران آذربایجانین بیر حیصه سینین آدی
دیر . بو بارده درگیمیزین " ۱۳۶۹ سایی ۳ " نومره سینده یئننده ده
دو قتور جواد هیئت - ین یازدیغی " درباره مقاله آذربایجان کجاست " .
عنوانلی مقاله نی اوخومانیزی توصیه ائدیریک .

اورمیة - آقای قدرت رضا زاده : مکتوب و شعرلرینیزی آلدیق . " بیلیمیرم "
آدلی شعرینیزدن بیر پارچاسینی درج ائدیب یئننی شعرلرینیزی گؤزله
بیریک :

آتالار دئییب " اؤت کوک اوسته بتر "
کؤکوندن اؤزولموش یوخ اولار ایتر
اولارمی بو غمدن بو درددن بتر ؟
من کی بیر زاد تاپیب سانا بیلیمیرم

مغان ، پارس آباد - آقای باب الله آذری اجیرلو: مکتوبونوز — الیمیزه جاتدی، یا زدیقلارینیزدان بللی دیرکی دیلیمیزین کئچمیشش- ده کی و بو گونکو وضعیتینی همده دیلین بیرخلقین حیا تیندا کئی اهمیتینی یا خشی بیلیرسینیز، سیزه جان سا غلیغی آرزو ائدیریک .
آقای مصطفی قلیزاده - "نوروز بایرامی" آدلی مقاله نیزی آلدیق . بو سا ییدا یئر اولما دیغی او چون جا پا اولونا بیلمه دی، چوخ سا غ اولون.

تبریز - آقای شمسعلی وحدانی: شعرینیزی آلدیق، چوخ تشکور ائدیر و یئنی مکتوبلارینیزی گؤزله ییریک .

تهران - آقای علی کبرمجد: ترجمه ائتمیش اولدوغونوز "لاچین" آدلی نا غیلی آلدیق، اونودرج ائتمک او چون نا غیلین اوریژینالی (فارسجاسی) دا لازیم دیر، سا غ اولون.

خوی - آقای عباسعلی احمد اوغلو: مکتوبونوزلا برابر شعرلرینیزی ده آلدیق، ایسته دیگینیز کتا بلاردان یا لنیز "آذربایجان ادبیات تاریخینه بیربا خیش (۲- جی جلد)" موجود دور کی سیزه گؤنده ریریک، او بییری کتا بلاریمیزی دا گله جک ده سیزه گؤنده ره جگیک، یئننه ده بیزیمله علاقه سا خلایین، سا غ اولون .

اردبیل - آقای غلامرضا صفوی: مکتوبلارینیزی آلدیق، بیزه اولان سئوگی و و محبتینیزدن تشکور ائدیریک، سیزین آجیق اورهک، محکم اینام و آیدین فیکیرله یا زدیقلارینیز تاما میله دوغرودور، مدنیت سیز یا شا - ماق وعینی حالدا حقیقی بیرانسان اولما ق امکا نسیزدیر، ایندیکی شرایطه تاریخ و مدنیتیمیز باره ده علم و بیللیک توپلاما ق و اونلار دان لاییقینجه فا یدا لانما ق ان او نملی ایش وان بؤیوک خدمت سا ییلیر سیزه با شاریلار دله ییریک .

تبریز - آقای دوکتور حسینقلی سلیمی: مکتوبونوزو آلدیق، بیزیمله علاقه سا خلادیغینیزدان تشکور ائدیریک، سا غ اولون.

سلماس - آقای بابک خبری: آذربایجان جمهوریتینده رسمی ایفیبا لاتین الفباسی دیرو ابتدائی مکتبلردن باشلایراق اوشا قلارا اویره - دیلیر، بیز اوز ایفیبا میزدا دیلیمیزی دوزگون اوخویا بیلمک او چون

قالانی ۲۷۴ - جی صحیفه ده

آشنا

در جستجوی میراث فرهنگی مشترک

رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران - آنکارا

اخیراً "فصلنامه‌ای بنام آشنا بدست ما رسید که از طرف رایزنی فرهنگی ایران در آنکارا با نام "آشنا" منتشر می‌شود و هماهنگاً از عنوان روی جلد آن معلوم می‌شود هدفش شناساندن فرهنگ ایران در ترکیه و بررسی و شناساندن وجوه مشترک میراث فرهنگی دو کشور و دولت بیکدیگر است. این فصلنامه به‌دو زبان فارسی و ترکیه در دو قسمت و هر سه ماه یکبار در آنکارا منتشر می‌شود و مدیر مسئول آن آقای زکریا طرزی رایزنی فرهنگی ایران در آنکارا می‌باشد.

فصلنامه‌ای که در دست ماست شماره بهار ۱۳۷۴ و اولین شماره آشناست که در قطع وزیری و در ۱۳۷ صفحه به چاپ رسیده و ۱۰۲ صفحه به فارسی و ۳۵ صفحه دیگر به ترکیه و شامل مطالب زیر است:

در قسمت فارسی بعد از سخن مدیرعنا و بین مقالات زیر جلب توجه می‌کند:

- ادبیات دیوان - بقلم پرفسور دکتر علی نهادطلران
- سهم نظامی در "ساقی‌نامه" فضولی - بقلم آقای اصغر دلبری - پور.
- سید جمال الدین از دیدگاه محمد عاکف
- آرشیه‌های عثمانی: بخش تحقیقات رایزنی.
- نگاره‌های کوتاه به آموزش زبان فارسی در دانشگاه‌های ترکیه - از بخش تحقیقات رایزنی.
- سازمانهای علمی - فرهنگی: شرحی از کتابخانه موزه توپقاپی سرای، آمیخته‌ای از فرهنگ و هنر.
- کتابشناسی: منابع شاهنامه فردوسی و نسخ ارجمند آن در

کتابخانه موزه توپقاپی سرای بقلم پرفسور دکتر عبدالقا درقره‌خان
- معرفی کتاب: بقلم احمد مرجانی‌نژاد.

درفهرست قسمت ترکی عنایین مقالات زیردرج شده است:

- ترجمه ترکی مقدمه آقای زکریا طرزمی
- مقاله آقای محمدعلی اسلامی ندوشن درباره ماهیت زبان و فرهنگ فارسی و ویژگیهای آن
- ترجمه ترکی مقاله آقای دلبری پور.
- ترجمه گزارش: نگاه‌های کوتاه به آموزش زبان فارسی در دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی.

- گزارشی از سازمانهای علمی - فرهنگی و فرهنگستان علوم و زبان و فرهنگ فارسی - بقلم سیدرضا نقیب‌السادات.

مقالات و گزارشها در هر دو زبان پرمحتوا و پیام‌آور دوستی و پیغام (آشنا) است. مثلاً در مقدمه‌ای که بقلم آقای طرزمی به فارسی و ترکی نوشته شده چنین می‌خوانیم:

نامی که برای فطلمانا مه‌برگزیده‌ایم، نمادی است از روابط دوستی و تفاهم و بیانگر چند و چون میراث‌های مشترک بین دو ملت ایران و ترک.

هدفها نیکه در فطلمانا مه مورد نظر بوده است عبارتند از:

شناساندن فرهنگ ایران اسلامی، طرح عناصرفرهنکی ملل دیگر برای غنا بخشیدن برگنجینه " فرهنگ اسلامی"، ایجاد ارتباط فکری و علمی با پژوهشگران و استادان ترک از طریق درج مقالات و معرفی کتابها و جستارهای آنان در فطلمانا مه، معرفی چهره‌های بزرگ فرهنگی دوکشور ایران و ترکیه از طریق ضبط زندگینامه‌ها و یا انجام مصاحبه با آنان و بالاخره آموزش زبان و ادب فارسی و گسترش آن در میان علاقه‌مندان.

آقای طرزمی در دو سالیکه بعنوان مستشار و رایزن فرهنگی در آنکارا فعالیت دارد نشریات فرهنگی دیگری را هم بطور دوره‌ای به فارسی و ترکی منتشر نموده که هر کدام در شناساندن فرهنگ ایران و میراث مشترک دوکشور بیکدیگر تاثیر بسزایی داشته است امید-

واریم قدم فرهنگي اخيرايشان هم مبارک باشد و فطنا مه آشنا
هرچه زودتر جای خود را در میان ادب دوستان ایران و ترکیه
باز کنند و نمونه و درسی هم برای دیگران باشد.

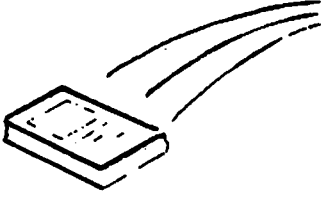
آمین یا رب العالمین
دکتر جواد هیئت

بیزه گلن مکتوبلارین قالانی:

ترانسکرپسیون ما هیتینده لاتین الفبا سیندان فایداناراق کتابلار-
یمیزین اولینده ده لاتین الفبا سینین سلیلرینی چاپ ائتدیرمیشیک .
بورادا اولناری تکرار ائتدیریک : $A = 1, \bar{A}$ ، $0 = 0, \bar{0}$ ، $U = U$ ،
 $1 = 1, \bar{1}$ ، $E = E$ ، $0 = 0, \bar{0}$ ، $U = U$ ، $U = U$ ، $I = I$. عزیز
اوخو جوموز معالاسف آذربایجاندا یا بیلان کتابلاری سیزه گؤنده ر مگ
امکان داخیلینده دگیلیر . شعرینیز شعر مسئولونا و ثریلیدی . انشا الله
چاپ ائتدیله جکدیر .

آقای شهرام عطا پور : حکایه لرینیزی آلدیق ، بیثرا ولدوغو واخست
مناسب گوردو کلامیز چاپ اولونا جاقدیر . مرحوم ساهرین شعرلریندن
ده انشا الله گله چک ساییلاریمیزدا درج ائده جکیک . ساغ اولون .
استکھلم - آقای محرم علیزاده : وارلیق درگیسینین سوئده دار بیر
چرچیوه ده یا یلما سیننی یا زمیشدینیز ، بیز وارلیغین سوئده نه قدر
اوخو جوسو اولدوغونوبیلیریک وسیزین یاردیمینیزلا بو مشکلو آرادان
قالدیر ماغا چالیشا جاغیق . جوخ ساغ اولون .

آشاغیدا آدلارینی چکدیگیمیز عزیزاوخو جولاریمیزیندا مکتوبلارینسی
آلدیق : تبریز - همت شهبازی ، خلخال - قارچیگی ، میاندواب - سید احمد
کاظمی اصل ، اهر - حسن مجد نیا ، برلین - محمد علی حسین ، تبریز - سلمان
محمدی ، مشکین شهر - رسول آتشین ، سید رضا بنی فاطمه " داغلی " ، اورمیه -
حسین حسین زاده ، برلین - اسما عیلمیتاگ ، تهران - آیدین آیتکین ،
پارس آباد - بابک آذرلی " تورک اوغلو " ، اورمیه - حجت الهامی ، خوی - م .
زمان ، تبریز - ناصر احمدی ، اورمیه - افشین قهرمانی ، فارس (قیر) -
اسد الله مردانی رحیمی .

عزيز محسنې دن:

ارښاد د استاد مكيرو د پلار لخوا

۱- كتابين آدي: اولدوزلو دنيز

مؤلف: محمدرضا ملكپور (ناظر

شرفخا نهاي)

ناشر: انتشارات معرفت گلزار

تيراژ: ۳۰۰۰ نسخه

چاپ ايلي: ۱۳۷۲- قيش

قطع: رقي

محيفه: ۸۸

قيمتي: ۱۲۰۰ ريال .

يوخاريدا آديني آپارديغيم كتاب، اوستا ديحيي شيدانين مقدمه سيله باشلانير، او، يازير: "... ناظر اوجسوز- بوجا قسيسز آذربايجان فولكلورو ندان و آتا- بابا مثللريندن خاطيره لر يارادير و اونلاردان گوزه ل نتيجه لر آلماق ايسته يير... او، اشرلرينده بوتون شعر صنعت لريندن افاده له نير: ايهام، كنايه، استعاره، مراعات النظر و ... اونون شعرلرينده اشار د اشار دير. كتابين ايچينده مختلف عنوانلار آلتيندا شاعير، اوژ دنيا گوروشونو، آرزو ديلك لريني، اينجه حس لريني، گوزه ل بير طرزده افاده اشدير، او، اوژ وطندا شلاريني، عرفاننا، شعره قوووشماقا دوغرو چا غيرير، ناظره گوره، سعادت يولونو بيزيالنيز معرفت ايله هاما رلاديب شعرايله، عرفانلا، آوره كلره يول تاپسا بيلريك:

يول سالين شعرايله، عرفانلا اوره كدن اوره يه
تاكي عرفانلا سعادت يولو هموار اولسون

شاعیر، "منده معنا هانی؟" آدلی شعرینده، اوجا سس ایله آغوز دوغما آنا وطنینی چاغیریر، او، وطنینی محبت چراغی آدلاندیریر، آغوز اولیغی-نی، عزتی، قدرتی، او میدینی، دوغما یوردونون عظمتینده، وارلیغی ندا بیلیر و شاعیرانه بیر طرزده بوباره ده بئله دئییر:

" ای وطن! ای محبت چراغی!
سن منیم شانلی علویتیمسن
شوکتیم، عزتیم، افتخاریم،
قدرتیم، قووه تیم، جرأتیمسن"
" سن منیم ای وطن وارلیغیمسان،
گول چیچکلی، فرحلی باغیمسان
اختیاریم، او میدیم قراریم
زبروه لرده. گونش بایراغیمسان"

قدرتلی شاعیریمیز ناظر، هله ۱۳۵۵- جی ایله ده، اوزا مان کی اولکه نین اوزونو قارا بولودلار آلمیشدی، باغلاریمیزی بوستانلاریمیزی شاختا، سویوق وورموشدو، اولکه ده هامینین آغوزلوگونو الیریندن آلمیشدیلار، سؤزلریمیزی، دوغما آنا دیلیمیزی بیزه یادیرقا تمیشدیلار، او میدینی الدن وئرمه ییب و گله جهیه دوغرو بدبین له شمیر، عکسینه اولراق، او آیدین گله جهیه بوتون وارلیغی ایله اینانیر، او بیلیرکی، قارا گونلرین غمرو آزدیر، قار ارییه ر ظولمت گئدر، خلقیمیز یئنسه ده. آزادلیغین طعمینی دادار، او دور کی بو درین بیر اینا ملا آذربا- یجان آدلی شعرینده بئله سؤیله ییر:

" بیر گون گلر قارا گونلر آغ اولار
شن وطنیم، گول چیچکلی باغ اولار
باغچا میزدا سالخیم اولار، طاغ اولار
اولکه دادار دادینی آزادلیغین
عرشه چبخار هلله سی شادلیغین"

کتا باعلا گاهید اوزره و اوخوناقلی حرف لرایله چا پدان چیخب،

شا عیرین مختلف موضوعلار حقیقنده اورهک سؤزلری بدیعی وشا عیرانه
بیر طرزده ایفاده اولونوب. بیز ده حورمتلی ناظره جان ساغلیغی و
یئنی ایشلرینده اوغورلار آرزولاییریق .

۲- کتابین آدی: شعر گؤزگوسو

قوشان: صدرالدین آقایی "عاطف"

چاپ: چاپ علمیه تبریز

تیراژ: ۴۰۰۰ نسخه

چاپ ایلی: ۱۳۷۳

قطع: رقعی

صحیفه: ۱۴۸

قیمت: ۲۷۰ تومن

آذربایجان ائل ادبیاتی شعرلری ایله دولغون بوکتابدآ، احمدی
مقدم (آذر) مؤلفین یارادیجیلیغی بارهده. یازدیغی و باش سؤزون سو-
نوندا بئله یازیر: " اینانیرام کی، ائوز انسا نپرورلیگی و قدر بیلنلی-
گی ایله بئله شعر یازان شاعیر ائلترین محبتلی، ایستکلی قوینوندا
اؤز بیترین گون بهگون گئنیشلندیریب، سئویب - سئویلمک بایراغین
اوره کلره وورا جاقدیر ". حقیقته بئله دیر، کتابدآ. یازیلان بیت لرده،
مصراعلاردا، شاعیرین انسا نپرورلیگی، وطن سئورلیگی آردی کسيلمهدن
گؤزه چارپیر، شاعیر قوشدوغو شعرلرده، اوز دوغما آنا وطنینه جوشغون
محبتینی بیلدیریر و آنا وطنینه اوره کدن باغلی اولوب اونا قارشی
قلبینین درینلیگینده آلولانان سئوگینی گؤزل بیر طرز ایله سؤیله
بیر:

"وطن آرزوسو ایله یاشاییشیم وار

هئج بوخدور وطندن گیلئیم منیم

باشقا بیر آرزوم یوخ عوموروم بویو

وطندیر ایسته ییم، دیله ییم منیم "

شاعیر، "حق" آدلی سؤیله دیگی شعرینده دشیر، جمعیتده عدالت اولسا
هئج زامان حقیقت آرادان گئتمز، صنعتکارین ایشینده خیانت اولسا

اونو خلق اونودار و کوتله لر آراسیندا اعتباردان دوشر:

" حق آرادان گشتمز عدالت اولسا
انسانلاردا صبیر، دیانت اولسا
صنعتکار ایشینده خیانت اولسا
اثل ایچینده اعتباری اکسیلر."

کتابدا مختلف موضوعلار باره ده سؤز گئدیر. هامیمی اوخومالسی و فایدالانمالیدیر، آنجاق بعضی یئرلرده دیلیمیزین یا زیلیش قایدالاری نظرده توتولما میشدی، مثال اوچون هانی، هانسی، هارادا، کدر، غزل، حامی، هانسی، حاجان حاردا، کدهر، غزهل کیمی یا زیلیب دیر. بیزا مینیک گلهجک چالاردا بو کیمی یانلیش لار دوزلینه جکدیر. بیز مؤلیف— اوغورلار دیله ییب و اوخوجولاریمیزا بو کتابین اوخوماسینی تاپشیر— بیریق .

۳- کتا بین آدی: قاراچوخوا

یا زان: ناصر منظوری

ناشر: اندیشه نو

تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

چاپ نؤبه سی: بیرینجی (۱۳۷۳)

صحیفه: ۸۶

قطع: رقعی

قاراچوخوا، "سون ناغیل، سون افسانه" دن سونرا حورمتلی یا زیجی ناصرمنظوری نین، ایکینجی اثری دیر کی، بو تزه لیکده چا پدان چیخیب کتا بجانلی دانیشدیغیمیز دیلده گؤزه ل، آیدین و بدیعی بیر نثر ایله یا زیلیب، یا زیجی نین یا زدینی دیل، آخیجی، آهنگدار اولدوغو حالدا بعضاً" اوزونه شعر حالتی آلیر، یا زیجی خلقین دانیشیق دیلیندن، ضرب المثل لریندن، یئرلی اصطلاحلاریندان فایدالاندینی حالدا دیلیمیزین زنگین لیگینی، آهنگدار لیغینی، دولغونلوغونو، آخیجی لیغی— نی جانلی بیر طرزده گؤز قا باغیندا تجسوم ائدیر. کتا ب موضوع باخمیندان دا، دگرلی، سئویملی، روح و شریجی دیر. کتا بدا خلقین عادت—

لریندن، دب لریندن عنعنهلریندن سؤز گئدییر و هرشئیدن اول آذربا — یجان قادینلارینین قهرمانلیغیندا ن، مفا سیندا ن، صداقتیندن، دیانت — یندن، فداکارلیغیندا ن دانیشیلیر. کتایین قهرمانی، "ایلقا رعمی" اوچ قهرمان آذربایجان قیزیندا ن دانیشیر، او دئییر: اوغول اوره گیمده بو سؤزلر بیتمیش ایلیک بیر ایچگی اولوب کسکین له شی — یدی. بو باغریمدا قانقلانان سؤزلر، دای منه بیر روح اولوب جانیم دا آهییلانیب، کؤتوک اولوب جانلانیب جانیم سیغمیر... سونرا داستانین قهرمانی بیر آز سوساندا ن سونرا اوچ فداکار، قهرمان آذربایجان قیزلاریندا ن باشلاییر: "بلی، اونلارین بیری سارا دی، عمان دریا سینین دیبینه ده جومان، سارانین سوزووار، موغاندا بیئل گلنده، سئل کؤشولتوسوندا ن سارین تئللری تیتره یهر، سارین سوموگو سیزیلدار او زمان دویولمایان بیر هاوا چالار، سارادا ن سؤیلر... بعلی، بال، سارا بیر جوانان ایدی، تاسیز... موغان، موغان اولاندا ن بیئله بیر قیز گورمه میشدی، عاشیقلار، چال — چالا اونو توی اوتاغینا آپاریردیلر... ایلقا رعمی یا خود قاراچوخا، ایکینجی قهرمان آذربایجان قیزیندا ن دانیشیر، او دئییر: "او بیرسی" بنغوشه" دی... بنغوشه بیر اولدوز تکین باتدی. آی ایشیغیندا شاخدی باتدی. "دئیهر — دیلر، اؤز شووقونا ناققیش توخویا رمیش، آت مینرمیش، بیر ایگید — آسلان تکین، قیقا جیندا ن گؤلله آتارمیش... دئیهر دیلر آت بیئلینه قالدی بنغوشه، گئجه لر، سکدی داغلار دا بنغوشه... داغین داغلیق دؤشونده یا تارمیش بنغوشه... بو قهرمان آذربایجان قیزی دوشمنلر ایله ساواشدا یارالانیر، آتی دا، اؤزوده یارالانیر، آتیلا قول باقوبین اولوب حیاتا گؤز یومور، آنجا ق... بنغوشه نین سوزو آغیلاردا ن دوشمه دی، یا بیلدی های ائلره، های اوبالارا، یا بین سون چاغیندا، هرایل، آی چیخدی بنغوشه دن دانیشدی... بنغوشه آزاد — بوزاد اولدو، داغلارا، آیلارا قاریشدی، ایگیدلییه، جوانان زلییه قاریشدی. ایندی یا بین سون چاغیندا گئجه لر، "بنغوشه بنده دوشنده" ویون اویناما — سالار اولمازا، وغلان اولوب اوغلانلیغا بیتمز، قیز اولوب قیزلار بولا — غیندا ن سواچمز. "یا زیچی بؤیوک بیر قدرتله آذربایجان قادینین

مظهرې، نشانه سي اولان تاريخ بويو يا دلارا، ظالم لره باش اگمه يــــن قهرمان آذربايجان قيزلار بينين ، ايكيدليگيني، قورخما زليغيڼي، فداكار ليغيڼي، حتا داغلارا قايا لارا سالير، هر بير يئرده اونون گور سيني جينگيلده دير و بو رويالي فضاني حقيقته چئويرير، اوخوجو تاريخ بويو خلقي ميزين سينناغي اولان داغلاردا ن بنغوشه نين سيني ائشيدير نئجه آدا خليسي اونو گوزله ديگي كيمي، دوغما خلقي، قهرمان قيزينيــــن سيني داغلاردا يوخ حتا بئله عادي بير حياتدا گوزله بير .

ايلقار عمي اوچونجو قهرمان قيزي بئله تا نيت ديرير: " او، دئشير:

هر، قيزاكي " قيزلار " دئملر، اپندي هر ننه ايسته سه قيزي نين بويونا اوخشا يا، اونو نازلايا قيزينا " قيزلار " دئير... اوغول، او قيزلار قيزي نين اوچونجوسو " گولناز " دي. بورادا اولن گولناز دي. او بوردان قاچما دي، اوغول، او بوردا بير قهرمان تكين اولدو، ائله بوردا قويلاديم...".

يا زيچي بويوك مهارت و قدرتله اوچ قهرمان آذربايجان قيزي نين، فداكار ليغيڼي چوخ گوزل بير شكيلده قلمه آليير، بيري چايسدا بوغولور، او بيري سي، دوشمنلر ايله دويوشده يارالانيب، حياتا گوز يومور، اوچونجوسو، اوز دوغما كنديني، ائليڼي، خلقيني، بوراخمير، بوتون عذابلار قارشيسيندا مرد- مردانا دايانير ائلينه داياق اولور خلقينه سويكه نير، اوز دوغما كندينده بير قهرمان كيمي اولومــــو قارشيلايير. منظوري نين ياراتديغي بو اثر هر بير نظر دن دقته لايق و ماراقلي دير. اشردن چوخ ياخشي بلله نير، يا زيچي، اوز خلقيني، ائليڼي، ديلىڼي ياخشي تانير، و ادبياتينا، خلق ياراديجي ليغيڼينا، فولكلورونما محبت بسله بير و بير چوخ مهارتله اطرافيندا اولان واسيطه لردن استفاده ائدير. كتاب هر بير نظر دن اوخومالي وفايدا لانما ليدير، آنجاق بير كيچيك نقمانلاردا كتابدا نظره چا رپير. كتابدا چوخ يئرلرده ديلىم ميزين آهنگ قانونو نظره آليتمير، اوږه بيــــوه، يئرينه اوږه يووا، و ديلىوه يئرينه ديلىوا و بير چوخ بئله كلمه لــــر واردير.

كتابدا. يا زيليش قايدالاري نظرده توتولسا دا، آنجاق مختلف صحيفه

یا خود سطرلرده، بیر کلمه نین یا زیلیشی عینی دگیل، مثال اوچسون بعضی یئرلرده بیلیرم و بعضا" بیلیرم، یا خود بیلمیرم، بیلمیرم، نه دن، نه دن، کیمی کلمه لرایله چوخ تما دفا اشدیلیر. کتابلدا بعضی یئرلی سؤزلر و اصطلاحلارین معناسی آیدین دگیل، البته بعضا" اتک یازیلاریندا بیرپارا سؤزلر آچیقلا نیب، آنجا ق یئنه بیرپارا سؤزلر، اصطلاحلار واردیر کی گره ک بوبارده ایضاح و ثریلمسین. البته بسو نقمانلار چوخ جزئی دیر. یوخاریدا سؤیله دیگیم کیمی کتابل هر بیسر نظردن چوخ ماراقلی، فایدالی، اویره نمه لی دیر. اثر اوخوجودا بویوک و درین بیر تاثیر یارادیر. بیز آقای منظورییه اوغورلار آرزولاییریق و اوندان داها درین قدرتلی وجهان شمول اثرلر گؤزله بییریک .

۴- کتابین آدی: کتابلشناسی توصیفی

مؤلیف : نوشین موسوی

ناشر: کتابلخانه ملی جمهوری اسلامی

ایران

تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

نشر تاریخی: ۱۳۷۳

صحیفه: ۲۴۸

قیمت: ۳۰۰۰ ریال

کتابلشناسی توصیفی
اگر موجود یا منتشره به زبان ترکی آذربایجانی
هولاندا
از چاپ سکر، نشر، ۱۳۷۱

یوخاریدا آدیننی چکدیگیم کتابل، بیردیچیک "باش سؤز" ایله کتابل - خانه ملی جمهوری اسلامی ایران" طرفیندن باشلانیر و فارس دیلی نده کتابلین حقینده ایضاح اشدیلیرکی، بو کتابلشناسی ۹۳۴عنوان آلتیندا، آذربایجان تورکجه سینده، آذربایجانین دیلی، تاریخی، مدنیتی، عادت و عنعنه لری باره سینده، کتابل، روزنامه، مجموعه و باشقا نشریه لردن عبارتدیر. سونرا کتابلین مؤلیفی خانیم نوشین موسوی، فارس دیلی نده یازدیغی مقدمه دد بیرپارا ایضاحلاردا ان سونرا کتابلان نجه فایدانلانماق باره سینده گؤستریشلر و ثریر.

بو کتابلدا عرب الیفبا سیله نشر اولونان یا موجود اولان هر بیسر نشریه نی موضوع باخیمیندا ان آسیلی اولما بارا ق داش با ساسا

کتابلاریندان باشلانیب ۱۳۷۰- جی گونش ایلینین سونونادک توپلانیب دیر. بئله بیرکتابین گۆن اۆزؤ گۆرمهسی عیانی صورتده گۆستریر کی، مؤلیف بو بارهده نه قدر زحمت چکیب و زامان صرف ائدیبدیر. من بئله بیلیرم ایندیبهدک بیزیم آنادیلیمیزده بو بارهده بئله دولغون و مکمل بیر نشریه چاپ اولما میشدی. کتاب، اول روزنامهلردن باشلیب و بوتون روزنامهلرین مشخامتینی، نشر تاریخینی، باشکاتبینی— آدینی، گوندهلیک، گون آشیرا یا خود هفتهلیک، آیلیق اولما لارینی، نئچه صحیفهده هاردا نشر اولما لارینی ایضاح ائدیر. سونرا، فلسفه، دین، علم، صنعت، حکایه، شعر، دیوان ادبیاتی، نمایشنامه، اوشاقلار و یئنی یئتمهلر حقیقنده، تاریخ جوغرافیا باره سینده چیخان کتابلارین بوتون مشخامتینی آچیقلایر. مؤلفین ایشی بوبارهده جوخ دگرلی و اهمیتلیدیر. آما بورادا منجه بیر پارا نقمانلاری قید ائتمک ده یئرسیز دگیل، اولسون کی، کتابین گلهجک چاپیندا نظرده توتولامشال اوچون کتابدا بعضی عنوانلار فارس دیلینه دوزگون ترجمه ائدیلمه — ییب دیر، مثال اوچون "صمدوورغون" ون "استقابل ترانهسی"، "ترانه خوش آمدگوئی" یا زیلیب، گرهک "ترانه آینده" یا زیلایدی و بو عنوان آلتیندا فارسجا یا ترجمه اولونوب، یا "اؤلور" جلیل محمدقلیزاده— نین اولمز اثری "خانهدار" ترجمه اولونوب، گرهک "مردهها" ترجمه اولونایدی و بو کتاب "مردهها" آدی ایله ترجمه ونشراولوبدور. البته بونلارین سایینی آرتیرماق اولار. اوندان باشقا بعضی کتابین موضوعو حقیقنده ایضاحلار دوزگون دگیل. "صمدوورغون" ون قهرمانلیق داستانلاری حقیقنده ایضاح و ثریلیب (مجموعه داستانهای ملی— مبارزه— ای مردم آذربایجان).

بونلاردان باشقا، کتابدا چاپی یا نلیشلارا دا جوخ تصادف ائدیلب و ها بئله بعضی اثرلرین قیدی اونودولوبدور یا خود مؤلیف الوده ائده بیلیمه ییدیر. بو کیچیک نقمانلارا باخما یاراق، مؤلفین چکدیگی زحمت، صرف ائدیگی امک و بو یولدا جالیشیب، قویدوغو زامان هر بیر نظرده دفته لایق دیر. یوخاریدا سؤیله دیگیم کیمی بو انیش— یو— ققوشلو یولدا مؤلیف جوخ جتینلیک چکیب دیر. مؤلیف اوچون اوزادبی

اجتماعی ایشلرینده، یئنی- یئنی نائلیت لر آرزو لایبیریک.

ایضاح:

کتابین اولینده کتابخانهملی... طرفیندن یازیلان عنوانسیز مختصر بیرمقدمهده ایراندا صفویلردن اول تورک سؤزونون آنجاق ماوراءال- نهره انحصار ائتدیگی و تورکلرین و تورک دیلینین صفوی قره قویونلو و آق قویونلولارلا ایراندا یایلدیغی (رواج) و بو دیلین تورکی و آذری کلمه لریندن مرکب اولدوغو اوچون تورکی آذربایجانی دئیلمه سی دوزگون اولدوغو یازیلیمیشدیر.

بیز بو خصوصاً مختلف زامانلاردا، مختلف مناسبتلرله وارلیق دا و کتابلاریمیزدا حتا دیگر نشریاتدا علمی- تاریخی آراشیدیرما لاریمن نتیجه لرینی یازمیشیق، اونا گؤره بورادا تکرار ائتمگه لزوم گؤرورمورک آنجاق بونوقیدا ائتمک ایسته ییریک کی تورکلر داها میلاددان اول ایرانا (آذربایجانا) گلیب یئرله شمیشلر. فقط میلادی ۹۱- جی عصردن سونرا سلجوقلولار، مغوللار و تیموریلرله بویوک کؤتله لر حالیندا گلندن سونرا آذربایجاندا قطعی اکثریتی تشکیل وئرمیشلر و خلقین دیلی ده طبیعی دیر کی بو تاریخی کؤچلر و یئرلشمه لرден سونرا تما میله تورکجه اولوب و مؤلفین یازدیغی کیمی تورکی آذربایجانی شکل ائتمیشدیر.

کتابین ۷۹- جو صیفه سینده دده قورقود کتابی حقینده وئردیگی ایضاحات کتیبین ۱۰۰- ایل قاباق یازیلدیغی قید ائدیلمیشدیر کی سهودیر. بو کتاب ۵۰۰ ایل بوندان قاباق یازیب گئچدیگی حالدا داستا نلارین دئیلمه تاریخی ۸۰۰ ایل و کؤکلری داها داقدیمه گئدیلمه چیخیر (۵.ج)

۵- معرفی زندگینامه و آثار مرحوم حجه الاسلام محمدباقر خلخالسی

مولیف: فرهنگ خاک نژاد- ۷۳- ۱۳۷۲ ایلر.

آقای خاک نژاد گؤرکملی و سئویملی آذربایجان شاعیری محمدباقر خلخالسینین حیات و یارادیجیلیغی باره ده درین تدقیقات آپاریب و بو باره ده یازدیغی رساله نین ادبیات ساحه سینده "فوق لیسانس تئزی" کیمی تقدیم ائتمیشدیر. بو رساله نین مشاورلری آقای دوکتور حسن

احمدی گیوی و آقای دوکتور جلیل تجلیل آذربایجان عالیملری اولموشلار .
 آقای دوکتور حسن احمدی گیوی بوباردهده فارسجا کتابین اولینده بئله
 ایفاده کلام ائدییرلر . اوستاد شهریارین حیدربا با سیندان قاباق ،
 بؤیوک عالیم، مجتهد و فیلسوف محمدبا قرخلخالینین اولمز اشیری
 "شعلبیه" یا "تولکی حکایهسی" خلخال ، اردبیل و آذربایجانین باشقا
 شهرلرینده ، خلقین اؤز دوغما آنا دیل لرینده ، سئودیگی ، بیه ندیگی و
 دؤنه- دؤنه او خودوغو بیرا شرایدی . تأسفلر اولسون کی ایندی بیه دک
 بو اشردن ، تمیز ، غلط سیز و اوخوناقلی بیر نسخه خلقین الینده یوخ
 ایدی . بو رساله نی آقای خاک نژاد بؤیوک زحمت ایله ا یکی دیلده ،
 آذربایجان تورکجه سینده و فارسجا تهیه ائدییلر .

یوخاریدا آقای دوکتور احمدی گیوی نین یازدیغینا اشاره ائدیگیم
 کیمی ، حقیقتده آقای خاک نژاد بو باردهده چوخ زحمت چکیب و امک صرف
 ائدیب ، مختلف قایناقلاردان بهره لهنیب ، یالنینز بو اولمز شاعیرین
 "شعلبیه" سی حقیقته یوخ ، اوندان علاوه ، اونون قصیده ، غزل ، رباعی و
 باشقا یاراتدیغی اشیرلری توپلاییب ، اونون حیاتی باردهده اویسان
 بویانا باش چکیب ، اونلار جا اونا یاغین آداملار ایله ، اونون قوهوم-
 اقربا سیله بو باردهده مباحبه آپا ری بیدیر . بو رساله نین باشلانغیجیندا
 بو اولمز شاعیرین حیاتی حقیقته مختلف گؤروش لر قید اولونوب والده
 ائدیلمن معلومات قلمه آلینی بیدیر . محمدبا قرخلخالینین "شعلبیه" اشیری
 اؤز اصل دیلینده داش با سما چاپی ایله اُفت اولونوب وهر بیر بیتین
 ترجمه سی اونون آلتیندا یازیل می شدی و ایندی بیه دک گؤن اؤزو گؤر مه-
 بین قصیده لری ، غزل لری ، رباعیلری بؤیوک دقت وقایغی ایله توپلانیدیر .
 آقای خاک نژاد ، محمدبا قرخلخالینین شعرده گؤستر دیگی صنعت لری ، جنا-
 سلاری ، ترصیح لری ، معما لاری گؤستر می شدیر . کتابین باشقا بیر حیصه سینده
 محمدبا قرخلخالی باردهده آنا دیلیمیزده یا زیلان مقاله لری فارسجا یا
 ترجمه ائدیب ، اوندان باشقا خانم دکتر مهین دارا شینین ترجمه سینسی
 فارس دیلینده کتابا آرتیر می شدیر . اعتراف ائتمک گرهک آقای خاک-
 نژاد ، بو اولمز شاعیرین اشیرلرینی توپلاییب مکمل بیر مجموعه یا راتما
 قلا برابر ، اوتو فارس قارداشلاریمیزا گؤستر مکهده و هابئله اؤز
 قالانی ۲۵۹- جی صحیفه ده

نخجوان اونیوئرسیتته سینده
وارلیق مجله سی نین ۱۵ ایلیگی
توتولدو

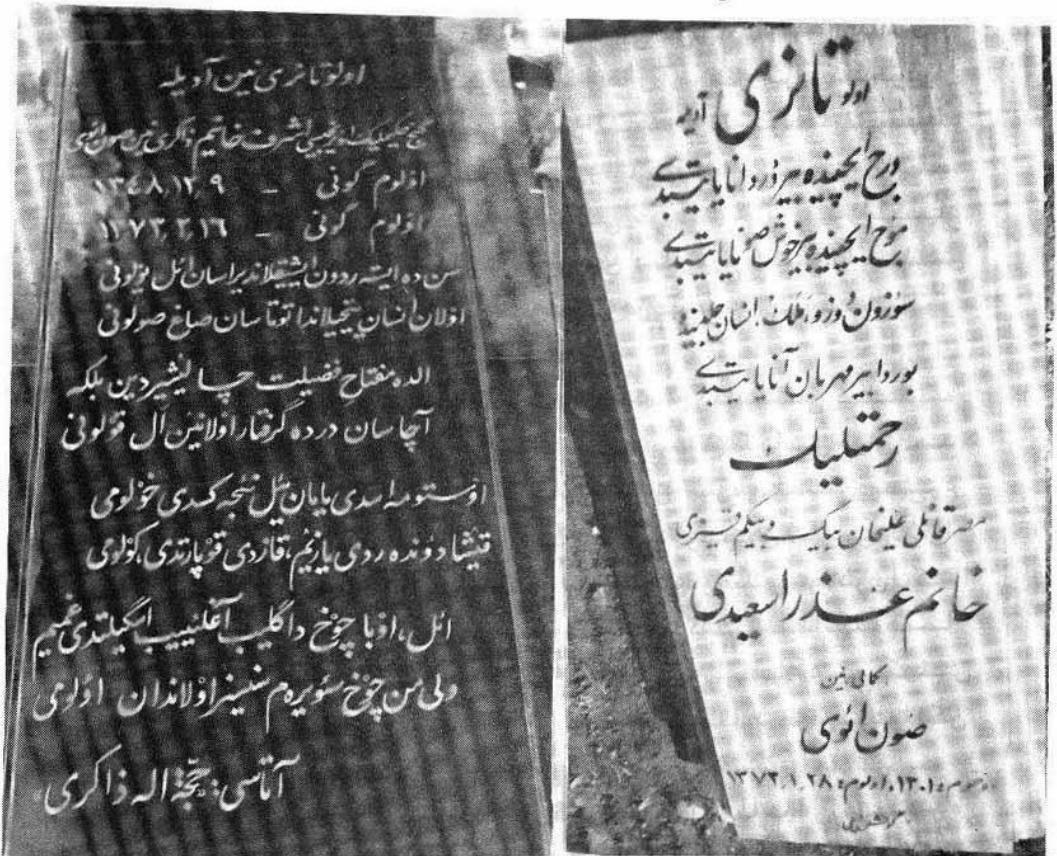
دو دنیا شهرتلی عالم و جراح دو قمتور جواد هیئت بین ما حبی و ناشری اولدوغو مشهور "وارلیق" ژورنالی نین ایلک سایینین چاپدان چیخما سی نین ۱۵ ایلیگی تامام اولموشدور. بو مدتده تهراندا درگی نین ۹۰ جلدی چاپ اولونموشدور. همین مناسبتله ۹ دئکابر ۱۹۹۴- ده یوسف محمد علی یف آدینا نخجوان دولت اونیوئرسیتته سینده علمی کنفرانس کئچیریلیمیشدی. کنفرانسی گیریش سؤزو ایله اونیوئرسیتته نین علمی ایشلر اوزره پرور کتورو (معاونی)، فیلولوژی علملری نامزدی، دوچنت عیسی حبیب بیگلی آچمیشدیر. او، درگی نین آذربایجان ادبیاتی و مدنیتی نین تبلیغی و اؤیره نیلمه سی ساحه سینده کی خدمت لرینه یوکسک قیمت وئرمیشدیر. ع.ع. - حبیب بیگلی همچنین قید ائتمیشدیر کی، دو قمتور جواد هیئت اونیوئرسیتته میزین فخری پروفیسور دور. بوندان باشقا، اونیوئرسیتته میزین امکداشی نزاکت اسماعیل او "وارلیق" ژورنالیندا آذربایجان ادبیات سی مسئله لری" موضوعوندا نامزدلیک تئزی اوزهرینده تدقیقات ایشی آپاریب. علمی کنفرانسیدا " وارلیق" درگی سی نین چوخ ایلیک و چوخ جهتلی فعالیتینه حصرا اولونموش علمی معروضه لر دینله نیلمیشدیر. اونیوئرسیتته نین بین الخلق علاقه لر شعبه سی نین مدیری، فلسفه علملری نامزدی، دوچنت عین الله مددلی نین " وارلیق" درگی سینده آذربایجان تاریخی مسئله لری "موضوعوندا کی معروضه سی مارا قلا قارشیلان میسش دیر. آذربایجان دیلی کافئدراسی نین (کورسونون) مدیری ابوالفضل آمان اوغلو " وارلیق" ژورنالیندا دیلچیلیک مسئله لری"، آذربایجان خارجی دیلر اونستیتوتونون دوچنتی زیدالله آقایف " وارلیق" درگی سی خارجی اولکه لرده"، اونیوئرسیتته نین امکداشی نزاکت اسماعیل او " وارلیق" دا آذربایجان ادبیاتی مسئله لری" موضوعوندا علمی معروضه لر ائتمیشدیر. آذربایجان تلویزیونونون "خبرلر" پروقرامیندا و نخجوان تلویزیونوندا " وارلیق" ژورنالی نین ۱۵ ایلیگی مناسبتی ایله نخجوان دولت اونیوئرسیتته سینده کئچیریلن علمی کنفرانس حقیقته. معلومات وئریلمیشدیر.

نزاکت رضا قیزی اسماعیل او!

نخجوان دولت اونیوئرسیتته سی نین معلمی

باش سا غلبغی

آشاغیداکی شکیللر حجت الاسلام حبالله ذاکری نین حکیم اولماقددا
اولان قیزی اشرف خانم و حورمنلی یا زیجمیز آقای علی کمالی نین
آناسی عذرا خانم سعیدی نین قبرداشلارینا عایدیدیر .
اونلارا اولو تائری نین رحمتینی و عائله لرینه صبر و دوزوم
دیله بیریک . نورایحینده ناتهسنلار وارلیق .

موزه ادبی شهریار

از: صد سرداری نیا

موزه ادبی شهریار که پس از درگذشت استاد سخن سید محمدحسین شهریار تبریزی، توسط شهرداری تبریز، در محل منزل مسکونی استاد تأسیس گردیده، در کوی مقصودیه تبریز واقع است و تابلوهای متعددی، رهگذران را به سوی این کانون عشق و عرفان راهنمایی می‌کند.

کوی مقصودیه تبریز که استاد شهریار، سال‌های آخر عمر پربرکت خود را در آنجا سپری کرده، از محلات قدیمی تبریز است که گویا توسط مقصود بیگ آق قویونلو بنا گردیده و محل سکونت برخی از مشاهیر معاصر تبریز، از جمله علی‌مسیو، حسین کاظم‌زاده ابرانشهر، محمدعلی تربیت، حاج میرزا آقاسی بلوری، حاج رضا صراف و دیگر رجال نام‌آور این دیار بوده است. تأسیس این موزه آبرومند، در این نقطه از شهر نیز از جهت مناسب و درخور شأن آن بزرگمرد دنیای شعر و ادب می‌باشد.

هنگام ورود به حیاط موزه، استاد شهریار با آوای دلنشینی کلام شاه‌ترخود "حیدر با بایه سلام" را زمزمه می‌کند، به مهمانانش خوش آمد می‌گوید و با زدید کتنده، هنگام ورود به ساختمان موزه، با دیدن مصرع "نالد به حال زار من امشب سه‌تار من"، با تمام وجود، بوی شهریار را استشمام می‌کند. شهریار که استاد مسلم سخن بود و از جمله نوادری که در دوران حیاتش، آثار نامیرایش دست به دست می‌گشت و ضبط سینه‌ها می‌گردید و پس از آنکه شاهکار جاودانه‌اش "حیدر با بایه سلام" به پیش از ۵۰ زبان زنده دنیا ترجمه شد آوازه‌اش در اقصی نقاط جهان پرتو افکن گردید و دل‌ها را تسخیر نمود.

از میان اشعار متعددی که در وصف این فرزند خلف‌آذربایجان سروده شده دو بیت از اخوان ثالث، انتخاب و به در ورودی موزه نصب گردیده که در واقع انتخاب مناسبی هم بوده:

شهریارا ، تو همان دلبرو دارای عزیزی
نازنینا ، تو همان پاک‌ترین پرتوجانی
ای برای تو بمیرم ، که تو تب کرده عشقی
ای بلای تو به جانم ، که تو جانی وجهانی

وقتی قدم در داخل موزه می‌گذاری و گشتی در اتاق‌های مختلف می‌زنی و وسایل چیده شده را نظاره می‌کنی، چنین به نظر می‌رسد که تلفیق چندین هنر در این موزه ، مجموعهٔ باارزشی را در معرض دید همگان قرار داده است . دستخط‌های خود استاد ، در ویتترینی چیده شده که اغلب اشعارش را با خطی زیبا به رشته تحریر درآورده و در واقع ، هنر شعر را با خوشنویسی درهم آمیخته و این نشان می‌دهد که شهریار در عرصه خوشنویسی نیز ، پهلوانی بوده ولی این هنرش ، همیشه تحت تأثیرشاعریش قرار گرفته است . همچنین ابیاتی از "حیدر با بایه سلام" که با خط هنرمندانه استادان خوشنویسی از جمله " استاد حسین رسام" و " استاد حسین هریسی" تقریباً گشته و در کنار تماویری از استاد شهریار به همراه مشاهیری چون بولسوت قاراچورلو (سهند) ، استاد ابوالحسن اقبال آذر ، استاد ابوالحسن صبا و . . . زینت بخش دیوارهای موزه گشته است ، ضمناً در جنب آن‌ها چند تابلوی نقاشی و بیوگرافی استاد جلب توجه می‌کند .

مینیا تورهائی از صحنه‌های مختلف منظومه "حیدر با بایه سلام" به گوشه ای از موزه ، جلوه خاصی بخشیده و هنگامی که چشم با زدیدکننده ، به منظره دل‌انگیز صف کشیدن دختران روستا بر می‌خورد که غرق تماشای جریسان سیلاب‌ها و غرش صاعقه‌ها گردیده‌اند و همزمان صدای خود استاد را می‌شنود که این تابلوی دلربا را با آوای جان بخشی توصیف می‌نماید ، احساس می‌کند که خود در کنار آن صحنه حاضر و ناظر آن رخداد دل‌انگیز و به یادماندنی است .

در یکی از اتاق‌ها ، ماکتی زیبا از روستای خشکنا ب و کوه حیدر با بیا زادگاه پدری استاد شهریار قرار گرفته ، هنرمند خالق این ماکت ، با جیره دستی ، نه تنها طبیعت بکرو دلگشای آن نقطه از آذربایجان را در معرض دید با زکنندگان قرار داده ، بلکه موقعیت کوه و روستا را به گونه‌ای زیبا نشان داده است ، در کنار آن نیمه ماکتی از مقبره الشعرا ی تبریز یعنی آرا مگاه ابدی استاد شهریار دیده می‌شود ، در همین اتاق ، لباس‌ها و کلاه استاد ، در ویتترینی قرار گرفته است .

در اتاق بعدی، دیگر وسايل شخصي استاد را چيده اند، وسايلي که همیشه مورد استفاده اش بود. در بين آنها قلم و دوات، عمامه و عینک فرزند پير حيدر با، خاطره ها را زنده مي کند. دفتر با داشت خصوصي استاد شهر با رکه با خط زيباي خودش نوشته شده، خاطرات به يادماندن را در خود ضبط و ثبت کرده است.

کتابخانه شخصي استاد و ديوان هاي فارسي و ترکي اش، در جوار کتاب ها شي که در باره اش معروف و آثارش نوشته شده و ترجمه ها شي از حيدر با با يه سلام، در جاي جاي موزه، جا گرفته و دنيا شي از ادب و هنر را در خود جاي داده اند.

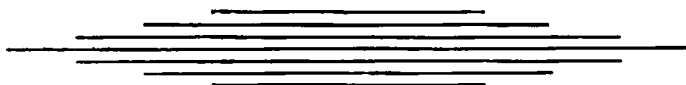
اين مجموعه گرانقدر که نشانگر بخشي از تاريخ ادب معاصر آذربايجان مي باشد، دستمايه گرانبها شي است براي محققان و دانش پژوهسان و جالب توجه براي همگان. و به همين علت است که با زديد کننده، مي خواهيد آنها را هر چه بيشتر ببيند و با اصطلاح در بحر آنها فرو رود و دل کندن از آنها براي سخت است، هنگام ترک موزه، استاد شهر با ر مهمانانش را با اين بناد از حيدر با با يه سلام مشايعت مي کند که دنيا شي از بند و عبرت را در خود نهفته دارد:

حيدر با با دنيا يالان دنيا دي
سليماندان نوحدان قالان دنيا دي
اوغول دوغوب درده سالان دنيا دي
هر کيمسه يه هر نه و شريب آلبيدي
افلاطوندان بير قورو آد قاليبدي

توجه

- ۱- اداره مجله در حرك و اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.
- ۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمیشود.
- ۳- هرگونه مسئولیت مقالاتی که با امضای نویسندگان در مجله چاپ میشود مربوط به خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تایید اداره مجله نیست.

وارلیق

باقی :

سوز عشقینله هاچان کیم دیلمه آه - و زار اولور
آه ، دود - و ، دود و ابر - ابر آتشیار اولور
آقسا اشکیم دیده دن اول گوهر نایاب ایچون
اشک ، سیل - و سیل ، یم (دریا) - و ، یم دور شهوار اولور
یانسا داغ سینهم اوزره حسرت قدینله نار
نار ، نور - و ، نور ، حور - و ، حور پر انوار اولور
کوهدان گنجسه غم زولفونله آهیم صرصری
کوه ، دشت - و ، دشت ، باغ - و ، باغ ، سونبوللر اولور
غنچه یه باقسا لبینسیز چشم «باقی» بیر نظر
غنچه برک - و ، برک خار - و ، خار خنجر دار اولور

تسلیت

ما نویسندگان و همکاران مجله وارلیق فوت نابهنگام و جانکداز
حضرت حجت الاسلام سید احمد خمینی را به حضور
رهبر معظم انقلاب، مقام محترم ریاست جمهوری و خانواده آن
مرحوم مغفور تسلیت گفته از خداوند متعال صبر جمیل برای
بازماندگان محترم مسئلت می‌نمائیم.

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

16-th. Year No 95-4,96-5
Jan. May. 1995

Add : 151, Nord Felestia Ave.
Dr. Javad Heyet
Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی، ادبی، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

تهران: خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

کد پستی ۱۴۱۶۹

عصرهای زوج تلنن: ۶۴۶۶۳۶۶

شرکت چاپ خواجه، خیابان فردوسی جنوبی، کوچه خندان شماره ۱۲